

สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ระดับการประเมินคุณภาพ

☐ ดีเยี่ยม

☒ ดีมาก

☐ ดี

☐ ปานกลาง

การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น
ขององค์การบริหารส่วนตำบล

วาสนา ยอดสุวรรณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ชื่อเรื่อง

การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น
ขององค์การบริหารส่วนตำบล

โดย

วาสนา ยอดสุวรรณ

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์)

วันที่ 29 เดือน มิ.ย. พ.ศ. 54

กรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ)

วันที่ 29 เดือน มิ.ย. พ.ศ. 54

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารธนา ยศสุข)

วันที่ 29 เดือน มิ.ย. พ.ศ. 54

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ)

วันที่ 29 เดือน มิ.ย. พ.ศ. 54

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จำเนียร ยศราช)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

วันที่ 30 เดือน มิ.ย. พ.ศ. 2554

ชื่อเรื่อง	การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ ท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล
ชื่อผู้เขียน	นางสาววาสนา ขอดสุวรรณ
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์

บทคัดย่อ

งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาวิถีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน การขยายผล และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต. และ 3) เพื่อได้แนวทางการหนุนให้ อบต. นำงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาท ภารกิจ และ สอดคล้องกับภูมิสังคม

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นักวิจัยที่ทำงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นที่เป็นทีมบริหาร สมาชิก อบต. หรือเจ้าหน้าที่ของ อบต. และนักวิจัยจากภายนอกที่เข้าไป ทำงานกับ อบต. จำนวน 14 โครงการ และเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน จำนวน 5 คน พบว่า 1) นักวิจัยที่เข้ามาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมี วิถีคิดว่างานวิจัยจะสามารถแก้ไขปัญหที่ตรงกับความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยมี งบประมาณส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดการขับเคลื่อนในส่วนของการดำเนินงานวิจัย 2) กระบวนการ ดำเนินงานวิจัยมี 2 ช่วงคือ ช่วงการพัฒนาโครงการและช่วงของการดำเนินงานวิจัย ซึ่งรายละเอียด ของแต่ละกิจกรรมสามารถยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ของ โครงการและสถานการณ์ของชุมชน 3) ผลการดำเนินงานทั้งในเชิงเนื้อหาองค์ความรู้และ กระบวนการ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งกับตัวคนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และ ความสัมพันธ์ในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น และเกิดการแก้ไขปัญหที่ตรงกับ ความต้องการของชุมชนและองค์กร และ 4) การขยายผลและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นมี 3 ระดับคือ ระดับชุมชน ระดับนโยบาย และระดับการนำไปเผยแพร่ ทั้งนี้โครงการแต่ละ โครงการอาจมีการขยายผลและการใช้ประโยชน์ในหลายระดับหรือระดับเดียว ขึ้นอยู่กับคุณภาพ ในช่วงของการดำเนินงานวิจัยและสภาพภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่

สำหรับเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยไปใช้เป็นเครื่องมือของ อบต. มีทั้งเงื่อนไขปัจจัยจากภายในและภายนอก ซึ่งเงื่อนไขปัจจัยภายใน ประกอบด้วย 1) นายก อบต. ที่มีความเข้าใจและสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนและชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน 2) เจ้าหน้าที่ อบต./นักวิจัย ต้องเป็นคนที่มีความเต็มใจและตั้งใจในการทำงานที่เน้นการตอบสนองการแก้ไขปัญหาที่ตรงกับความต้องการของชุมชน 3) นโยบาย/ระเบียบการบริหารจัดการของ อบต. ที่เอื้อต่อกระบวนการทำวิจัยควรมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับได้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และ 4) ประเด็นงานวิจัยที่เป็นปัญหาที่แท้จริงและเป็นความต้องการของชุมชนและ อบต. กำหนดเป็นนโยบายของ อบต. ส่วนเงื่อนไขปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) การมีงบประมาณหนุนเสริมจากภายนอกจะทำให้ อบต. ตัดสินใจในการทำวิจัยง่ายขึ้น เนื่องจาก อบต. ส่วนใหญ่มีงบประมาณสำหรับทำวิจัยน้อยหรือบางที่ไม่มีงบประมาณสำหรับงานวิจัย และ 2) การมีพี่เลี้ยงติดตามหนุนเสริมการดำเนินงาน เพื่อเติมทักษะ เทคนิค เครื่องมือในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ทั้งนี้แนวทางการหนุนให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาทภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม มี 3 แนวทาง คือ 1) มีการทำบันทึกความเข้าใจร่วมกันระหว่าง สกว. และ อบต. เพื่อให้เกิดความมั่นใจและเห็นเป้าหมายร่วมกันในการดำเนินงาน 2) สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรสร้างการเรียนรู้/ปรับเปลี่ยนทัศนคติ/เปิดวิสัยทัศน์แก่ อบต. ให้เห็นตัวอย่างรูปธรรมที่ใกล้เคียงโดยการศึกษาดูงานหรือการคู่วิทัศน์ และ 3) สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรทำความเข้าใจกับระเบียบขั้นตอนการทำงานและระบียบงบประมาณ ปัจจัยเงื่อนไข ข้อจำกัด และนโยบายของแต่ละ อบต. รวมทั้งสภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยมีความเหมาะสมสอดคล้องกับบทบาทภารกิจของ อบต. และสภาพทางภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่

Title	Community-based Research as an Appropriate Tool of Tambon Administrative Organization Management
Author	Miss Wasana Yodsuwan
Degree of	Master of Science in Geosocial Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Dr. Somkid Kaewthip

ABSTRACT

The objectives of this research were to evaluate: 1) the concepts, implementation process, results, extension and exploitation by using the Community-based Research (CBR) for Tambon Administrative Organization (TAO) in Chiang Mai and Lamphun Provinces; 2) related factors of CBR as an appropriate tool for the implementation within TAO; and 3) the way of CBR to be used as an appropriate tool for TAO management in compliance with the TAO's roles, missions, and geo-social contexts.

This study was implemented via in-depth interviews of fourteen key-informants and five staff of the Center for Local Research Coordination in Lamphun and Chiang Mai province: The following were found: that 1) The coordinators expected the research would fulfill needs of the local community and they were willing to allocate adequate budget for the implementation of the research; 2) the implementation process of the research had 2 stages: project development and project design and upgrading to project implementation monitoring which each stage was flexible and adapted in comply with each project, community situation, status of the project, and community; 3) the results would produce substantial added knowledge and procedural changes which resulted from the implementation of the results of the research; and 4) research extension and exploitation had effects on three different levels: community level, policy level, and dissemination level. Each project would have dissemination and exploitation either at all there levels of each level, depending on the quality of the research implementation and geo-social contexts of each community.

Related factors in CBR using as an appropriate tool for TAO can be classified as internal and external factors. The former included: 1) the head of TAO. He should have an understanding and be ready to support the community self empowerment; 2) staff of TAO (including researchers) who should have willingness and good intention to work which aims to fulfill needs of a local community; 3) flexibility of policy and the regulations of TAO; and 4) research problems should be a real local community needs. The external factors included: 1) the availability of the external funds which accelerated TAO's decision, and 2) the role of the research facilitation as a tool to improve skills and techniques of local researchers.

There were 3 ways for applying CBR TAO: 1) there should have MOU between TAO and TRF (CBR). This agreement will enhance confidences and good co-cooperation between the two agencies; 2) TRF (CBR) should provide a learning process for TAO to open its worldview and create good attitude toward CBR. This could be done by field trip or VCD watch; and 3) TRF (CBR) should have thoroughly understanding with TAO's legislation, budget restriction, obstacles social and cultural conditions, etc. With this understanding, the CBR will certainly be suitable for each TAO's role, missions, and geo-social contexts.

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ประธานกรรมการที่ปรึกษา ได้ให้คำแนะนำในการวางแผนการดำเนินงาน กระตุ้นให้ทำงานวิจัย ตรวจสอบแก้ไขจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารธนา ขศสุข ที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนช่วยตรวจสอบแก้ไขจนกระทั่งสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์อย่างสมบูรณ์

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าขอกราบพระคุณแม่ใส ขอดสุวรรณ ขอขอบคุณทุก ๆ คนรอบครัว และที่ทำงานที่เป็นกำลังใจให้ตลอดระยะเวลาในการศึกษา

วาสนา ขอดสุวรรณ

มิถุนายน 2554

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
ขอบเขตการทำวิจัย	6
นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	9
การบริหารจัดการท้องถิ่น	9
ระบบนิเวศวัฒนธรรม	17
การพัฒนา	18
การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้	21
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
กรอบแนวคิดการวิจัย	34
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	37
กลุ่มเป้าหมาย	37
แหล่งข้อมูล	37
ระเบียบวิธีวิจัย	38
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	38
วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	38

การวิเคราะห์ข้อมูล	41
การสังเคราะห์ข้อมูล	41
การตรวจสอบข้อมูล	41
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	42
บทบาทของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ หน่วยงานและองค์กรนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือหนึ่ง ในการทำงานร่วมกับชุมชน	42
วิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน การขยายผลและการใช้ประโยชน์จาก งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัด ลำพูน จำนวน 14 โครงการ	48
เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการ ทำงานของ อบต.	100
แนวทางการหนุนของ สกว. ให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็น เครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาท ภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม	102
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	103
สรุปและอภิปรายผลการวิจัย	103
ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย	110
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	111
บรรณานุกรม	112
ภาคผนวก	116
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (ผู้ให้ข้อมูลหลัก-โครงการวิจัย)	117
ภาคผนวก ข ประวัติผู้วิจัย	120

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	คุณลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเมื่อเทียบกับงานวิจัยแบบดั้งเดิม	28
2	ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกับโครงการและรูปแบบบทบาทการทำงานของสกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น	44
3	เปรียบเทียบการดำเนินงานในระยะก่อนดำเนินงานวิจัยของนักวิจัยชุมชนและจากภายนอกชุมชน	52

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	โครงสร้างองค์กรของ อบต.	12
2	กรอบแนวคิดการวิจัย	36
3	ขั้นตอนกระบวนการดำเนินงาน (ระหว่างการทำงานวิจัย)	59
4	สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์	104

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นยุคแรก ๆ ของการวางแผนพัฒนาประเทศ สภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นช่วงเปิดศักราชใหม่แห่งการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจภายใต้นโยบายการรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง การปกครอง ระบบการเมืองของโลกขณะนั้นแยกออกเป็น 2 ขั้ว คือ ทูนิยม นำโดยสหรัฐฯ และฝ่ายคอมมิวนิสต์ นำโดยสหภาพโซเวียต ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็แย่งชิงอำนาจขยายอิทธิพลเข้ามาในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งขณะนั้นเลือกทางเดินแบบทุนนิยม ขณะเดียวกันแม้ประเทศจะมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาทางสังคมมีไม่มาก แต่คนไทยยังคงมีฐานะยากจน องค์กรความรู้ส่วนใหญ่ทางด้านการพัฒนาก็ยังอยู่ในกลุ่มนักวิชาการ ข้าราชการ ด้วยสภาพแวดล้อมในขณะนั้นกระบวนการพัฒนาประเทศจึงเป็นการวางแผนโดยนักวิชาการ ข้าราชการ มุ่งเน้นการเร่งรัดอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและนำเสนอแผน รวมทั้งโครงการและมาตรการต่าง ๆ ต่อผู้มีอำนาจทางการเมืองให้สั่งการ ซึ่งเป็นกระบวนการวางแผนจากข้างบนลงมาข้างล่าง (top-down) ในลักษณะการบริหารควบคุมและสั่งการ (command and control)

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ สภาพแวดล้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน ดังนั้นตั้งแต่ปี 2545 ซึ่งอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการวางแผนจาก “โดยราชการเพื่อประชาชน” เป็น “ประชาชนมีส่วนร่วม” มากขึ้น เปลี่ยนจุดมุ่งหมายจากการเน้น “การเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” มาเป็น “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาแบบ “แยกส่วน” เป็น “การพัฒนาแบบองค์รวม” (สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, 2550: 7) และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้มีการเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาโครงสร้างที่ทำให้เกิดวิกฤตทางการเงิน โดยยึด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปณิธานทาง โดยมีเป้าหมายสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและให้คนไทยมีความอยู่ดีมีสุขอย่างถ้วนหน้า จนกระทั่งแผนพัฒนาฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ก็ยังเน้นการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และยึดกระบวนการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนฯ 8 และแผนฯ 9 โดยมีเป้าหมายมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

จากแผนพัฒนาฯ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการพัฒนาจากเดิมที่เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นการเน้นการพัฒนา “คน” ที่เป็นทรัพยากรที่มีค่าและสำคัญอย่างยิ่งต่อการการพัฒนาด้านต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน ตามที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2544: 237 – 253) ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนว่ากระบวนการพัฒนาแยกเป็น 2 ส่วนคือ การพัฒนาคน และระบบที่มีความสัมพันธ์ คือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ที่ต้องมีความเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงยึดหลักการทรงงานในการพัฒนาและแก้ไขปัญหของประเทศตามหลักภูมิสังคมโดยทรงยึดถือสภาพความเป็นจริงของทั้งทางด้านภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคนในพื้นที่เป็นหลักในการพัฒนา โดยมีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 ว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมในสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคน เราจะเข้าไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

ตลอดเวลาในช่วงประวัติศาสตร์ของการพัฒนาชนบทของไทยจะพบว่าผู้ลงมือกระทำ (actor) หรือผู้ทำการพัฒนานั้นคือ ภาครัฐเป็นหลัก ซึ่งแม้จะประสบผลสำเร็จในด้านการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยให้เกิดความสะดวกสบายต่างๆ มากขึ้น แต่ก็ได้ส่งผลกระทบต่อชนบทให้ต้องตกอยู่ในภาวะเป็นผู้ถูกกระทำ (passive) ไม่สามารถลุกขึ้นมาบอกความต้องการของตนเองและไม่สามารถจัดการตนเองได้ และในที่สุดก็ทำให้การพัฒนานั้นไม่เกิดผลที่ยั่งยืน รัฐไม่อาจถอนความช่วยเหลือแล้วทำให้ชาวบ้านยังอยู่ดีได้ด้วยตัวเอง (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2548: 34) ทั้งนี้ด้วยแต่ละท้องถิ่นมีศักยภาพทางภูมิสังคม (สภาพพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม) สภาพปัญหา และความต้องการที่แตกต่างกัน การกระจายอำนาจในการปกครองท้องถิ่นเพื่อให้คนในท้องถิ่นได้เข้ามาจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นเอง จึงนับเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้การแก้ไขปัญหาสอดคล้องตรงกับความต้องการของท้องถิ่น ที่เหมาะสมกับสภาพทางภูมิสังคมของท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งการกระจายอำนาจเป็นแนวนโยบายหลักของรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 นับตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว รัฐบาลได้ดำเนินการเกี่ยวกับ

การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปแล้วหลายเรื่อง อาทิ การแก้ไขกฎหมายระเบียบปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ การประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติการบริหารงานบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ฯลฯ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการที่ประเทศไทยมีโครงสร้างการใช้อำนาจรัฐบาลแบบรวมศูนย์โดยกลไกระบบราชการมาเป็นเวลายาวนาน การปรับโครงสร้างอำนาจรัฐและการกระจายอำนาจกลไกการบริหารปกครองให้มีในระดับท้องถิ่นย่อมมิใช่สิ่งที่กระทำได้โดยง่ายเท่าใด หน่วยงานราชการจำนวนมากมักจะคัดค้านการกระจายอำนาจโดยการสื่อให้สังคมมองเห็นผลเสียมากกว่าผลดีที่จะได้รับ นำเสนอความไม่พร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรับถ่ายโอนภารกิจ หรือแม้แต่การหยิบยกประเด็นเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันเพื่อชี้ให้เห็นถึงผลเสียของการกระจายอำนาจ โดยที่ส่วนราชการเหล่านี้มิได้พิจารณาตามความเป็นจริงว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งมีศักยภาพและมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่เป็นอย่างดี สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ดีไม่ด้อยไปกว่าการดำเนินการโดยภาครัฐ โดยปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยมี 5 ประเภท ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 ระดับตามการจัดความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับบน (upper tier) ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับปฏิบัติการ (lower tier) ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเมืองพัทยา ตลอดจนกรุงเทพมหานครที่มีการปกครองรูปแบบพิเศษที่มีภารกิจทั้งสองระดับ (วิรัชศักดิ์ เครือเทพ, 2548: 1 – 2, 19)

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ถือเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็กที่สุดที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดบริการสาธารณะในระดับตำบลซึ่งเป็นพื้นที่ชนบทหรือมีความเจริญค่อนข้างน้อยมีหน้าที่ในพัฒนาตำบลทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นในทุกด้าน ซึ่งนับเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้ “คน” ในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการบริหารจัดการตนเอง ซึ่ง ประเวศ วะสี (อาภรณ์ จันทน์สมวงศ์, 2545: 94) ได้กล่าวถึงการทำให้ อบต. สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการของชุมชน เป็นกลไกเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้จำเป็นต้องมี “ความจริง” มิใช่ “ความรู้สึก” ต้องมี “ข้อมูล” เพื่อประกอบกับการตัดสินใจของ อบต. โดยนัยนี้ งานวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้ อบต. สามารถสร้างองค์ความรู้ พัฒนาระบบการเรียนรู้ กระบวนการสร้างคน และสร้างกระบวนการทางสังคมให้ชุมชนเข้มแข็งได้

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based Research: CBR) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มุ่งเน้นให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมกระบวนการคิด ตั้งคำถาม วางแผน และทำวิจัย เพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบ และเรียนรู้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านการปฏิบัติการจริงอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง เป็นกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ผลที่คาดหวังจากการวิจัยไม่ได้เน้นการค้นพบองค์ความรู้ใหม่ หากแต่เน้นสร้าง “กระบวนการวิจัย” ให้เป็น “เครื่องมือ” ในการเพิ่มพลัง (empower) หรือเสริมสร้างความเข้มแข็งของ “คน” และ “ชุมชน” ให้สามารถสร้างกลไกในการแก้ไขปัญหาของชุมชนทั้งในปัจจุบันและพร้อมรับมือปัญหาที่เกิดขึ้นในอนาคต สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและขึ้นำการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนได้ทำงานวิจัย และมีแนวทางการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการเชื่อมโยงฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ภาคส่วนต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษา องค์กรภาครัฐ/หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรกิจการสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งเครื่องมือ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ถือว่าเป็นการวางรากฐานการทำงาน การเชื่อมโยงให้ พหุภาคี และองค์กรท้องถิ่นได้ร่วมทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายและยุทธศาสตร์ขององค์กรได้ดียิ่งขึ้น

จากเป้าหมายที่สอดคล้องกัน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้มีการสนับสนุนทุนวิจัยแก่ อบต. ในหลายพื้นที่ จนผู้นำเกิดการเรียนรู้ เกิดวิสัยคิดและมุมมองใหม่ในการพัฒนาชุมชน เช่น อบต.ต้นธง ที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบล บัญญัติ ตะนาวศรี ได้กล่าวไว้ในจดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ศิริขวัญ อุทา, 2549: 12) ว่าจากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ อบต. มีการปรับกระบวนการทำงานที่สอดคล้องกับชุมชน โดยทำความเข้าใจกับสภาพของชุมชน รวมทั้งการพัฒนาทักษะกระบวนการคิด และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น ซึ่งเป็นการให้ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของปัญหาเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดทิศทาง การพัฒนาท้องถิ่น มากกว่าการที่ภาครัฐหรือคนนอกชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตของชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า กระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสนับสนุนของ อบต. ในโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังเป็นแรงผลักดันสำคัญต่อการสานต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม อันหมายถึงความสามารถในการจัดการท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน (เกศสุดา สิทธิสันติกุล, 2549: 4)

ปี 2551 สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จัดทำบทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือในประเด็นการจัดการหนี้สินโดยชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ ชนเผ่าภาคเหนือ การศึกษา เกษตรกรรมยั่งยืน และเศรษฐกิจชุมชน ในการนำเสนอผลงานทางวิชาการ “คุณค่า พลัง ความสุข” 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ แต่งานสังเคราะห์

ดังกล่าวยังขาดการสังเคราะห์ในประเด็นการบริหารจัดการท้องถิ่น ซึ่งมีส่วนของการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ อบต. ทั้งที่เกี่ยวข้องกับ อบต. โดยตรง (ในระดับองค์กร) และที่เกี่ยวข้องกับ อบต. โดยอ้อม คือ ผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่นำเครื่องมืองานวิจัยไปใช้ ผู้วิจัยในฐานะที่เคยเป็นเจ้าหน้าที่ที่ดูแลงานด้านโครงการภาคเหนือ ของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเกิดความสนใจว่าหากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวทางการพัฒนาที่ใช้แนวคิดอันเหมาะสมกับภูมิสังคม ซึ่งมีหลักการทรงงานถึงการพัฒนาว่าพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2550: 8 – 9) ประกอบกับ อบต. มีศักยภาพทางด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นและงบประมาณแล้ว ทำอย่างไรให้ อบต. ได้นำ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ไปใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการบริหารจัดการท้องถิ่น และพัฒนาศักยภาพ “คน” เพื่อเตรียมพร้อมกับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น ให้มีการใช้ข้อมูลและกระบวนการวิจัยเพื่อให้การบริการและแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดในงบประมาณทางผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูนเป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยผู้วิจัยจะทำการสังเคราะห์วิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากการที่ อบต. ได้ดำเนินงานวิจัยวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ อบต. ได้เห็นรูปธรรมของการนำงานวิจัยไปใช้ว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบต่อทั้งคน ความสัมพันธ์ การแก้ไขปัญหาและพัฒนาองค์กรอย่างไร ตลอดจนปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต. เพื่อให้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้แนวทางการหนุนให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับบทบาทภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต.

3. เพื่อทราบแนวทางการสนับสนุนของ สกว. ให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาท ภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

มิติวิจัย

1. วิธิตด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน
2. เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต.

มิติพัฒนา

1. อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาท ภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคมของ อบต. นั้น ๆ
2. สกว. ฝ้ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้แนวทางการหนุนเสริมให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น

ขอบเขตการทำวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร

นักวิจัยที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นทีมบริหาร สมาชิก อบต. หรือเจ้าหน้าที่ของ อบต. และนักวิจัยจากภายนอกที่เข้าไปทำงานกับ อบต. จำนวน 14 โครงการ โดยมีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยเลือกจากโครงการวิจัยที่อยู่ในช่วงปี 2548 – 2552 ที่อยู่ระหว่างการดำเนินงานและดำเนินงานสิ้นสุดแล้ว และนักวิจัยยังคงมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์อยู่ในแวดวงของ อบต. จำนวน 14 คน และพี่เลี้ยงงานวิจัย จำนวน 5 คน

ขอบเขตเชิงพื้นที่

จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. บทบาทของ อบต. ต่อการบริหารจัดการท้องถิ่น
2. บทบาทของ สกว. ฝัายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานและองค์กรนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการทำงานร่วมกับชุมชน
3. วิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน จำนวน 14 โครงการ
4. เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต.

นิยามศัพท์

วิธีคิด หมายถึง มุมมอง ความคาดหวัง และความรู้สึกรักของนักวิจัยที่เป็นทีมบริหารสมาชิก อบต. หรือเจ้าหน้าที่ของ อบต. และนักวิจัยจากภายนอกที่เข้าไปทำงานกับ อบต. ที่มีต่อการเข้ามาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนต่าง ๆ ที่นักวิจัยใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่เริ่มต้นของการดำเนินงาน จนถึงการนำไปใช้หลังจากที่เสร็จสิ้นโครงการแล้ว

เครื่องมือ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่นักวิจัยนำมาใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ เครื่องบันทึกเทป กล้องถ่ายรูป การจัดเวทีกลุ่มย่อย เป็นต้น

การใช้ประโยชน์ หมายถึง การที่นักวิจัย คน กลุ่ม ชุมชน อบต. องค์กร หน่วยงาน ฯลฯ นำกระบวนการหรือผลการวิจัยที่ได้ไปใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น อบต. นำผลการวิจัยไปปรับปรุงพัฒนา การบริหารจัดการท้องถิ่นของ อบต. ให้มีประสิทธิภาพ เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โรงเรียนนำผลงานวิจัยไปจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น

เงื่อนไขปัจจัย หมายถึง ข้อจำกัด/ขอบเขต และสิ่งที่หนุนเสริมให้เกิดการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ใน อบต. และชุมชน

บทบาทของ อบต. หมายถึง การพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หมายถึง งานวิจัยที่หวังจะ “เสริมพลัง” ชุมชน ให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมเพื่อเรียนรู้ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะอยู่กับชุมชนที่ชุมชนใช้ในชีวิตประจำวันได้ “ผลงาน” สำคัญของงานวิจัยแบบนี้คือ “คน” และ “กระบวนการเรียนรู้” ของชุมชน วิธีการสำคัญก็คือ “สร้างโอกาส” ให้ชุมชนได้มาร่วมกันคิด วิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่ ทดลองจัดการกับปัญหาปัจจุบัน และวางแผนอนาคตโดยใช้กระบวนการที่เป็นเหตุเป็นผล เป็นระบบ บนฐานของความรู้ และข้อมูล รวมทั้งแยกแยะรวบรวมความรู้ที่ได้อย่างเป็นระเบียบ และสรุปบทเรียนเพื่อทำงานต่อไป

การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม วิธีการดำรงชีวิตของชุมชนและสังคมนั้น ๆ โดยยึดบูรณาการหลักของการใช้ความมีเหตุมีผล การรู้ประมาณ และการมีเกราะป้องกันตัวเอง บนฐานคิดของความพอเพียง คำนึงถึงขีดจำกัดสูงสุดในศักยภาพของตนเองและการใช้ความรู้

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node) หมายถึง ระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้พัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนที่ต้องการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่การพัฒนาโครงการ การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเสริมทักษะการรวบรวมข้อมูล การใช้กระบวนการมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงาน และการบริหารจัดการ รวมทั้งการนำเสนอผลงานสู่ชุมชน ตลอดจนแสวงหาแนวทางสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นทำวิจัยอย่างสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยการเชื่อมประสานระหว่าง สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กับโครงการวิจัย และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งศูนย์ประสานงานจะมีรูปแบบลักษณะ โครงสร้างคล้ายสำนักงานขนาดย่อม โดยมีผู้ประสานงานและผู้ช่วยผู้ประสานเป็นบุคลากรในการดำเนินการของศูนย์ประสานงาน

พี่เลี้ยงโครงการวิจัย หรือ RC (Research Counselors) หมายถึง ระบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้พัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนที่ต้องการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีหน้าที่เช่นเดียวกับศูนย์ประสานงาน แต่มีการดำเนินงานเพียงคนเดียว ไม่มีโครงสร้างแบบศูนย์ประสานงาน ตลอดจนขอบเขตและพื้นที่ในการดำเนินงานน้อยกว่าศูนย์ประสานงาน

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การศึกษาเรื่องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เหมาะสมกับบทบาทภารกิจและสอดคล้องกับภูมิสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งหมวดหมู่ออกเป็นดังนี้

1. การบริหารจัดการท้องถิ่น
 - 1.1 การปกครองท้องถิ่น
 - 1.2 การกระจายอำนาจการปกครอง
 - 1.3 องค์การบริหารส่วนตำบล
2. ระบบนิเวศวัฒนธรรม
3. การพัฒนา
 - 3.1 การพัฒนาที่ยั่งยืน
 - 3.2 การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
4. การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้
5. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - 5.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การบริหารจัดการท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่น

วีรศักดิ์ เครือเทพ (2548: 9) ได้กล่าวไว้ว่าการปกครองท้องถิ่นเป็นสถานะของการเปิดโอกาสให้มีการใช้อำนาจอธิปไตยที่หลากหลายกระจายไปยังชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเหล่านั้นปกครองและดูแลตนเองในขอบเขตพื้นที่และในภารกิจที่กำหนด เป็นสถานะของการใช้อำนาจการปกครองของรัฐในหลายระดับเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนที่มีความหลากหลายในทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิต โดยที่ยังคงธำรงความเป็นเอกภาพของ

รัฐและอำนาจอธิปไตย และเป็นสภาวะของการมีองค์กรที่ดำเนินกิจการสาธารณะในนามของชุมชน (collective actions) ซึ่งสามารถดำเนินการได้อย่างอิสระ ปลอดจากการแทรกแซงโดยองค์กรอื่น

การกระจายอำนาจการปกครอง

นันทวัฒน์ บรมานันท์ (2549: 21 – 22) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับกระจายอำนาจว่า การกระจายอำนาจนั้นเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งซึ่งมีที่มาจากต่างประเทศที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้ปกครองกันเองรวมทั้งสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ ปลอดการชี้นำจากรัฐบาล

การกระจายอำนาจการปกครองเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการจัดการปกครองประเทศ ที่รัฐมอบอำนาจการปกครองบางส่วนให้กับองค์กรอื่นนอกเหนือจากองค์กรของส่วนกลางเพื่อจัดทำบริการสาธารณะบางอย่างโดยให้มีความเป็นอิสระ (autonomy) ในการดำเนินงานและไม่อยู่ในการบังคับบัญชาของส่วนกลาง แต่จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของส่วนกลาง

การกระจายอำนาจปกครองประกอบด้วยลักษณะสำคัญห้าประการคือ มีการแยกหน่วยงานออกไปเป็นองค์กรนิติบุคคลอิสระจากส่วนกลาง มีการเลือกตั้งสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น มีความเป็นอิสระในการปกครองตนเอง มีเจ้าหน้าที่ของตนเอง และประการสุดท้ายคือมีงบประมาณและรายได้เป็นของตนเอง

การกระจายอำนาจปกครองสามารถจำแนกได้ 2 แบบ คือ การกระจายอำนาจทางพื้นที่และการกระจายอำนาจทางกิจการ

1. กระจายอำนาจทางพื้นที่ หรืออีกนัยหนึ่งที่เรียกกันว่าการกระจายอำนาจทางเขตแดน มีที่มาจากแนวคิดทางการเมืองซึ่งเน้นความสำคัญของการเลือกตั้ง โดยเห็นว่าหากเจ้าหน้าที่ที่ทำการบริหารหรือปกครองท้องถิ่นได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง ก็จะเป็นการปกครองแบบรวมอำนาจ (centralization) มิใช่การกระจายอำนาจ (decentralization) ดังนั้น การกระจายอำนาจทางพื้นที่จึงต้องมีการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการเลือกตั้งผู้บริหาร มีเจ้าหน้าที่ที่เป็นอิสระจากส่วนกลางไม่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของส่วนกลาง แต่จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็จะจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองและมีงบประมาณของตนเองเพื่อใช้ในการจัดทำกิจกรรมเหล่านั้น

2. การกระจายอำนาจทางกิจการ หรืออีกนัยหนึ่งที่เรียกว่าการกระจายอำนาจทางบริการ เป็นวิธีการกระจายอำนาจโดยมอบบริการสาธารณะอย่างใดอย่างหนึ่งให้องค์การซึ่งมิได้อยู่ในสังกัดของส่วนกลางรับไปจัดทำด้วยเงินทุนและเจ้าหน้าที่ขององค์กรนั้นเอง บริการสาธารณะที่

แยกมาจัดนั้นอาจเป็นบริการสาธารณะทางด้านเศรษฐกิจ สังคม กีฬา หรือวัฒนธรรม วิธีการกระจายอำนาจทางกิจการนี้ไม่ใช่การกระจายอำนาจปกครอง แต่เป็นการ “มอบ” ให้องค์การของรัฐบาลไปจัดทำบริการสาธารณะ โดยแยกออกมาเป็นนิติบุคคลต่างหากจากรัฐ มีทรัพย์สินของตนเองและมีผู้บริหารของตนเอง โดยนิติบุคคลกระจายอำนาจนี้จะได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐเช่นกัน

รูปแบบการกระจายอำนาจดังกล่าวสอดคล้องกับ โกวิทช์ พวงงาม (2548: 37) ที่กล่าวถึงการกระจายอำนาจว่ามี 2 รูปแบบคือ 1) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นหรือการกระจายอำนาจตามอาณาเขต หมายถึง การมอบอำนาจให้ท้องถิ่นจัดทำกิจการหรือบริการสาธารณะบางเรื่องภายในเขตของแต่ละท้องถิ่น และท้องถิ่นมีอิสระในการปกครองตนเองพอสมควร และ 2) การกระจายอำนาจตามบริการหรือกระจายอำนาจทางเทคนิค หมายถึง การโอนกิจการบริการสาธารณะบางกิจการจากรัฐหรือองค์การปกครองส่วนกลางไปให้หน่วยงานบางหน่วยงานรับผิดชอบจัดทำแยกต่างหากและอย่างเป็นอิสระ โดยปกติแล้วจะเป็นกิจการซึ่งการจัดทำต้องอาศัยความรู้ความชำนาญทางเทคโนโลยีแขนงใดแขนงหนึ่งเป็นพิเศษ เช่น การสื่อสาร วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ การผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คือหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีฐานะเป็นนิติบุคคลและราชการส่วนท้องถิ่น จัดตั้งตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ซึ่งมีผลบังคับตั้งแต่ 2 มีนาคม 2538 (โกวิทช์ พวงงาม, 2548: 240) โดยมีโครงสร้างที่มีทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ประกอบด้วยสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล (บริษัท กำลังแผ่นดิน จำกัด, ม.ป.ป.: ระบบออนไลน์)

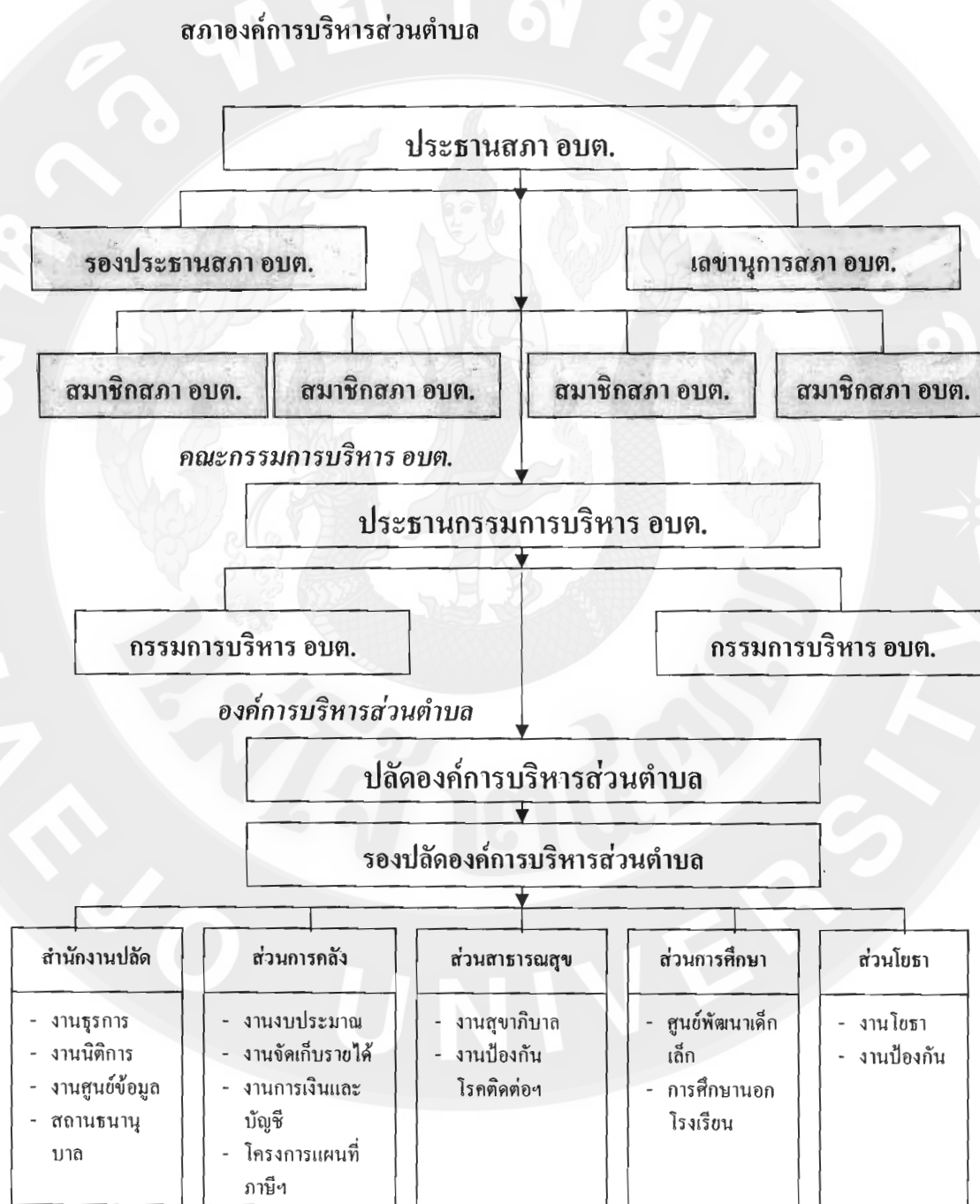
1. บทบาทของ อบต. ต่อการบริหารจัดการท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) นับเป็นหน่วยการปกครองที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ซึ่งการดำเนินงานร่วมกันกับ อบต. นั้น จำเป็นต้องมีความเข้าใจในส่วน โครงสร้าง รูปแบบ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนอำนาจ บทบาทหน้าที่ของ อบต. เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่สอดคล้องและเป็นไปตามขั้นตอนของ อบต. โดยมีรายละเอียดในส่วนต่าง ๆ ดังนี้

2. โครงสร้างองค์กรของ อบต.

อบต. มีสภาตำบลอยู่ในระดับสูงสุด เป็นผู้กำหนดนโยบายและกำกับดูแลกรรมการบริหาร ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล และมีพนักงานประจำที่เป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ทำงานประจำวันโดยมีปลัดและรองปลัด อบต. เป็นหัวหน้างานบริหาร ภายในองค์กรมีการแบ่งออกเป็นหน่วยงานต่าง ๆ ได้

เท่าที่จำเป็นตามภาระหน้าที่ของ อบต. แต่ละแห่ง เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบอยู่ เช่น สำนักงานปลัด ส่วนการคลัง ส่วนสาธารณสุข ส่วนการศึกษา และส่วนการโยธา เป็นต้น

ภาพ 1 โครงสร้างองค์กรของ อบต.

ที่มา: บริษัท กำลังแผ่นดิน จำกัด (ม.ป.ป.: ระบบออนไลน์)

3. รูปแบบองค์กร

องค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย สภาองค์การบริหารส่วนตำบล และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

1. สภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วยสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวนหมู่บ้านละสองคน ซึ่งเลือกตั้งขึ้นโดยราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในแต่ละหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น กรณีที่เขตองค์การบริหารส่วนตำบลใดมีเพียงหนึ่งหมู่บ้านให้มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวนหกคน และในกรณีมีเพียงสองหมู่บ้านให้มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่บ้านละสามคน

2. องค์การบริหารส่วนตำบลมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนึ่งคน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

4. การบริหารจัดการ

กฎหมายกำหนดให้มีคณะกรรมการบริหาร อบต. (มาตรา 58) ประกอบด้วยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนึ่งคน รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสองคน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล หรือ ผู้บริหารท้องถิ่น เรียกว่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมาจากการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่น โดยตรง

5. อำนาจหน้าที่ของ อบต.

อบต. มีหน้าที่ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2542)

1. พัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (มาตรา 66)
2. มีหน้าที่ต้องทำตามมาตรา 67 ดังนี้
 1. จัดให้มีและบำรุงทางน้ำและทางบก
 2. การรักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งการ กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
 3. ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ
 4. ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
 5. ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 6. ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุและพิการ
 7. คุ้มครอง ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ดีของท้องถิ่น

8. บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอัน

9. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย

3. มีหน้าที่ที่อาจทำกิจกรรมในเขต อบต. ตามมาตรา 68 ดังนี้

1. ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
2. ให้มีและบำรุงไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
3. ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ
4. ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและสวน
5. ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร และกิจการสหกรณ์
6. ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
7. บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพ
8. การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของ

สาธารณะ

แผ่นดิน

9. หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของ อบต.
10. ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
11. กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์
12. การท่องเที่ยว
13. การผังเมือง

6. อำนาจหน้าที่ตามแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดให้ อบต. มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองตามมาตรา 16 ดังนี้

1. การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
2. การจัดให้มี และบำรุงรักษาทางบกทางน้ำ และทางระบายน้ำ
3. การจัดให้มีและควบคุมตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้าม และที่จอดรถ
4. การสาธารณสุข โภค และการก่อสร้างอื่น ๆ
5. การสาธารณสุข
6. การส่งเสริม การฝึก และการประกอบอาชีพ
7. คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

8. การส่งเสริมการท่องเที่ยว
9. การจัดการศึกษา
10. การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส
11. การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
12. การปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัด และการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย
13. การจัดให้มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
14. การส่งเสริมกีฬา
15. การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน
16. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น
17. การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง
18. การกำจัดมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย
19. การสาธารณสุข การอนามัยครอบครัว และการรักษาพยาบาล
20. การจัดให้มีและควบคุมสุสาน และฌาปนสถาน
21. การควบคุมการเลี้ยงสัตว์
22. การจัดให้มี และควบคุมการฆ่าสัตว์
23. การรักษาความปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการอนามัยโรงมหรสพ และสาธารณสถานอื่น ๆ
24. การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
25. การผังเมือง
26. การขนส่ง และการวิศวกรรมจราจร
27. การดูแลรักษาที่สาธารณะ
28. การควบคุมอาคาร
29. การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
30. การรักษาความสงบเรียบร้อย การส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันและรักษาความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน

31. กิจอื่นใด ที่เป็นผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

จากการศึกษาโครงสร้าง รูปแบบการบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนอำนาจ บทบาทหน้าที่ของ อบต. พบว่าการบริหารจัดการของ อบต. มีรูปแบบการดำเนินงานและโครงสร้าง ที่กำกับการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกับ อบต. หรือการ ให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ ว่าต้องมีการทำงานตามลำดับขั้นตอนตั้งแต่ระดับ ผู้บังคับบัญชามาจนถึงระดับปฏิบัติการ ทั้งในส่วนของข้าราชการการเมือง (นายก อบต. และ สมาชิก อบต.) และข้าราชการประจำ (ปลัด อบต., พนักงานงานส่วนต่าง ๆ)

โดย ประเวศ วะสี (2551: 91 – 93) ได้กล่าวถึงแนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ของ อบต. ในการส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

1. สร้างกระแสนคุณค่าและจิตสำนึกในเรื่องความสำคัญของ อบต. โดยการ สื่อสารเรื่องความสำคัญของยุทธศาสตร์ อบต. ในฐานะเป็นจุดเปลี่ยนของประเทศ ทั้งโดยสื่อ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และโดยการจัดประชุม

2. จัดประชุมนายก อบต. ทัวประเทศ เพื่อการระดมความคิดถึงภารกิจและ วิธีการทำงานของ อบต. รวมถึงการสร้างเครือข่ายในการประชุม สามารถใช้เทคโนโลยีการสื่อ ไป ให้ อบต. ทั้งประเทศมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่ อบต. อย่างแรง และให้สังคม เข้ามาร่วมรับรู้และเห็นคุณค่า

3. สนับสนุนการทำงานของ อบต. ตามสูตร RCN

R = Research คือการสำรวจทำแผนที่ อบต. ว่า อบต. ใดมีศักยภาพและ จุดแข็งเรื่องอะไร ทำและขยายฐานข้อมูลนี้อย่างต่อเนื่อง

C = Communication คือการนำข้อมูลที่ได้ไปสื่อสารให้รู้ทั่วกัน

N = Networking คือการสร้างและขยายเครือข่าย อบต. ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น อำเภอเดียวกันและจังหวัดเดียวกัน หรือระหว่าง อบต. ที่อยู่ไกลกันตามประเด็นที่สนใจร่วมกัน ข้อมูลและการสนับสนุนให้รู้ทั่วกัน จะสนับสนุนการสร้างเครือข่าย อาจจัดให้มีการประชุม เครือข่ายระดับต่าง ๆ ภายใน 5 ปี น่าจะเกิดเครือข่าย อบต. เต็มประเทศ

4. กลไกประสานงานการส่งเสริมยุทธศาสตร์ อบต. โดยที่ยุทธศาสตร์ อบต. จะมีบุคคล องค์กร สถาบัน ที่เกี่ยวข้องมากมายทั้งในด้านการปฏิบัติ ด้านการสนับสนุนทั้งเทคนิค และทางนโยบาย จึงต้องมีการประสานการส่งเสริมสนับสนุนที่เข้มแข็ง

จากการศึกษาแนวคิดการบริหารจัดการท้องถิ่นพบว่า การกระจายอำนาจให้ ท้องถิ่นได้มีการบริหารจัดการตัวเองเองน่าจะทำให้เกิดความคล่องตัว และสอดคล้องกับลักษณะ

ทางภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตามเนื่องจากการปกครองเดิมนั้นเป็นการปกครองแบบรวมศูนย์ส่วนกลาง ดังนั้นการเตรียมคน บทบาท/อำนาจหน้าที่ และงบประมาณ ให้มีความพร้อมในการบริหารจัดการท้องถิ่นได้ด้วยตนเองจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการเตรียมพร้อมแต่ต้นและต้องมีการพัฒนา ประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาช่วยในการกำหนดกรอบคิดในงานวิจัยในส่วนของการศึกษาโครงสร้างการบริหารจัดการ อำนาจ บทบาท หน้าที่ เพื่อนำไปสู่การหาแนวทางการหนุนให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาท ภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม

ระบบนิเวศวัฒนธรรม

ยศ สันตสมบัติ (2544: 34) ได้กล่าวถึงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมไว้ว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม จูเลียน สตวูด (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่าเป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2541 อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2548: 85) ได้เสนอวิธีการศึกษาโดยเน้นถึงวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นพลังผลักดันชุมชนที่สำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาเอง หากนักพัฒนาต้องการทำความเข้าใจและปฏิบัติให้สอดคล้องกับชาวบ้าน ก็ต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงวิธีการศึกษาวรรณกรรมชุมชน

จากการศึกษาแนวคิดด้านนิเวศวัฒนธรรมพบว่าพฤติกรรมหรือสิ่งที่มนุษย์แสดงออกมาส่วนหนึ่งเป็นเพราะสภาพแวดล้อมทางด้านวัฒนธรรมที่บุคคลดำรงอยู่ ซึ่งวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่นั้นจะมีความแตกต่างหลากหลาย การพัฒนาที่จะให้มีความยั่งยืนต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

การพัฒนา

การพัฒนาที่ยั่งยืน

เสรี พงศ์พิศ (กลุ่มเพื่อนอันคัมหมันเหนือ, ม.ป.ป.: ระบบออนไลน์) ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ว่าหมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ทำให้ผู้คนในอนาคตเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการของตนเอง” (นิยามของคณะกรรมการ โลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา World Commission on Environment and Development ในรายงาน Our Common Future 1987 หรือที่รู้จักกันในชื่อ The Brundtland Report)

การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมความถึง 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน โครงการพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งสามด้านนี้

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นอะไรที่ไกลกว่าเพียงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลงไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดี ทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่ทำลายล้างอย่างที่ผ่านมาและทำกันอยู่หลายแห่ง ให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอยู่ดีกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข

“การพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นคำที่มักมีการใช้คู่ไปกับคำว่า “ธรรมาภิบาล” (good governance) ถือว่าเป็นสองคำที่สัมพันธ์เกี่ยวพันกันอย่าแยกจากกันมิได้ โดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ถ้าหากมีธรรมาภิบาลก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

อุทัย ดุลยเกษม ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย ไว้ในเอกสารประกอบคำบรรยาย ณ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 16 สิงหาคม 2544 (สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2545: 319 – 323) โดยกล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ว่าจำเป็นต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการคือ

1. เงื่อนไขด้านการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งต้องหากลไกที่ทำให้การเพิ่มของประชากรเท่ากับศูนย์หรือไม่ก็ใกล้กับศูนย์ มิฉะนั้นการแก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ จะยากมาก เพราะประชากรคือผู้ใช้ทรัพยากร ประชากรคือผู้สร้างมลภาวะ ฯลฯ
2. เงื่อนไขด้านการลดการบริโภคและการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต ซึ่งต้องหากลไกที่ทำให้ทุกคนบริโภคเท่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและลดการใช้ทรัพยากรอย่างไม่นับขะบันยัง

ทั้งนี้ถ้าสองเงื่อนไขนี้ไม่เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็ยากที่จะเป็นไปได้ เพราะทรัพยากรมีจำนวนจำกัดและความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน น้ำ

หรือสินแร่ต่าง ๆ เป็นการมองในภาพรวมของประเทศ สำหรับในระดับชุมชนถ้าต้องการให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สิ่งที่ต้องดำเนินการก็คือต้องทำให้ทุนของชุมชน 4 ประเภท คือ 1) ทุนด้านระบบนิเวศ หรือทุนทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า สินแร่ต่าง ๆ 2) ทุนด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ทางสังคม 3) ทุนด้านสติปัญญา เช่น วิถีคิด และวิถีจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นต้น และ 4) ทุนด้านการเงิน กลับคืนมาสู่ชุมชนและสร้างเพิ่มให้มีมากพอที่ชุมชนจะสามารถนำมาใช้ได้อย่างยั่งยืน การที่จะทำอย่างนี้ได้ต้องมีเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งนั่นคือให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการกับกิจการภายในชุมชนของตนมากขึ้น และรัฐก็ทำหน้าที่เพียงให้การสนับสนุนเพื่อให้ชุมชนทำการรื้อฟื้น “ทุนของชุมชน” ขึ้นมาใหม่ ซึ่งจะทำให้การพัฒนาชนบทไทยก็จะยั่งยืน และเมื่อชนบทมีความยั่งยืน การพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืนก็มีทางเป็นไปได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2544: 68, 244 – 262) ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนว่ามีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานครบองค์และมีดุลยภาพ (balanced) โดยกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนแยกได้เป็น 2 ตอน คือ

1. ระบบการพัฒนาคอน โดยพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็นศูนย์กลาง การพัฒนาด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบ คือ ครอบคลุมพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

1.1 พฤติกรรม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางที่ทำให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ออกกำลังกาย อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล

1.2 จิตใจ จิตใจที่มีเจตน์จำนงที่เป็นตัวชี้้นำกำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตใจที่พอใจมีความสุขก็จะทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ซึ่งปัญญาที่จะทำงานให้ได้ผลและพัฒนาไปได้อาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสม

1.3 ปัญญา ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข

2. ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งจะประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการที่ต้องมีความสัมพันธ์เกื้อกูลแก่กัน คือ

2.1 มนุษย์ เป็นหลักการที่ควรให้ความสำคัญมากที่สุดเพราะมนุษย์ที่มีการพัฒนาจะเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้ระบบความสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.2 สังคม ระบบการต่าง ๆ ทางสังคมนั้น โดยพื้นฐานเป็นการจัดวางรูปแบบขึ้นเพื่อให้เป็นเครื่องมือและเป็นสื่อที่จะช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติทำงานหรือดำเนินไปในทางที่จะเป็นผลดีแก่หมู่มนุษย์ สังคม ระบบการต่าง ๆ ทางสังคมนั้น

2.3 ธรรมชาติ ทักษะที่ติดของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาตินั้น ไม่ควรที่จะหยุดเพียงแค่เล็งมองตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ แต่ต้องมองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติเท่านั้น เพราะนั่นยังเป็นทัศนคติที่เชิงลบและเฉื่อยชา แต่ควรที่จะก้าวต่อไปถึงขั้นแสดงศักยภาพของมนุษย์ในทางตรงกันข้ามจากเดิม

2.4 เทคโนโลยี เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์เกิดความสะดวกสบาย และมีการประดิษฐ์ การผลิต และการใช้เทคโนโลยีเพื่อแก้ไขปัญหาและอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งถ้ามนุษย์ใช้ด้วยสติและมีโยนิโสมนสิการ โดยใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องก็จะเป็นปัจจัยที่เกื้อกูลในการพัฒนามนุษย์ และนำการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่จุดหมาย แต่หากมนุษย์โน้มเอียงไปในทางพึ่งพาและตกเป็นทาสของเทคโนโลยีก็กลายเป็นว่าเทคโนโลยีนำมาซึ่งความเสื่อมแก่มนุษย์ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนามนุษย์ และกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

การพัฒนาสังคมไทยที่ผ่านมาได้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดและทฤษฎีตะวันตก ซึ่งมีรากฐานแนวคิดทฤษฎีอื่นไม่สอดคล้องกับภูมิสังคมของไทย จึงก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ ทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมของสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนนำไปสู่ภาวะเศรษฐกิจและสังคมมีปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวทางการพัฒนาที่ใช้แนวคิดอันเหมาะสมกับภูมิสังคม อันได้แก่สภาพพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม โดยบูรณาการหลักของการใช้ความมีเหตุมีผล การรู้ประมาณ และการมีเกราะป้องกันตัวเอง ซึ่งทั้งหมดอยู่บนฐานคิดของความพอเพียง กำเนินถึงขีดจำกัดสูงสุดในศักยภาพของตนเอง และใช้ความรู้ นอกจากนี้ปราชญ์ท้องถิ่นจำนวนมากที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ยังได้สร้างสรรค์แนวทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริ การพัฒนาตามแนวพระราชดำริจะเป็นทางเลือกของการพัฒนาที่จะนำไปสู่ประ โยชน์สุขของคนและสังคมอย่างยั่งยืน ดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในวันปฐมบรมราชาภิเษกที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

การพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ความเข้าใจ สามารถที่จะวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ต่าง ๆ อีกทั้งมีประสบการณ์และความชำนาญในแนวคิด ตลอดจนมีทักษะทางปฏิบัติในการพัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับภูมิสังคมอย่างยั่งยืน เป็น

องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของทางเลือกในการพัฒนาเพื่อบรรลุความยั่งยืนของประเทศ ภูมิภาคและโลกในอนาคต

จากการศึกษาแนวคิดด้านการพัฒนาข้างต้นจะพบว่าการพัฒนาที่มีความยั่งยืนนั้น จะต้องคำนึงถึงการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งมิติทางด้านมนุษย์ ภูมิศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพราะทุกอย่างจะมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

พรพิไล เลิศวิชา (2532 อ้างในปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2548: 257) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้มีศักยภาพในการพัฒนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและพึ่งตนเองได้ กระบวนการเรียนรู้คือกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว

นอกจากนี้อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549: 110 – 111) ได้กล่าวถึงความสำคัญหรือการให้ความหมายแก่กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเป็นกระบวนการของการเรียนรู้สิ่งเดิมเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และจำเป็นที่จะต้องเป็นสิ่งที่นำไปสู่การถกทอความสัมพันธ์ที่ประสานกลมกลืน (harmonious) อย่างยั่งยืนกับสิ่งแวดล้อมในทุกระดับที่มนุษย์เกี่ยวข้องด้วย ไม่ว่าจะเป็นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (ครอบครัว กลุ่ม องค์กร ชุมชน ประเทศ ฯลฯ) และมนุษย์กับธรรมชาติ ครอบครัว ไปถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อรู้จักธรรมชาติของตนเอง เพื่อให้บุคคลมีความสามารถที่จะดำรงชีวิตได้อย่างสมดุล มีสุขภาวะที่ดีในทุกมิติขององค์ประกอบแห่งตน (กาย จิต สังคม จิตวิญญาณ) กระบวนการเรียนรู้จึงมิใช่การสร้างสรรค์ที่มุ่งตอบสนองแบบแยกส่วนหรือจำเพาะเจาะจง ตามความพอใจ ความเชื่อ ความเห็น ผลประโยชน์ ฯลฯ ของปัจเจกบุคคลหรือเฉพาะกลุ่ม และมีใช้ตามความต้องการของมนุษย์แต่เพียงลำพัง เนื่องจากในความเป็นจริงต้นกำเนิดแห่งมนุษย์และบริบทที่แวดล้อมปัจเจกบุคคล คือ ระบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นองค์รวมเดียวกัน กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของมนุษย์และธรรมชาติจึงไม่อาจตัดทอน แยกส่วน และลดทอนได้

ประเวศ วะสี (2551: 4) ได้กล่าวคำนิยามไว้ในหนังสือการพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักขะกระบวนการเผชิญสถานการณ์ ว่าปกติสมองของมนุษย์รับรู้สภาพในตัวและนอกตัว แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นปัญญาที่สูงขึ้นแล้วนำปัญญาไปใช้ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ในสภาวะความเป็นจริง ซึ่งเป็นธรรมชาติของการเรียนรู้คือความเป็นจริงเป็นตัวตั้ง ต่อเมื่อรู้ความจริงมนุษย์จึงจะทำให้ถูกต้องได้ แต่การเรียนรู้ในปัจจุบันไม่ได้เอาความเป็นจริงเป็นตัวตั้ง แต่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง

วิชาจึงไม่ใช่ความเป็นจริง เมื่อไม่เรียนจากความเป็นจริงมนุษย์ก็ไม่เข้าใจความเป็นจริงที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและซับซ้อน และเมื่อมนุษย์ไม่เข้าใจความเป็นจริงที่ซับซ้อนและสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ ให้เกื้อกูลกันมนุษย์จึงเกิดวิกฤต ซึ่งการเรียนรู้ควรมีวัตถุประสงค์ 3 อย่าง คือ

1. เรียนรู้เพื่อตัวเอง
2. เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเอง ทั้งที่ใกล้และไกล
3. เรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งนอกตัว และสามารถจัดการความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างกัน

จากการทบทวนแนวคิดข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจว่าการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ และช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยมีระบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นองค์รวมและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการวิจัย พ.ศ. 2535 มีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐที่อยู่นอกระบบราชการในกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีวัตถุประสงค์ "เพื่อสนับสนุนการวิจัยที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การปกครองเทคโนโลยี และวิชาการของประเทศ" (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย [สกว.], ม.ป.ป.: ระบบออนไลน์)

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2541 สกว. ได้จัดตั้ง "สำนักงาน สกว. ภาคเหนือ" ขึ้น เพื่อหารูปแบบ ใหม่ในการสนับสนุนงานวิจัยที่จะสามารถตอบสนองท้องถิ่นได้ทันกับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และหลังจากการทำงานเกือบ 2 ปีได้รูปแบบที่ชัดเจนในการทำงาน คณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงได้อนุมัติให้จัดตั้ง "สำนักงาน สกว.ภาค" ขึ้นในเดือนกรกฎาคม 2543 เพื่อประสาน "การวิจัยเพื่อท้องถิ่น" ทั่วประเทศ หลักการสำคัญของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือ "การตั้งโจทย์วิจัยและสนับสนุนงานวิจัยตามความต้องการของชุมชนท้องถิ่น" ไม่ใช่ตามความต้องการของรัฐหรือตามความสนใจของนักวิจัย ทั้งนี้งานที่สนับสนุนจะไม่จำกัดสาขาวิชา กลุ่มคน หรือองค์กรที่เสนอ เป้าหมายใหญ่ของการวิจัยคือให้ได้ผลงานวิจัยที่ชุมชนท้องถิ่นนำไปใช้ได้ และทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนขึ้นจากกระบวนการทำวิจัยนั้น

เป้าหมายสำคัญของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีประเด็นสำคัญก็คือสนับสนุนงานวิจัย “แบบใหม่” ที่คนส่วนใหญ่ของประเทศได้ “ใช้” งานวิจัยโดยตรง ให้งานวิจัยนั้นตอบคำถามของชาวบ้านได้อย่างเป็นรูปธรรม การเป็นรูปธรรม หมายความว่างานวิจัยแก้ไขปัญหาได้จริง เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน และคนที่เข้าร่วมโครงการ ได้เรียนรู้และ “เก่ง” ขึ้น และยกระดับการแก้ไขปัญหา ได้ประสบการณ์เพิ่มขึ้นเพื่อทำงานต่อไป

งานวิจัยที่มีมาในอดีตถึงแม้ว่าจะเป็นประโยชน์อยู่พอสมควร แต่ดูเหมือนว่าเป็นการทำงานแบบตั้งโจทย์จากภายนอกชุมชน ตามความคิด และหวังว่าชุมชนจะนำผลงานวิจัยไปใช้ได้เมื่องานวิจัยเสร็จแล้ว แต่ข้อสรุปของนักวิชาการมักจะไม่เป็นรูปธรรมพอที่จะนำไปใช้ได้ อีกทั้งงานก็มักจะหยุดตามไปด้วย ในขณะที่ชาวบ้านผู้อยู่กับพื้นที่ รู้ปัญหาดีกว่าคิดเองได้แต่ไม่เป็นระบบ นอกจากนั้นเขายังไม่กว้างขวาง การทำงานจึงมักแก้ปัญหาไม่ได้ ผลการวิจัยแบบใหม่จึงเป็นการทำงานที่จะต้องมีการปรับตัวอย่างมากของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่น นักวิจัย นักพัฒนา กล่าวคือในส่วนของนักวิจัย ต้องเข้าใจว่างานวิจัยแบบนี้ต้องไปเริ่มงานที่ “ชุมชน” ไม่ใช่ที่ตัวนักวิจัยกล่าวคือ เรื่องวิจัยต้องเป็นเรื่องหรือเป็นสิ่งที่ชุมชนอยากได้คำตอบ ไม่ใช่ทำวิจัยในเรื่องที่นักวิจัยอยากรู้ หรือใช้ชุมชนเป็น “โครงการ” เท่านั้น และในส่วนของแหล่งทุนวิจัย เช่น สกว. ก็ต้องเข้าใจและต้องช่วยจัดกระบวนการสนับสนุนให้ทั้งสามฝ่ายข้างบนนี้มาทำงานร่วมกัน โดยใช้โครงการวิจัยเป็นจุดร่วม เพื่อให้ยั่งยืนต่อไป

สกว. เรียกงานนี้ว่า “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research: CBR)” เป็นงานวิจัยแบบใหม่ที่ไม่เน้นการตีพิมพ์บทความทางวิชาการหรือเอกสารรายงาน แต่มุ่งหวังจะ “เสริมพลัง” ชุมชน ให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมเพื่อเรียนรู้ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะอยู่กับชุมชนที่ชุมชนใช้ในชีวิตประจำวันได้ “ผลงาน” สำคัญของงานวิจัยแบบนี้คือ “คน” และ “กระบวนการเรียนรู้” ของชุมชน วิธีการสำคัญก็คือ “สร้างโอกาส” ให้ชุมชนได้มาร่วมกันคิด วิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่ ทดลองจัดการกับปัญหาปัจจุบัน และวางแผนอนาคตโดยใช้กระบวนการที่เป็นเหตุเป็นผลเป็นระบบ บนฐานของความรู้และข้อมูล รวมทั้งแลกเปลี่ยนรวบรวมความรู้ที่ได้อย่างเป็นระเบียบ และสรุปบทเรียนเพื่อทำงานต่อไป อีกนัยหนึ่งคือมองว่างานวิจัยเป็น “เส้นทาง” หนึ่งที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ส่วน “เรื่อง” ที่จะทำเรื่องใกล้ ๆ ตัวก่อน เมื่อชุมชนมีประสบการณ์มากขึ้นจึงค่อยทำเรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้น ใช้ความรู้จากภายนอกมากขึ้น

องค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือการสร้างเสริม “พันธมิตร” หรือ “เครือข่าย” กับกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ และเลือกใช้ความรู้ที่มีอยู่แล้วในที่อื่น ตลอดจนร่วมกันผลักดันเรื่องบางเรื่องที่อาจเกินความสามารถของชุมชนเดียว

สวัสดิ์ ตันตระรัตน์ (2553: 13 – 14) ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้เสนอแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระยะต่อไปในรายงานประจำปี 2552 งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

1. การเน้น “คุณภาพ” มากกว่า “ปริมาณ”

แม้ว่าการเพิ่มจำนวนโครงการให้มามากอาจจะมีข้อดีบ้าง แต่ สกว. ยึดหลักการเป็น “catalyst for changes” จึงควรสร้างโครงการที่มีคุณภาพที่จะเป็นต้นแบบของการนำไปขยายผลหรือต่อยอดได้ มากกว่าการเน้นจำนวนโครงการให้มาก ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความหย่อนในด้านคุณภาพและจะเป็นภาระทางด้านงบประมาณเกินกว่า สกว. จะรองรับได้

2. การเพิ่มองค์ประกอบเชิงวิชาการให้กับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นโจทย์เชิงปฏิบัติและดำเนินการโดยชาวบ้าน ทำให้ขาดหรือด้อยขององค์ประกอบเชิงวิชาการ ซึ่งหลายท่านมองว่าเป็นส่วนสำคัญของงานที่จะสามารถเรียกได้ว่าเป็นงาน “วิจัย” การสนับสนุนโครงการในระยะต่อไปจึงควรเพิ่มความเป็น “วิชาการ” เข้าไปในโครงการให้มากขึ้น

3. การร่วมทุน/ร่วมทำกับผู้จะนำไปใช้ประโยชน์/ต่อยอด

ด้วยข้อจำกัดทางด้านงบประมาณของ สกว. และเพื่อให้การขยายผล การต่อยอด และการนำไปใช้ประโยชน์ของผลงานโดยหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรหาพันธมิตรในการร่วมทำและ/หรือร่วมทุนสนับสนุนโครงการ ซึ่งพันธมิตรอาจจะเป็นกรม กอง ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย อบต. อบจ. หรือเอกชน โดยผ่านช่องทาง corporate social responsibility (CSR)

4. การต่อเชื่อมกับงานฝ่ายอื่น ๆ ใน สกว.

ในปัจจุบันฝ่ายต่าง ๆ ใน สกว. จะดำเนินการสนับสนุนการวิจัยโดยที่ยังไม่ค่อยได้มีการ บูรณาการข้ามฝ่ายเท่าใดนัก แต่ในความเป็นจริง โจทย์วิจัยส่วนใหญ่จะมีหลายมิติซึ่งเกี่ยวข้องกับงานของหลายฝ่ายใน สกว. ดังนั้นเพื่อให้โครงการเกิดประโยชน์สูงสุด ควรจะพิจารณาการประสานงานและการบูรณาการในแนวราบข้ามฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา โจทย์วิจัยด้วย

5. สร้างผลลัพธ์และผลกระทบจากโครงการที่ดำเนินการมาแล้ว

เนื่องจากยังมีโครงการจำนวนมากที่มีศักยภาพในการนำไปใช้ประโยชน์ แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาต่อยอดหรือขยายผล จึงควรมีการสังเคราะห์และถอดบทเรียนของโครงการเหล่านี้ และผลักดันให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบต่อไป ทั้งนี้อาจจะมีการศึกษาหาวิธีที่จะประเมินผลลัพธ์และผลกระทบพร้อมกันไปด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2548: 193) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่องค์กรชุมชนเล็ก ๆ ในชนบท องค์กรชุมชนในบริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องใช้มคิของภาคประชาชนในการจัดการและการแก้ไขปัญหา ร่วมกันกระบวนกรมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบแทนจากการได้ทำงานร่วมกันนั้น และผลจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ โดยได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

- 2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทเป็นหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (gender) ในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา Cohen and Uphoff (วิมล กลางประพันธ์, 2550: 22 – 23) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (implementation) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) และการมีส่วนร่วมในการประเมิน (evaluation)

ส่วน บัณฑิต อ่อนคำ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2548: 201 – 202) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ ด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมี ส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วม บริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอน ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์ อันเกิดจากพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชน เข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมิน อาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย (formative evaluation) เป็นการประเมินผลก้าวหน้าเป็นระยะ หรือกระทำในรูปแบบของการประเมินผลรวม (summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุป รวบรวม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภาวศ์ จันทวานิช (2531: 67) ได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรม ที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่ามีส่วนร่วม (participation) อันเป็นการมีส่วนร่วม เกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใด อันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความ หมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จาก ประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่

การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิภาษ (dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้าน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาก็กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นตัวนำของการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ชัชวาลย์ ทัดศิริวัช (ม.ป.ป.: ระบบออนไลน์) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายความว่า หมายความว่า ความถึงการร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น โดยได้นำเสนอคุณลักษณะสำคัญของการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเมื่อเทียบกับงานวิจัยแบบดั้งเดิม ซึ่งสรุปได้จากพันธุ์ทิพย์ รามสูตร (ชัชวาลย์ ทัดศิริวัช, ม.ป.ป.: ระบบออนไลน์) ดังนี้

ตาราง 1 คุณลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเมื่อเทียบกับงานวิจัยแบบดั้งเดิม

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยแบบดั้งเดิม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
รูปแบบ	เป็นพิมพ์เขียวที่กำหนดให้	เน้นกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์
อุดมการณ์/ปรัชญา	เน้นกลุ่มคนชั้นสูง	เน้นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในสังคมคนชายขอบ
จุดมุ่งหมาย	ไม่ผูกพัน ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัย	มีพันธกรณีระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านที่จะร่วมกันเพื่อสิทธิของมนุษย์
กรอบการวิจัย	กำหนดโดยนักวิจัยองค์กร	กำหนดโดยประชาชนในพื้นที่
จุดเน้น	วัตถุ เน้นการสร้างสิ่งของ	คน เริ่มที่คนเป็นหลัก ทำให้คนมีคุณค่า สร้างความภาคภูมิใจและกำลังใจ
เป้าหมาย	กำหนดไว้ล่วงหน้า	ปรับเปลี่ยนตามความต้องการของท้องถิ่นตามเงื่อนไขความเหมาะสม
ยุทธวิธี	เน้นการวางแผนที่อ้างว่าชาวบ้านไม่สามารถวางแผนเองได้	เน้นการมีส่วนร่วม เชื่อมั่นในความสามารถในการเรียนรู้ของคน
วิธีการ	เข้มงวดรัดกุม เน้นหลักการวิจัยเชิงปริมาณ มองมิติชุมชนที่ศึกษา และใช้เทคโนโลยีหรือระเบียบวิธีการชั้นสูง	เรียบง่าย ใช้วิธีการที่ชาวบ้านรู้จักและถนัด มองชุมชนอย่างเป็นองค์รวม และใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน
การวิเคราะห์สถานการณ์	เน้นการย่อส่วน (reductionism)	การมององค์รวม (holistic approach)

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยแบบดั้งเดิม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
รูปแบบการพัฒนา	ควบคุม ชี้นำและให้แรงจูงใจ เป็นวัตถุ เน้นการทำงานตาม แผนและส่งเสริมวัฒนธรรมการ พึ่งพา	ปลดปล่อย สร้างกำลังอำนาจในการ คิดและต่อรองให้สำเร็จในสิ่งที่ได้ กระทำ โดยมีแรงจูงใจคือความภูมิใจ ในศักดิ์ศรีของตน และเป็นการ ส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเอง
มองชาวบ้าน	เป็นผู้รับประโยชน์จาก ความสำเร็จของโครงการวิจัย	เป็นผู้ทำประโยชน์ เป็นผู้ลงมือกระทำ โครงการสำเร็จ และมีส่วนร่วม
ผลลัพธ์ (Output)	เน้นวัตถุที่เป็นผลิตผลของ โครงการ เช่น รั้ว ถนน อาคาร เป็นต้น	ไม่เน้นวัตถุ แต่เน้นความสามารถของ ชุมชน เน้นการเรียนรู้ ความพอใจ ความหลากหลาย กำลังใจและแรงใจ ของประชาชน

ที่มา: ชัชวาลย์ ทัดศิวิชัย (ม.ป.ป.: ระบบออนไลน์)

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2553: 25 – 41) ได้สกัดคุณลักษณะ (attribute) ที่เด่น ๆ ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ 10 ประการ ดังนี้

1. เป้าหมายของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากคำขวัญของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ “สร้างสรรค์ปัญญา (ของคนที่ทำวิจัย) (เพื่อนำปัญญาไป) พัฒนาท้องถิ่น” เห็นได้ว่าเป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอยู่ที่ “การพัฒนาคนนักวิจัย” ส่วนความรู้ที่เป็นผลจากการวิจัยนั้น จะมีใช้ความรู้แบบที่มีคุณค่าในตัวเอง (in its own sake) หรือเป็นความรู้ที่ใช้ระดับปัญญาเท่านั้น หากทว่า จะต้องเป็น “ความรู้ซึ่งมีคุณค่าอยู่ที่การนำไปแก้ปัญหหรือพัฒนาท้องถิ่น”

2. คนทำวิจัยคือชาวบ้าน ซึ่งจุดพลิกผันที่สำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือการเปลี่ยนบทบาทของชาวบ้าน (role shifting) ในกระบวนการวิจัยจากที่เคยเป็น “ตัวประกอบ/กลุ่มตัวอย่าง” มาเป็น “พระเอก-นางเอก/นักวิจัย”

3. การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการคิดตั้งปัญญา/วิธีคิดของนักวิจัย ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า “ถ่ายทอด (ความรู้)” (transmit) หากเทียบกับระบบคอมพิวเตอร์ การถ่ายทอดความรู้เปรียบเสมือนการโอนไฟล์จากเครื่องส่งไปยังเครื่องรับ โดยที่เครื่องรับไม่ต้องทำอะไรเลย

(passive) แต่ทว่าการติดตังนั้นทางฝ่ายเครื่องรับจะต้อง “มีส่วนร่วมและ active” (active participation) โดยที่ผู้ที่ต้องการจะติดตังต้องกด “next” ด้วยตนเอง การติดตัง “วิธีคิด/ปัญญา” จึงต้องการการมีส่วนร่วมอย่าง active ของชาวบ้านนักวิจัย จากคุณลักษณะดังกล่าวที่ต้องการติดตัง “วิธีคิดแบบวิจัย” ให้ชาวบ้าน เกณฑ์ในการคัดเลือกนักวิจัยของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงแตกต่างไปจากเกณฑ์ของการวิจัยแบบวิชาการ กล่าวคือ การจะเป็นนักวิจัยแบบวิชาการนั้นอย่างน้อยจะต้องเรียนรู้และเข้าใจเรื่องการวิจัยมาแล้ว จึงจะทำวิจัยได้ แต่สำหรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แล้ว “ความเข้าใจเรื่องการวิจัย” จะเปลี่ยนสถานะจาก “prerequisite ในคอนแรก” ไปเป็น “ผลลัพธ์ที่คาดหวังในตอนสุดท้าย” กล่าวคือ ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเข้าใจงานวิจัยมาก่อน แต่หลังจากทำวิจัยเสร็จแล้วผลลัพธ์ประการหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นคือ ชาวบ้านนักวิจัยจะต้องเข้าใจว่า “แก่นแท้ของการวิจัยคืออะไร”

4. การออกแบบโครงสร้างและกลไกเพื่อการหนุนช่วย การขยายโอกาสทางการวิจัยให้แก่ชาวบ้านมาทำวิจัย ในด้านหนึ่งนอกจากต้องปลดล็อกเรื่อง “คุณสมบัติเบื้องต้นของนักวิจัย” แล้ว ในด้านหนึ่งก็ต้องมีการสร้างและออกแบบโครงสร้างและกลไกใหม่ ๆ เพื่อการหนุนช่วยการขยายโอกาสทางการวิจัยนั้นให้บรรลุเป้าหมายสุดท้าย โดยโครงสร้าง กลไก และกระบวนการทำงานของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีลักษณะที่แตกต่างจากแหล่งเงินทุนทั่วไป เริ่มตั้งแต่กระบวนการเปิดรับงานวิจัยจะไม่ใช้รูปแบบของการออกประกาศแล้วนั่งรอให้นักวิจัยเขียนโครงร่างงานวิจัยมานำเสนอ หากว่าต้องมีกระบวนการทำงานเชิงรุก (proactive) ต้องมีกลไกขององค์กร (เช่น โหนด/พี่เลี้ยง/ศูนย์ประสานงานฯ) ที่ลงไปร่วมพัฒนาเหลาโจทย์การวิจัยให้แหลมคม พัฒนาการเขียนโครงร่างงานวิจัย รวมทั้งการเสริมขวัญและกำลังใจให้ชาวบ้านกล้าซึกเข็มเข้ามาทำงานวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ เป็นต้น

5. คุณค่าสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น-กลไกใหม่ในการกระจายปัญญาสู่ท้องถิ่น เดิมกระบวนการกระจายความรู้ในการปรับโครงสร้าง ได้ดำเนินการมาระลอกหนึ่งแล้ว แต่ทว่าการกระจายความรู้ระลอกแรกมักอยู่ในรูปแบบของ “การถ่ายทอดความรู้” (knowledge transmission) เป็นส่วนใหญ่ ส่วนกระบวนการวิจัยแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจเป็นขบวนการกระจายความรู้/ปัญญาระลอกที่สองที่อยู่ในระดับการยกระดับ/ติดตังวิธีคิดแบบวิจัย ซึ่งเมื่อติดตัง “เครื่องมือแสวงหาความรู้” ให้แก่ชาวบ้านแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องคอยไปเดิม “ให้ความรู้เป็นเรื่อง ๆ ไป” ดังที่นักวิจัยชาวบ้านให้ข้อสรุปของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่าไม่ใช่การให้ปลาเป็นตัว ๆ แก่ชาวบ้าน แต่เป็นการให้ “เบ็ดตกปลา” หรือให้ความรู้เรื่อง “วิธีทำเบ็ด” มากกว่า

6. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ/บูรณาการสูง การบูรณาการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนอกจากจะมีมิติของการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาการแล้วยังมีความหมายถึง

การบูรณาการระหว่าง “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้เดิมของชุมชน” กับ “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้แบบสมัยใหม่” โดยที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีหลักการบูรณาการว่า “ของเก่าก็ไม่ทิ้งไป ของใหม่ก็ไม่ปฏิเสธ” แต่ที่สำคัญคือการผสมผสานให้ลงตัวถูกฝาถูกตัวเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด และลักษณะการบูรณาการอีกมิติหนึ่งของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือการมองเห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่าง “ปรากฏการณ์ระดับจุลภาคกับโครงสร้างมหภาค” (micro-macro linkage) หรืออาจเรียกว่าเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวบท-บริบท” (text-context relationships) ซึ่งเป็นกระบวนการทำพื้นฐานของการวิจัยเชิงคุณภาพ

7. การใช้กระบวนการแบบ “KM” เพื่อถนอมความรู้ ในขณะที่งานวิจัยแบบวิชาการจะมีขั้นตอนทำบังคับคือ การอ่านทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาก่อนเพื่อเป็นการสร้างฐานความรู้ของนักวิจัยให้กว้างขวาง ลุ่มลึก และรอบด้านต่อประเด็นที่จะวิจัย แต่ทว่ารูปแบบดังกล่าวไม่สอดคล้องกับการแสวงหาความรู้ของชาวบ้าน ดังนั้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงได้นำเอาวิธีการแสวงหาความรู้แบบ knowledge management – KM มาทดแทนการอ่านทบทวนวรรณกรรมในขั้นตอนกิจกรรมของงานวิจัย จึงมักพบรูปแบบของการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์ การดูงานกรณีความสำเร็จ (best practice) การเชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร เป็นต้น

8. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริง เหตุผลเบื้องหลังของการที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องผนวกเอาคุณสมบัติที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริงนั้นก็เนื่องจากว่าสำหรับชาวบ้านแล้ว หากตั้งเป้าหมายของงานวิจัยไว้เพียงแค่ “แสวงหาความรู้” เท่านั้น ยังไม่สามารถเป็นแรงดึงดูดชาวบ้านให้เข้าร่วมงานวิจัยได้ หรือแม้เข้าร่วมแล้วก็อาจจะยังไม่ร่วมหัวจมท้ายไปจนตลอดรอดฝั่ง ทั้งนี้เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชีวิตของชาวบ้านนั้นมีปัญหาอื่น ๆ รุมล้อมให้ต้องลงมือลงแรงลงปัญญาแก้ไขมากกว่าที่จะมาทำวิจัย

9. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องมีคุณสมบัติเป็น R&D หรือ D&R เนื่องจากต้นกำเนิดสายพันธุ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีต้นพันธุ์เป็น “งานพัฒนา” อยู่ส่วนหนึ่ง ดังนั้นส่วนผสมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีลักษณะเป็น “research and development” หรือ “development and research” แล้วแต่นักภาคส่วนว่าจะเป็นการวิจัยหรือการพัฒนามากกว่ากัน

10. ตลอดเส้นทางนี้มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (shared understanding) สำหรับผู้คนทุกกลุ่มทุกส่วนเลี้ยวที่เข้ามาแะกับกระบวนการวิจัย รูปแบบกิจกรรมที่เห็นชัดเจนที่สุดคือ “การคืนข้อมูลให้ชุมชน” ซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่งของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลมาแล้วหรือมีการวิเคราะห์ร่วมกันกับชุมชน หรือให้ชุมชนตรวจสอบ/แสดงความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์ การสร้างความเข้าใจร่วมกันกับชุมชน หรือให้ชุมชนตรวจสอบ/แสดงความคิดเห็นต่อ

การวิเคราะห์ สร้างความเข้าใจร่วมกันตลอดเส้นทางของการวิจัยนี้ก่อให้เกิดผลอันดีหลายประการ ตามมา เริ่มตั้งแต่สามารถประกอบกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ เนื่องจากมีความเข้าใจร่วมกัน และยังเป็นวัคซีนป้องกันโรคแปลกแยกของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากการวิจัยอีกด้วย

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร (2546: 17) ได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งที่น่าจะเหมาะสมที่สุดสำหรับการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของคนที่อยู่กับปัญหาในบริบทของชุมชน โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ฝ่าย ฝ่ายแรกคือชาวบ้าน อันประกอบด้วย แกนนำ กลุ่มผู้ที่อยู่กับปัญหา ฝ่ายที่สองนักพัฒนาที่มีภารกิจในชุมชน ทั้งที่มาจากหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานพัฒนาเอกชน หรือจากองค์กรศาสนา การกุศลต่าง ๆ ฝ่ายที่สามนักวิชาการที่เป็นนักวิจัย ผู้ต้องการแสวงหาองค์ความรู้แบบใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีกระบวนการที่สนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจงใหม่หรือปรับปรุงข้อค้นพบ/ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดทฤษฎีที่เหมาะสมกับปัญหา รวมทั้งมีวิธีการวิจัยและจริยธรรมทางการวิจัยที่เหมาะสม ทั้งสามฝ่ายร่วมใช้กระบวนการ PAR เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในการวิเคราะห์และจัดการแก้ปัญหาของกลุ่มผู้ที่อยู่กับปัญหาให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

จากการทบทวนแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน อันจะนำไปสู่ความสามารถในการแก้ไขปัญหา พัฒนาตนเองและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวไปเป็นประกอบเป็นหลักการและเหตุผลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดำรงค์ วัฒนา (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเบื้องต้น เรื่อง ระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น พบว่าการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกที่มุ่งแสวงหารัฐบาลประชาธิปไตยที่มุ่งกระจายอำนาจแก่ท้องถิ่น การเพิ่มบทบาทของภาคประชาสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ การใช้ระบบตลาดเสรีในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ และการสร้างค่านิยมสากลในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมโลก เป็นบริบทที่สำคัญของระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น และค่อนแนวคิดในเรื่องระบบการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี (good local governance) ซึ่งมีประเด็นต่าง ๆ ที่ควรพิจารณา เช่น การกำหนดนโยบายเร่งด่วนในการพัฒนาบุคลากรขององค์กรท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการท้องถิ่น การพัฒนารูปแบบ

ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมต่อความเป็นลักษณะของพื้นที่ โดยประเด็นการศึกษาวิจัยควรให้ครอบคลุมทั้งด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการ การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการพัฒนากลไกภายในของท้องถิ่น และการสนับสนุนบทบาทของภาคประชาสังคมในระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น

ในทัศนะของสุรเดช เชนคุ้มวงศ์ (2545: บทคัดย่อ) ซึ่งได้ศึกษาสถานการณ์ศักยภาพ และรูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่าง อบต. และประชาคม เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการทำงานร่วมกันของ อบต. และประชาคม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่าแรกเริ่มมีการจัดตั้ง อบต. เป็นรูปแบบการกระจายอำนาจที่รัฐเร่งรีบ ทำโดยขาดการเตรียมความพร้อมให้กับ อบต. และภาคประชาชน ทำให้ อบต. ขาดอิสระ ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมอำนาจในระบบอุปถัมภ์ที่ถอดแบบมาจากการเมืองระดับที่สูงขึ้นไป กิจกรรมของ อบต. ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อสนองวาระของภาครัฐมากกว่าความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตามในระยะเปลี่ยนผ่านของรูปแบบการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ก็ทำให้ประชาชนเรียนรู้ถึงผลกระทบจากการบริหารของ อบต. อาทิ เกิดความเข้าใจว่า หาก อบต. บริหารจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นคือย ประสิทธิภาพหรือเป็นไปในทางทุจริตคอร์รัปชัน ย่อมส่งผลเสียหายต่อประชาชนในพื้นที่นั้น หรือผลกระทบของระบบการเมืองท้องถิ่นเป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นต้น ซึ่งทางโครงการได้เสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพการทำงานร่วมกันของ อบต. และประชาคม ว่าควรมีการพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นให้เข้มแข็ง ทั้งทางด้าน 1) ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิก อบต. ผู้นำชุมชน/แกนนำประชาคม/ปราชญ์ชาวบ้าน พนักงานส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ/ข้าราชการในท้องถิ่น/องค์กรพัฒนาเอกชนที่สามารถเป็นภาคร่วมในการประสานการพัฒนา สนับสนุนความรู้ และเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับท้องถิ่นและภาคประชาคมได้ 2) เวทีสาธารณะเพื่อการสื่อสารและจัดการเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยตรง และ 3) ระบบงบประมาณและการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ เรื่องแผนพัฒนาชุมชนทั้งตนเอง และการสนับสนุนโครงการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาคม ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมการแก้ปัญหาได้อย่างมีพลัง

ผลจากการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของไชยา ประหยัศทรัพย์ (2545: บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาแนวทางการสร้างความเข้าใจในการปกครองรูปแบบ อบต. ของชุมชนปกาสัยอำเภอคำบดหัวปูลึง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งพบว่าแนวทางการสร้างความเข้าใจในรูปแบบ อบต. ที่ควรจะเป็น คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนรับรู้ข้อมูลข่าวสารมากขึ้น โดยการประชาสัมพันธ์ จัดเวทีสร้างความเข้าใจ อบรมเรื่องสิทธิ หน้าที่ การตรวจสอบ อบต. การเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ มีการสร้างนักวิชาการเพื่อทำการศึกษาวินิจฉัยการทำงานรูปแบบ อบต.

ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและตรวจสอบ อบต. และทีมงาน อบต. ควรประกอบไปด้วยบุคคลจากภาครัฐ เอกชน และประชาชน ทั้งนี้การพัฒนารูปแบบ อบต. นั้นควรสร้างความตระหนักของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารภาครัฐที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนา และควรดำเนินงานอย่างรับผิดชอบ ตามหลักนิติธรรม คุณธรรม ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีความช่วยเหลือเกื้อกูล พร้อมทั้งจะพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืนต่อไป

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของ อบต. พบว่าการบริหารงานของ อบต. ส่วนใหญ่การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการเสนอความคิดเห็นและกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการท้องถิ่นยังมีค่อนข้างน้อย ซึ่งแนวทางหนึ่งที่ได้มีการเสนอไว้ในงานวิจัยคือ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการท้องถิ่น ความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และเปิด โอกาสให้กับคนในท้องถิ่น ได้เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการท้องถิ่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาอธิบายการศึกษาเรื่อง การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้ดังนี้

การปกครองท้องถิ่นเป็นการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้บริหารจัดการตัวเอง โดยกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นทั้งการกระจายอำนาจทางพื้นที่ คือ ให้มีการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองและมีงบประมาณของตนเพื่อการจัดทำกิจกรรมเหล่านั้น และการกระจายอำนาจทางกิจการ คือ การโอนกิจการบริการสาธารณะบางกิจการจากรัฐ เช่น การสื่อสาร วิทยุกระจายเสียง มาทำแยกต่างหากอย่างเป็นอิสระ ทำให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับลักษณะทางภูมิสังคม อย่างไรก็ตามเนื่องจากการปกครองเดิมนั้นเป็นการปกครองแบบรวมศูนย์ส่วนกลาง ดังนั้นการเตรียมคน บทบาท/อำนาจหน้าที่ และงบประมาณ ให้มีความพร้อมในการบริหารจัดการท้องถิ่นได้ด้วยตนเองจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการเตรียมพร้อมแต่ต้นและต้องมีพัฒนา ประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนอย่างแท้จริง โดยการพัฒนาที่ทำให้เกิดความยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งมิติทางด้านมนุษย์ ภูมิศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพราะทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยพฤติกรรมหรือสิ่งที่มีมนุษย์แสดงออกมาส่วนหนึ่งเป็นเพราะสภาพแวดล้อมทางด้านวัฒนธรรมที่บุคคลดำรงอยู่ ซึ่ง

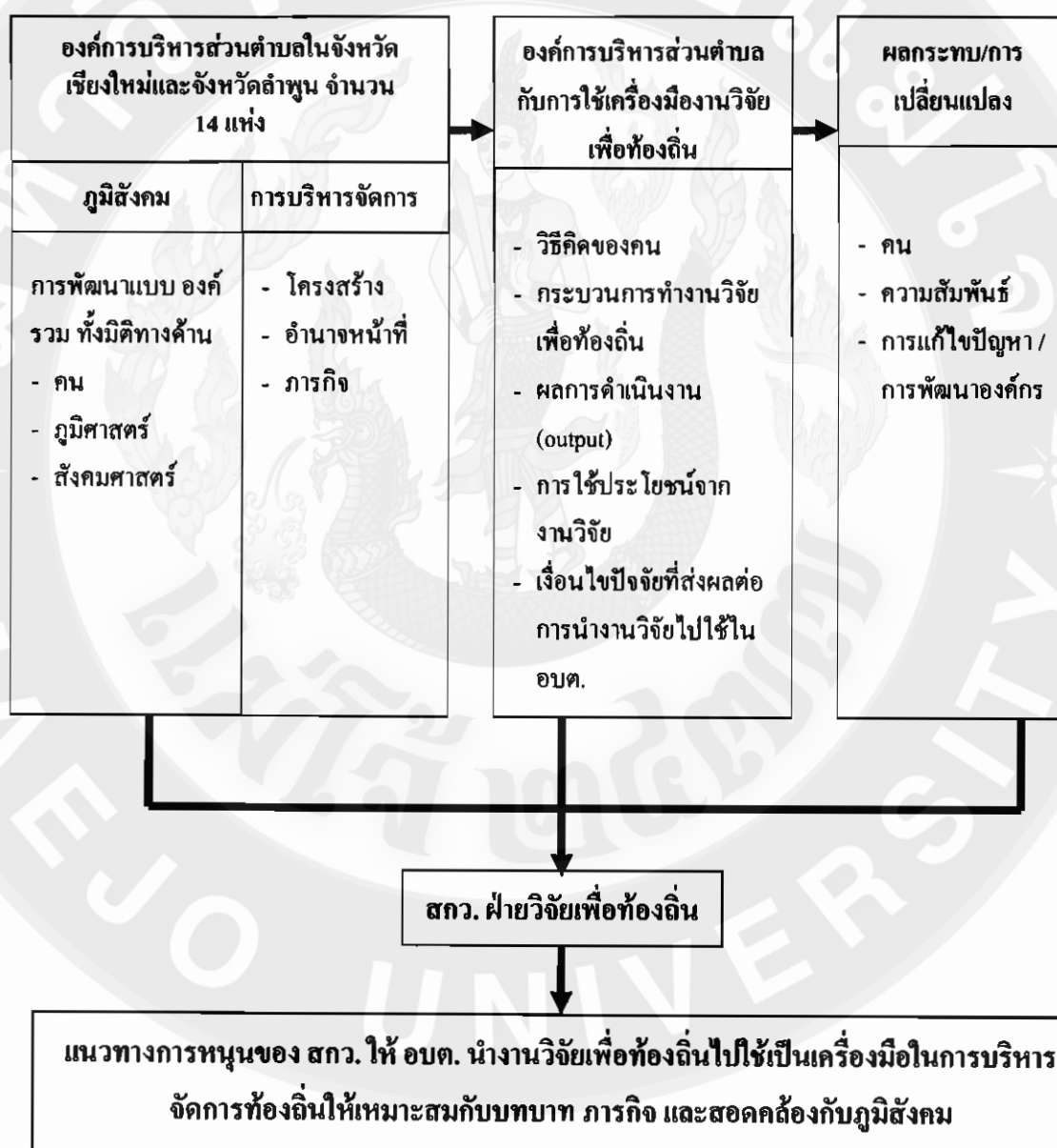
วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่นั้นจะมีความแตกต่างหลากหลาย การพัฒนาที่จะให้มีความยั่งยืนต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

“งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ตลอดจนมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นด้วยกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ และช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยมีระบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นองค์รวมและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่ความสามารถในการแก้ไขปัญหา พัฒนาตนเองและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงนับเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็ง มีความเหมาะสมกับบทบาท/อำนาจหน้าที่ของ อบต. ซึ่งนับเป็นหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับท้องถิ่นมากที่สุด โดยมีหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของ อบต. พบว่าการบริหารงานของ อบต. ส่วนใหญ่การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการเสนอความคิดเห็นและกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการท้องถิ่นยังมีค่อนข้างน้อย ซึ่งแนวทางหนึ่งที่ได้มีการเสนอไว้ในงานวิจัยคือ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการท้องถิ่น ความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และเปิดโอกาสให้กับคนในท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการท้องถิ่น

ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยครั้งนี้คือ การศึกษาทั้งในด้านของวิธีคิด กระบวนการผลการดำเนินงาน การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย เจาะลึกปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยไปใช้ใน อบต. และชุมชน เพื่ออธิบายให้เห็นถึงรูปธรรมของโครงการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยที่มีต่อชุมชน อบต. ตลอดจนศึกษาบทบาทหน้าที่ของ อบต. และเป้าหมายของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่ออธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสอดคล้องและความเหมาะสมของเครื่องมือ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในการบริหารจัดการท้องถิ่นของ อบต. และเสริมสร้างพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถ “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยการวิจัยเรื่อง การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการวิจัยโดยนำเสนอผลเชิงประจักษ์ ซึ่งเป็นการนำเสนอผลที่เกิดขึ้นจากการสังเคราะห์โครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ อบต. ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน จำนวน 14 โครงการ โครงสร้าง อำนาจ หน้าที่ ภารกิจ ของ อบต. และยุทธศาสตร์และเป้าหมายของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ทั้ง

ทางด้านการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ อบต. ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน/อบต. เพื่อหาแนวทางแนวทางการหนุนให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาทภารกิจและสอดคล้องกับภูมิสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังกรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เหมาะสมกับบทบาทภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม” มีรายละเอียดวิธีวิจัย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

การศึกษารุ่นนี้เป็นการศึกษาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ นักวิจัยและพี่เลี้ยงงานวิจัยในพื้นที่ดังกล่าว โดยเลือกจากโครงการวิจัยที่อยู่ในช่วงปี 2548 – 2552 ที่อยู่ระหว่างการดำเนินงานและดำเนินงานสิ้นสุดแล้ว และนักวิจัยยังคงมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์อยู่ในแวดวงของ อบต. จำนวน 14 คน โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1. นักวิจัยที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นทีมบริหาร สมาชิก อบต. หรือเจ้าหน้าที่ของ อบต. และนักวิจัยจากภายนอกที่เข้าไปทำงานกับ อบต. จำนวน 14 คน โดยคัดเลือกจากโครงการที่ดำเนินการอยู่และสิ้นสุดลงแล้ว และสามารถติดต่อเพื่อขอข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกได้
2. เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่รับผิดชอบงานในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน จำนวน 5 คน

แหล่งข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดประเภทของแหล่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลเชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ นักวิจัยที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นทีมบริหาร สมาชิก อบต. หรือเจ้าหน้าที่ของ อบต. และนักวิจัยจากภายนอกที่เข้าไปทำงานกับ อบต. จำนวน 14 คน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 5 คน

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการศึกษาจาก internet เอกสารวิชาการ เอกสารการประชุม เอกสารงานวิจัย และจากฐานข้อมูลงานโครงการของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (E-PMS) เช่น ข้อมูลโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ อบต. แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่สามารถนำมาสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ได้

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีการออกแบบการวิจัยเพื่อศึกษาถึงวิถีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ที่ได้มีการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น ตลอดจนหาแนวทางการหนุนและปัจจัยที่ส่งต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต. โดยกำหนดการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key-informant interview)
2. แบบบันทึกข้อมูล
3. การบันทึกภาพ

วิธีที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key-informant interview) คือ นักวิจัยที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นทีมบริหาร สมาชิก อบต. หรือเจ้าหน้าที่ของ อบต. และนักวิจัยจากภายนอกที่เข้าไปทำงานกับ อบต. จำนวน 14 โครงการ ได้แก่

- 1.1 โครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (นายเมธี ใจศรี หัวหน้าโครงการ)
- 1.2 โครงการผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง สู่กระบวนการเรียนรู้ ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (นายบัญญัติ ตะนาวศรี หัวหน้าโครงการ, โรงเรียนขยายผล-นายสมพงษ์ บุณยะพงศ์ อาจารย์ประยูร อุ้นเรือน และอาจารย์ศิริชัย ชัยชมภู)

1.3 โครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยยาพาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ของบ้านสหกรณ์หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ (นายบุญทอม กลางนุราณ หัวหน้าโครงการ)

1.4 โครงการกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลเชิงค้อย อำเภอคอยสะเกิด จังหวัด เชียงใหม่ (นายสมหวัง สุนันตะ หัวหน้าโครงการ และนายนิคม สัตตนาโค ทีมวิจัย)

1.5 โครงการกระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ (นางบาลเย็น สุนันตา หัวหน้าโครงการ)

1.6 โครงการการจัดงานศพด้วยความพอเพียงของชาวบ้านตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ (นายกนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน หัวหน้าโครงการ)

1.7 โครงการการจัดกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลขุนทอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (นางสาวนาตยา บุญจันทร์ หัวหน้าโครงการ)

1.8 โครงการการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็น ฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา : ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ อำเภอ หางดง จังหวัดเชียงใหม่ (นายสมยศ ลามาพิสาร หัวหน้าโครงการ)

1.9 โครงการการพัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคีรีเขตตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (นายพนพล พุทธโยธา หัวหน้าโครงการ)

1.10 โครงการการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกจิตสำนึก รักบ้านเกิดของเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา : ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหาร ส่วนตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (นางสาวเนตรลดา ดาอินตะ หัวหน้า โครงการ)

1.11 โครงการการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนา เด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (นางสาวภัทรวดี คำจ้อย หัวหน้าโครงการ)

1.12 โครงการแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจ พอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (นางสาวพัทธมน เอี่ยมสูงงค์ หัวหน้าโครงการ, เจ้าหน้าที่กองสวัสดิการ อบต.ป่าสัก นางสาวอรรณ ขาวสัก)

1.13 โครงการการบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและดาวเทียมเพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ (นายหนุ่ม สมบุญลาภ หัวหน้าโครงการ)

1.14 โครงการแนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (นายนเรศ วงศ์คม หัวหน้าโครงการ)

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้เกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้แก่

2.1 นางสาวสุภาพรณ ไกรฤกษ์ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2.2 นางสาวเสาวดี ศรีฟ้า เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2.3 นางสาวนิตยา โพธิวงษ์ เจ้าหน้าที่สำนักประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการมหาวิทยาลัยแม่โจ้

2.4 นางจินดารัตน์ สัตย์จริง เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

2.5 นางสาวศิริขวัญ อุทา เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

3. การบันทึกข้อมูล โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลจากการซักถามและร่วมประชุมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ อบต.

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล (content analysis) ใน 2 รูปแบบคือ

1. การวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลแบบแจกแจง เป็นการแยกแยะ จัดหมวดหมู่ของข้อมูลจากกรอบคิดของงานวิจัยดังนี้

1.1 วิธีคิดของนักวิจัย ในการเข้ามาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.2 กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินงานโครงการ

1.3 ผลการดำเนินงาน

1.4 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

1.5 เจื่อนใจปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยไปใช้ใน อบต. และชุมชน

2. การวิเคราะห์ระบบ ด้วยการรวบรวมปัญหา ข้อเสนอแนะของ อบต. ต่อการดำเนินงานของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางการหนุนให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับ โครงสร้าง อำนาจ หน้าที่ การกิจ ของ อบต. และสอดคล้องกับภูมิสังคม

การสังเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ โดยมีการสังเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลเพื่อสรุปถึงวิธีคิด กระบวนการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน การใช้ประโยชน์ และเจื่อนใจในการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในการบริหารจัดการท้องถิ่นของ อบต.

การตรวจสอบข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลจากการพูดคุยและสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้นข้อมูลที่ได้ต้องอาศัยความเข้าใจและตีความ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความถูกต้อง เทียงตรง และเชื่อถือได้ ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และ การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน เปรียบเทียบที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต. และ แนวทางการหนุนให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับบทบาท ภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม โดยทำการศึกษาวิจัยด้วยการวิจัย เชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 4 ตอน ดังต่อไปนี้

1. บทบาทของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ หน่วยงานและองค์กรนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการทำงานร่วมกับชุมชน
2. วิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และ การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน จำนวน 14 โครงการ
3. เปรียบเทียบที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการ ทำงานของ อบต.
4. แนวทางการหนุนของ สกว. ให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็น เครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาท ภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม

**บทบาทของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการส่งเสริมและสนับสนุน
ให้หน่วยงานและองค์กรนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็น
เครื่องมือหนึ่งในการทำงานร่วมกับชุมชน**

การดำเนินงานของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีบทบาทในการส่งเสริมและ สนับสนุนให้หน่วยงานและองค์กรไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกับชุมชนใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 การส่งเสริมและสนับสนุนจาก สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยตรง คือ มีเจ้าหน้าที่จาก สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นผู้รับผิดชอบในการประสานความร่วมมือต่าง ๆ

รูปแบบที่ 2 การส่งเสริมและสนับสนุนผ่าน “ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (node) และ “พี่เลี้ยง” หรือ RC (research counselors) เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนที่

ต้องการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่การพัฒนาโครงการ การติดตามสนับสนุน โครงการวิจัยในด้านต่าง ๆ

ทั้งนี้โครงการวิจัย 14 โครงการ ที่นำมาสังเคราะห์มีรายละเอียดเบื้องต้นของโครงการ และรูปแบบบทบาทการทำงานของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

ตาราง 2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงการและรูปแบบบทบาทการทำงานของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ลำดับที่	ชื่อโครงการ	หัวหน้าโครงการ	ความเกี่ยวข้องกับ อบต.	ประเด็นการวิจัย	บทบาทการทำงานของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
1.	การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	นายเมธี ใจศรี	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน อบต. หางดง	ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น	รูปแบบที่ 2
2.	ฝึกฝนบ้าน อาหารพื้นเมือง ศูนย์การเรียนรู้ ตำบลคันธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	นายบัญญัติ ตะนาวศรี	นายก อบต.คันธง*	การบริหารจัดการ ท้องถิ่น	รูปแบบที่ 2
3.	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ห้วยป่าเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของ บ้านสหกรณ์หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่	นายบุญทอม กลางบูรณ	ส.อบต.บ้านสหกรณ์	ชุมชนกับการจัดการ ทรัพยากร	รูปแบบที่ 2
4.	กระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการ เกษตรที่เหมาะสมกับการ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลเชิงคอย อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	นายสมหวัง สุนันตะ	รองนายก อบต.เชิงคอย*	เกษตรกรรมยั่งยืน	รูปแบบที่ 2
5.	กระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำ เกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ท้องถิ่นตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	นางบาลเย็น สุนันตะ	ส.อบต.ลวงเหนือ	เกษตรกรรมยั่งยืน	รูปแบบที่ 2

ตาราง 2 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อโครงการ	หัวหน้าโครงการ	ความเกี่ยวข้องกับ อบต.	ประเด็นการวิจัย	บทบาทการทำงานของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
6.	การจัดงานศพด้วยความพอเพียงของชาวบ้านตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่	นายกนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน	นายก อบต.แม่ทา	การบริหารจัดการท้องถิ่น	รูปแบบที่ 1
7.	การจัดกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	นางสาวนาตยา บุญจันทร์	ผู้ดูแลเด็กศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อบต.ขุนคอง	การศึกษากับชุมชน	รูปแบบที่ 2
8.	การพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา : ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	นายสมยศ ตามาพิสาร	นักวิชาการศึกษา อบต.น้ำแพร่	การศึกษากับชุมชน	รูปแบบที่ 2
9.	การพัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กศิริเขตตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	นายพนพล พุทธโยธา	นักวิชาการศึกษา อบต.บ้านปง	การศึกษากับชุมชน	รูปแบบที่ 2

ตาราง 2 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อโครงการ	หัวหน้าโครงการ	ความเกี่ยวข้องกับ อบต.	ประเด็นการวิจัย	บทบาทการทำงานของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
10.	การพัฒนารูปแบบกระบวนการการเรียนรู้เพื่อปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิดของเด็กปฐมวัยโดย การมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา : ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล หนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	นางสาวเนตรลดา ตาอินตะ	หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก เล็ก อบต.หนองควาย	การศึกษากับชุมชน	รูปแบบที่ 2
11.	การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล หางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	นางสาวภัทรวดี คำจ้อย	นักวิชาการศึกษา อบต.หางดง	การศึกษากับชุมชน	รูปแบบที่ 2
12.	แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	นางสาวพัทธมน เอี่ยมสูงงค์	นักวิจัยจากภายนอก ชุมชน	การบริหารจัดการ ท้องถิ่น	รูปแบบที่ 2

ตาราง 2 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อโครงการ	หัวหน้าโครงการ	ความเกี่ยวข้องกับ อบต.	ประเด็นการวิจัย	บทบาทการทำงานของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
13.	การบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและตาราง เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการจัดการทรัพยากร ที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วน ตำบลกุดช้าง อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่	นายหนุ่ม สมบุญลาภ	นักวิชาการเกษตร 3 อบต. กุดช้าง	ชุมชนกับการจัดการ ทรัพยากร	รูปแบบที่ 1
14.	แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้าน การเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน เทศบาลตำบลดงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	นายณเรศ วงศ์คม	นักวิจัยจากภายนอก ชุมชน	เกษตรกรมัยขึ้น	รูปแบบที่ 2

หมายเหตุ *ตำแหน่งขณะดำเนินโครงการวิจัย

จากตารางดังกล่าวพบว่า บทบาทการหนุนเสริมของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่เป็นการทำงานผ่านทาง “ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (node) และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย โดย Node และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย เป็นตัวเชื่อมประสานระหว่าง สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กับโครงการวิจัยและชุมชนท้องถิ่น เนื่องจาก สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำงานโดยพัฒนาระบบสนับสนุนงานวิจัยในรูปแบบของ node และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย ไม่เน้นการพัฒนาโครงการวิจัยและติดตามโครงการวิจัยเอง ยกเว้นกรณีพื้นที่ที่ไม่มี node/พี่เลี้ยงโครงการวิจัย และเป็นโครงการที่มีความน่าสนใจและสามารถบริหารจัดการโครงการวิจัยเองได้ในระดับหนึ่ง จึงจะทำการพัฒนาโครงการ โดยไม่มุ่งหวังเพียงจำนวนโครงการแต่มุ่งหวังถึงการกระจายโอกาสให้ชุมชนได้ทำงานวิจัยและพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัย ซึ่งอาจจะก่อเกิดเป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยได้ในอนาคต

**วิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จาก
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่
และจังหวัดลำพูน จำนวน 14 โครงการ**

การศึกษาครั้งนี้ใช้กรณีศึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ อบต. ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน โดยมีการคัดเลือกด้วยการเลือกจากโครงการวิจัยที่อยู่ในช่วงปี 2548 – 2552 ที่อยู่ระหว่างการดำเนินงานและดำเนินงานสิ้นสุดแล้วจำนวน 14 โครงการ

วิธีคิด

จากการสัมภาษณ์นักวิจัย ผู้วิจัยแยกวิธีคิดของนักวิจัยที่มีต่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็น 2 หัวข้อคือ 1) มุมมองของนักวิจัยที่มีต่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) ความคาดหวังที่มีต่อเข้ามาทำงานวิจัย ซึ่งทั้งสองหัวข้อจะสะท้อนให้เห็นว่าทำไมนักวิจัยถึงได้เข้ามาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะนำไปสู่การวางแผนการหาแนวทางการหนุนเสริม/สร้างแรงจูงใจในการทำงานวิจัยให้แก่ อบต. ได้

1. มุมมองที่มีต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

มุมมองที่มีต่องานวิจัยนักวิจัยเกือบทั้ง 14 โครงการให้ข้อมูลว่าเหตุผลที่สำคัญในการเข้ามาทำงานวิจัย คือ มองว่างานวิจัยจะเป็นประโยชน์และสามารถแก้ไขปัญหาให้กับองค์กร

และชุมชนได้ ดังที่นักวิจัยท่านหนึ่งได้กล่าวถึงงานวิจัยว่า “...เชื่อมั่นในงานวิจัยพอสมควรว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาในชุมชน... พอทำงานวิจัยนี้สินชาวบ้าน ก็ได้เห็นผลหลายๆ อย่าง ได้เรียนรู้ค่อนข้างเชื่อมั่นว่างานวิจัยเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มาช่วยในงานพัฒนา และแก้ปัญหาได้...มีการใช้ข้อมูลมากกว่าความรู้สึก...” (กนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน, 2544: สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามมีนักวิจัยบางส่วนที่ทำวิจัยโดยที่เริ่มแรกยังไม่รู้จักและไม่ได้คิดอะไรกับงานวิจัย แต่เมื่อเห็นว่ามีเพื่อน/เครือข่ายทำงานวิจัย จึงได้เข้าร่วมทำงานวิจัยด้วย “... ตอนแรกก็ไม่รู้ ไม่ได้คิดอะไร...อาจารย์...ชวนมาทำงานวิจัยก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร (ปฏิเสธอย่างไร) ก็เลยเข้ามาอยู่จุดนี้...” (สมหวัง สุนันตะ และ นิคม สัตตนาโค, 2552: สัมภาษณ์) และนักวิจัยที่เป็นนักศึกษาปริญญาโท ยังได้กล่าวถึงงานวิจัยว่า “...เป็นเรื่องท้าทาย เป็นของแปลกใหม่ ตอนเรียนไม่ได้คลุกคลีกับชุมชนมาก พอลงเข้าไปทำรู้สึกว่ามันมีเสน่ห์ อย่างเวลาไปคุยกับชาวบ้านชาวบ้านให้ความเป็นกันเอง... เห็นชาวบ้านคุยกัน เห็นเขาแลกเปลี่ยนกัน มันเป็นวิถีคิดของเขา ซึ่งมันต่างจากเรา ทำไมเขาถึงคิดแบบนี้ แล้วทำไมเราถึงคิดแบบนี้ มันก็เกิดการแลกเปลี่ยนกัน...” (พัทธมน เอี่ยมสุวงศ์, 2553: สัมภาษณ์)

2. ความคาดหวัง

ความคาดหวังที่มีต่อการทำงานงานวิจัยค่อนข้างหลากหลายทั้งที่เป็นความคาดหวังที่มีประโยชน์ต่อตนเอง องค์กรต้นสังกัด และชุมชน ซึ่งพบว่า ความคาดหวังของนักวิจัยแต่ละคนมีความคาดหวังที่แตกต่างกันไปตามสถานภาพของนักวิจัยแต่ละคน โดยนักวิจัยที่เป็นนักศึกษาคาดหวังในส่วนกองทุนวิจัยเพื่อใช้ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ความคาดหวังของนักวิจัยที่เป็นสมาชิก อบต. คาดหวังฐานเสียงต่อการหาเสียงต่อไปในอนาคตและทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่มีรูปธรรม นักวิจัยที่มีต้นสังกัดก็มีความมุ่งหวังในการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร อย่างไรก็ตามความคาดหวังต่อการทำงานวิจัยของนักวิจัยดังกล่าวมีความคาดหวังที่ผสมผสานกัน ดังที่นักวิจัยที่เป็นนักวิชาการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลท่านหนึ่งกล่าวว่า “...คาดหวังว่างานวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ครู ตัวเอง และ อบต. ให้การทำงานของศูนย์ฯ ประสบความสำเร็จ...” (นพพล พุทธิโยธา, 2553: สัมภาษณ์)

กระบวนการ

ข้อมูลกระบวนการดำเนินงานวิจัยของทั้ง 14 โครงการ เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารรายงานโครงการวิจัยและจากการสัมภาษณ์นักวิจัย เพื่อแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนกระบวนการทำงานของนักวิจัยใน โครงการวิจัยในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2

ระยะ ตามระยะเวลาของการได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย คือ 1) ช่วงก่อนดำเนินการวิจัย และ 2) ช่วงระหว่างการทำวิจัย โดยกระบวนการแต่ละช่วงมีดังนี้

1. ช่วงก่อนดำเนินงานวิจัย

เป็นระยะที่มีความสำคัญอย่างมากที่จะทำให้เห็นว่าโครงการจะประสบความสำเร็จในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ ทั้งนี้ในส่วนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเรียกช่วงดังกล่าวว่าเป็นช่วงของ “การพัฒนาโครงการ” ซึ่งเป็นช่วงที่มีการค้นหาโจทย์ ประเด็นวิจัยร่วมที่เป็นความต้องการที่จะดำเนินงานวิจัยร่วมกันของชุมชน การค้นหาคนที่สนใจ/มีความมุ่งมั่น ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน ซึ่งระยะเวลาในการพัฒนาโครงการจะอยู่ในช่วง 3 – 12 เดือน ขึ้นอยู่กับความพร้อมของทีมวิจัยและของชุมชน โดยมีรายละเอียดของช่วงก่อนดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ชุมชนเป้าหมาย/บริบทชุมชน เป็นการหาพื้นที่เพื่อดำเนินงานวิจัย ตัวอย่างเช่น โครงการแนวทางการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งผู้วิจัยได้มีการสำรวจพื้นที่ตำบลป่าสัก ทั้งจากการลงพื้นที่ร่วมเรียนรู้การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และติดตามรุ่นพี่จากสาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เข้ามาทำงานวิจัยในพื้นที่ เพื่อค้นหาประเด็นที่ตนเองสนใจในการทำวิทยานิพนธ์ และค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ความต้องการของชุมชน เพื่อนำไปสู่โจทย์วิจัยในประเด็นที่ผู้วิจัยมีความสนใจอย่างแท้จริง

1.2 การกำหนดโจทย์/คำถามวิจัย เพื่อหาเป้าหมาย/ปัญหาที่จะดำเนินการวิจัย โดยเป็นการหาข้อสงสัยที่เป็นคำถาม หรือประเด็นที่คนชุมชนเห็นว่ามีความสำคัญและต้องการจะค้นหาคำตอบร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น โครงการการบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลก๊ี้ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้มีการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ โดยผู้วิจัยและทีมวิจัยได้ร่วมกันพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นของทรัพยากรที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรป่าไม้ วางแผนปฏิบัติงานร่วมกัน โดยการให้ทีมวิจัยเป็นตัวกำหนดความสำคัญของปัญหา ตลอดจนแนวทางการแก้ไข พร้อมทั้งเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและความจำเป็นเร่งด่วนของปัญหา และนำไปสู่วิธีการที่จะใช้ในกระบวนการวิจัย

1.3 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องที่ศึกษาวิจัย เป็นการทบทวนทุนเดิมของชุมชนว่ามีศักยภาพ ข้อจำกัด อุปสรรค ฯลฯ อะไรบ้าง ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัย ยกตัวอย่างเช่น โครงการการบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลก๊ี้ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสคลุกคลีกับผู้คนในชุมชนตำบลก็คิดข้างเป็นระยะเวลามากกว่า 1 ปี ทำให้ทราบถึงลักษณะทางภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และลักษณะทางสังคมของชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ตำนาน นิทาน ภูมิปัญญา การเมืองการปกครอง ทำให้มองเห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนว่าเชื่อมโยงกับความเป็นอยู่ของชุมชนในด้านของทรัพยากรที่ดินอย่างไร เป็นต้น

1.4 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholder analysis) เป็นการวิเคราะห์คนที่เกี่ยวข้องว่ามีใครบ้างที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่ศึกษาวิจัย เช่น ผู้นำ ผู้สูงอายุ เด็ก/เยาวชน ปราชญ์/ผู้รู้ พระสงฆ์ เกษตรกร รวมถึงส่วนของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น โครงการการจัดการกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้วิเคราะห์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เด็กนักเรียนชั้นอนุบาล 3 ขวบ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านน้ำแพร่ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2552 จำนวน 13 คน ซึ่งเลือกโดยวิธีเจาะจง (purposive Sampling) และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ครูผู้ดูแลศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านน้ำแพร่ จำนวน 2 คน ผู้ปกครองเด็ก จำนวน 50 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 22 คน ผู้สูงอายุ จำนวน 23 คน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 10 คน กลุ่มสตรีแม่บ้าน จำนวน 14 คน เป็นต้น

1.5 การหาทีมวิจัยร่วมดำเนินงาน ขั้นตอนนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) นักวิจัยชุมชน จะเป็นการหาทีมวิจัยเพิ่มเติมจากทีมวิจัยชุดเดิม ตัวอย่างเช่น โครงการผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง ส่งกระบวนการเรียนรู้ ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเดิมมีทีมวิจัยหลักและได้มีการคัดเลือกผู้สนใจชุมชนละ 5 คน ร่วมเป็นทีมวิจัย 2) นักวิจัยคนนอก เป็นการหาทีมวิจัยชุมชนร่วมในการดำเนินงาน โดยอาจมีทีมวิจัยมาแล้วบางส่วนหรือยังไม่มีทีมวิจัยมาก่อน ตัวอย่างเช่น โครงการแนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงแหวน อำเภอคอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเดิมมีทีมวิจัยชุมชน 7 คน ต่อมาได้ประสานงานตัวแทนเกษตรกรจากกลุ่มเกษตรกรต้นแบบในแต่ละชุมชนกลุ่มละ 2 คน พร้อมแกนนำเกษตรกรในเทศบาลชุมชนละ 5 คน เข้าร่วมทำความเข้าใจพร้อมแลกเปลี่ยนแนวคิดในการทำงาน และโครงการแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเริ่มต้นการทำงานวิจัยได้เข้าแนะนำตัวและพบปะเพื่อหารือกับเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นทีมวิจัยหลัก จากนั้นเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเวทีประชุมเพื่อค้นหาโจทย์วิจัยและทีมวิจัยร่วม

1.6 ร่วมกิจกรรมของชุมชน (สร้างสัมพันธ์ภาพ) กับชุมชนที่ทำวิจัย ยกตัวอย่าง เช่น โครงการการบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งนักวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อชุมชน และสร้างทัศนคติที่ดีต่อกัน ขณะเดียวกันได้เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของชุมชน กับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่จะต้องนำมาคิดค้นใจในการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมกับงานวิจัย

1.7 เติมทักษะการดำเนินงานวิจัยจากศูนย์ประสานงาน (node)/พี่เลี้ยงโครงการ เช่น การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholder analysis) ฯลฯ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากงานวิจัยเป็นงานเรื่องที่ชาวบ้านนักวิจัยชุมชนไม่คุ้นชินและไม่เคยได้ทำอย่างเป็นขั้นตอน และยังมีความคิดที่ว่างานวิจัยเป็นเรื่องของนักวิชาการหรือนักศึกษาปริญญาโท/ปริญญาเอก การเติมเต็มทักษะและเครื่องมือในการดำเนินงานวิจัยจะทำให้นักวิจัยเกิดความเชื่อมั่นและมั่นใจในสิ่งที่จะทำ หรือแม้แต่แก่นักวิชาการ/นักศึกษา ก็ยังต้องเติมเต็มทักษะและเครื่องมือเพื่อใช้ในการดำเนินงานในชุมชน เพราะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความแตกต่างจากงานวิจัยโดยทั่วไปที่นักวิชาการคุ้นเคย

จากขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นนั้น บางโครงการอาจไม่ได้ดำเนินการครบทั้ง 7 ขั้นตอน เนื่องจากนักวิจัยที่ดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากการแบ่งประเภทนักวิจัยที่มีอยู่ 2 กลุ่ม คือ นักวิจัยชุมชน (นักวิจัยที่อยู่ในพื้นที่) และนักวิจัยจากภายนอกชุมชน (เช่น นักศึกษา นักวิชาการ) นั้น มีการดำเนินงานในระยะก่อนดำเนินงานวิจัยที่แตกต่างกันดังนี้

ตาราง 3 เปรียบเทียบการดำเนินงานในระยะก่อนดำเนินงานวิจัยของนักวิจัยชุมชนและนักวิจัยจากภายนอกชุมชน

นักวิจัยชุมชน	นักวิจัยจากภายนอกชุมชน
1. กำหนดโจทย์/คำถามวิจัย	1. การวิเคราะห์ชุมชนเป้าหมาย/บริบทชุมชน
2. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องที่ศึกษาวิจัย	2. กำหนดโจทย์/คำถามวิจัย
3. วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholder analysis)	3. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องที่ศึกษาวิจัย
4. หาทีมวิจัยร่วมดำเนินงาน	4. วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
5. เติมทักษะการดำเนินงานวิจัยจากศูนย์ประสานงาน/พี่เลี้ยงโครงการ	5. หาทีมวิจัยร่วมดำเนินงาน
	6. ร่วมกิจกรรมของชุมชน (สร้างสัมพันธ์ภาพ)
	7. เติมทักษะการดำเนินงานวิจัยจากศูนย์ประสานงาน/พี่เลี้ยงโครงการ

การดำเนินงานในระยะก่อนเริ่มการดำเนินงานวิจัย กระบวนการดำเนินงานของนักวิจัยจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นนักศึกษาระดับปริญญาโทที่ได้รับทุนสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (จำนวน 3 โครงการ) มีขั้นตอนการดำเนินงานมากกว่านักวิจัยที่อยู่ในชุมชน (จำนวน 11 โครงการ) เนื่องจากนักวิจัยชุมชนมีการดำรงวิถีชีวิตอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว ขั้นตอนการเริ่มจึงเริ่มต้นด้วยการกำหนดโจทย์ที่เป็นปัญหาและเป็นคำถามที่ค้างคาใจต้องการหาคำตอบเพื่อแก้ไขปัญหามีอยู่ในชุมชน ขณะที่นักวิจัยจากภายนอกนั้นจะมีการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ทำความเข้าใจกับชุมชน เพื่อให้สามารถนำมาพูดคุยหารือร่วมกับชุมชนเพื่อหาแนวร่วม/แกนนำเป็นทีมวิจัย รวมถึงการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานประเพณีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและเป็นที่ไว้วางใจของชุมชน

2. ระหว่างทำวิจัย

ปกติจะแบ่งระยะการดำเนินงานช่วงนี้ออกเป็น 2 ระยะ ๆ ละ 6 – 8 เดือน ซึ่งช่วงแรกจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาวางแผนการดำเนินการทดลองปฏิบัติในระยะที่ 2 โดยมีกระบวนการดังนี้

2.1 ประชุมทีมวิจัยวางแผนการดำเนินงาน แบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานวิจัย ซึ่งโดยปกติทุกโครงการจะใช้กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมแรกของโครงการ เพื่อทบทวนและทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการทั้งเป้าหมาย วัตถุประสงค์ แผนการดำเนินงานงบประมาณ ตลอดจนกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้เกี่ยวข้องและทีมวิจัยในกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

2.2 ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง เนื่องจากงานวิจัยเป็นการริเริ่มโดยเพียงกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในชุมชน ดังนั้นการชี้แจงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงานวิจัยให้แก่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่จะทำให้งานสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง ยกตัวอย่างเช่น โครงการการพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา: ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ทีมวิจัยหลักได้มีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยแก่นายกององค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการศูนย์เด็กเล็ก และผู้ปกครองนักเรียน เพื่อทำความเข้าใจและขอความร่วมมือในการเข้าร่วมดำเนินงานวิจัย

2.3 เก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งข้อมูลบริบทชุมชน และข้อมูลเรื่องที่ศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการ/เครื่องมือที่หลากหลายในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของแต่ละโครงการ ดังนี้

2.3.1 การจัดเวทีชุมชน เป็นการเปิดเวทีให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นที่ดำเนินงานวิจัย ยกตัวอย่างเช่น โครงการผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง ศูนย์กระบวนการเรียนรู้ ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ที่ได้มีการจัดเวทีสัญจร 11 หมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผักพื้นบ้าน และอาหารพื้นเมืองในพื้นที่หมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อนำมารวบรวม เรียบเรียงเป็นข้อมูลผักพื้นบ้านอาหารพื้นเมืองของตำบลต้นธง และโครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้มีการจัดกิจกรรม “ถกเถียงหาหน่วย” โดยการจัดเวทีในหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลหางดง เพื่อสืบค้นประวัติของหมู่บ้าน ชาติพันธุ์ ที่มาของชื่อหมู่บ้าน และสถานที่สำคัญ เป็นต้น

2.3.2 การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มประมาณ 6 – 10 คน ซึ่งเลือกมาจากประชากรเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้ เช่น โครงการแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีนี้กับทีมแกนนำที่มีบทบาทภายในกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อวางแผนการทำงาน และเป็นที่ปรึกษาก่อนการจัดเวทีสัญจรประจำเดือน หรือใช้ในการหารือประเด็นเฉพาะเรื่อง เนื่องจากเมื่อได้ดำเนินโครงการไปสักระยะ (3 – 4 เดือน) ได้มีนักวิจัยเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนเท่าตัว ทำให้เมื่อมีนักวิจัยและผู้เข้าร่วมมากขึ้น การดำเนินการจึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก จึงต้องมีการแต่งตั้งทีมแกนนำที่มีบทบาทต่อการทำงานของกลุ่มขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานไปเป็นตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

2.3.3 การสัมภาษณ์ มีทั้งการสัมภาษณ์รายบุคคล (individual interview) และการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (group interview) ซึ่งขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ดำเนินการ เช่น การศึกษา คูณงาน การสัมภาษณ์จะเป็นแบบกลุ่ม เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น โครงการกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลเชิงค้อย อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ที่มีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกกับเกษตรกรรายหมู่บ้าน ทำให้เห็นจุดเด่นที่เป็นองค์ความรู้ที่เกษตรกรมีอยู่กว่า 10 รายที่สามารถเป็นต้นแบบทั้งวิถีคิดและวิธีการจัดการเกษตรแบบสมัยใหม่ที่นำความรู้จากภายนอกมาประยุกต์ปรับใช้ เป็นต้น

2.3.4 การใช้แบบสอบถาม/แบบสำรวจ ในประเด็นที่ต้องการเก็บข้อมูลที่มีรายละเอียดและต้องการความคิดเห็นเพิ่มเติม เช่น การเดินสำรวจพื้นที่ทางการเกษตรโดยใช้

แผนที่เดินดินประกอบ การทำแบบสำรวจข้อมูลชุมชนเพื่อจัดทำแผนงานด้านการเกษตรของโครงการกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลเชิงคอย อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

2.3.5 การจัดทำแปลงสาธิต/แปลงศึกษา เช่น การจัดทำแปลงศึกษาระบบนิเวศป่าและสำรวจป่าของโครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยยาพาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของบ้านสหกรณ์หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาสภาพป่า ระบบนิเวศ สถานการณ์ของป่าต้นน้ำห้วยยาพาผ่านการแลกเปลี่ยนกับนักวิชาการป่าไม้ในพื้นที่

2.3.6 การศึกษาข้อมูลเอกสารมือสอง (ข้อมูลทุติยภูมิ) ทั้งจากทาง Internet และหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลในด้านบริบทของชุมชน (แผนที่ ที่ตั้ง ข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ฯลฯ) ยกตัวอย่างเช่น โครงการการจัดการกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ผู้วิจัยและคณะประสานงานอย่างเป็นทางการกับผู้นำชุมชน เพื่อให้รับทราบถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เป็นการประสานความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาพรวมของพื้นที่ โดยอาศัยข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่มีอยู่ เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังของหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้านในตำบลขุนคอง

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการจำแนกแยกแยะ จัดหมวดหมู่/ประเด็นข้อมูลที่เก็บรวบรวม ยกตัวอย่างเช่น โครงการการพัฒนากระบวนการการเรียนรู้เพื่อปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิดของเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา : ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาในลักษณะการพรรณนา การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการตามประเด็นด้วยการศึกษาจากเอกสารและเก็บข้อมูลในพื้นที่ตามคำถามวิจัย ทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ สรุปผลการวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ผลการดำเนินการโดยร่วมกันกำหนดลักษณะที่พึงประสงค์และตัวชี้วัด แล้วจัดทำแบบสอบถามร่วมกันเพื่อนำไปใช้ในการประเมินผลการดำเนินงานโดยผู้ปกครอง ครูผู้ดูแลเด็ก เป็นต้น

2.5 สรุปประมวลผลและหาแนวทางการนำข้อมูลที่ได้ไปทดลองปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาในระยะที่ 2 ยกตัวอย่างเช่น การจัดเวทีนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยยาพาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของคนในชุมชนของโครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู

ป่าต้นน้ำห้วยยาพาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของบ้านสหกรณ์หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่เพื่อนำเสนอต่อชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนต่อแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยยาพาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จนเป็นแนวทางที่คนในชุมชนยอมรับและพร้อมที่จะทดลองปฏิบัติร่วมกัน เป็นต้น

2.6 จัดทำรายงานความก้าวหน้า เป็นการรายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินงาน ทั้งในส่วนของการดำเนินกิจกรรมตามแผนกิจกรรม ปัญหาจุดติดขัดที่พบ ข้อมูลจากการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาเพื่อนำมาวางแผนงานและเป็นบทเรียนในการดำเนินงานระยะต่อไป

2.7 การศึกษาดูงาน ในพื้นที่ที่มีประเด็นใกล้เคียงกับประเด็นที่ศึกษา ยกตัวอย่างเช่น โครงการการจัดงานศพด้วยความพอเพียงของชาวบ้านตำบลแม่ทา อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการไปศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบของชุมชนที่มีแนวทางการจัดงานศพอย่างพอเพียง คือ ชุมชนบ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง โดยมีการเตรียมประเด็นที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น ความเป็นมา พัฒนาการและรูปแบบการจัดการ ผลกระทบด้านบวก ด้านลบ กับการทำงาน ผลสำเร็จที่ได้รับ ซึ่งเมื่อศึกษาดูงานเสร็จแล้วได้มีการสรุปบทเรียนจากการดูงานและประยุกต์การจัดทำร่างรูปแบบการจัดงานศพที่เหมาะสมกับชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ในขั้นตอนการศึกษาดูงานสามารถสรุปเป็นขั้นตอนย่อยได้ดังต่อไปนี้

2.7.1 การวางแผนการศึกษาดูงาน โดยมีการปรึกษาร่วมกันระหว่าง node/พี่เลี้ยง และนักวิจัย ตั้งแต่การเลือกพื้นที่ ระยะเวลา ประเด็นที่ต้องการ รวมถึงการวางบทบาทของทีมนักวิจัยแต่ละคน

2.7.2 การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ได้วางแผนไว้

2.7.3 การถอดบทเรียนจากการศึกษาดูงาน สรุปความรู้ที่ได้และปัญหาอุปสรรค เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและสภาพภูมิสังคมของชุมชน

2.8 การทดลองปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาตามแผนที่วางไว้ เช่น โครงการพัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคีรีเขตตำบลบ้านปางอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเดิมมีปัญหที่ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือดูแลเด็กในด้านความสะอาด สุขภาพของเด็ก และการร่วมกิจกรรมกับศูนย์ฯ โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของศูนย์ฯ ในการดูแลเด็ก ทางโครงการจึงได้ศึกษาสาเหตุและหาแนวทางให้ผู้ปกครองได้แสดงบทบาทและเข้ามามีส่วนร่วมกับศูนย์ฯ โดยการระดมความคิดเห็นจากผู้ปกครองในการจัดกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเมื่อผู้ปกครองได้เป็นคนร่วมคิด ร่วมวางแผน จึงได้เข้ามาทดลองปฏิบัติการร่วมกับศูนย์ฯ ในการจัดกิจกรรม เช่น การเป็นวิทยากรและประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้านมาให้เด็ก การจัดงานกีฬา และการทัศนศึกษา เป็นต้น

2.9 การประเมินผลการทดลองปฏิบัติการแก้ไขปัญหา และสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมดของโครงการว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ เพราะเหตุใด

2.10 เวทีปิดโครงการนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน เพื่อสรุปผลการดำเนินงานให้แก่ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ เพื่อนำไปสู่การต่อยอดและเกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมเวทีปิดโครงการวิจัย เรื่อง การบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเวทีสุดท้ายของโครงการวิจัยที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มาพบเจอกันและร่วมหารือกันถึงการดำเนินงานขับเคลื่อนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในตำบลกุดช้าง โดยในเวทีมีกิจกรรมที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะปฏิบัติร่วมกันคือ กิจกรรมหารือการทำงานร่วมกัน และการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้างกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันและเกิดการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง

2.11 เวทีประชุมประจำเดือน เพื่อให้ทราบปัญหาข้อคิดจัดการดำเนินงาน และหาวิธีการจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกัน และเป็นการรายงานสถานการณ์ความก้าวหน้าในการดำเนินงานวิจัยร่วมกันของทีมวิจัย

2.12 จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ เพื่อสรุปและประมวลผลที่ได้จากการดำเนินงานวิจัย ตลอดจนบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่องานวิจัยและงานพัฒนา

2.13 กิจกรรมงานพัฒนา เช่น การฝึกอบรมการทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักชีวภาพจากหน่อกล้วย เป็นต้น

2.14 ประชุมร่วมกับเครือข่ายงานวิจัยและโครงการวิจัยอื่น ๆ ซึ่งจะให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ตลอดจนเป็นการสร้างเครือข่ายให้เกิดความรู้สึกการมีเพื่อนระหว่างดำเนินงานวิจัย ยกตัวอย่างโครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอำเภอหางดง ซึ่งมี 5 โครงการวิจัยและโครงการสังเคราะห์ ที่มีการจัดเวทีประชุมร่วมกันของทุกเดือนเพื่อรายงานสถานการณ์การดำเนินงานที่ผ่านมาของแต่ละโครงการ ปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงาน การดำเนินงานตามแผนกิจกรรมต่อไป ร่วมกับพี่เลี้ยงโครงการและเจ้าหน้าที่จาก สกว.

2.15 เติมทักษะการดำเนินงานวิจัยจากศูนย์ประสานงาน (node) พี่เลี้ยงโครงการ เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน การจับประเด็น การทำ social mapping ฯลฯ โดยเลือกเครื่องมือที่เหมาะสมกับโครงการ

แต่ละโครงการ หรืออบรมเติมทักษะในลักษณะของเครือข่ายโครงการวิจัย ซึ่งนักวิจัยท่านหนึ่งได้สะท้อนความสำคัญของ พี่เลี้ยงโครงการว่า “...พี่เลี้ยงมีความสำคัญมาก คนทำวิจัยไม่มีทักษะกระบวนการ ถ้ามีพี่เลี้ยงจะได้เครื่องมือ เทคนิคในการดำเนินงานวิจัย...” (หนู่ม สมบุญตาก, 2552: สัมภาษณ์)

2.16 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ซึ่งมี 2 ลักษณะคือ 1) การใช้ประโยชน์ระหว่างทาง คือ มีการใช้ประโยชน์ หรือก่อให้เกิดประโยชน์ในช่วงที่กำลังทำการศึกษาวิจัย เช่น โครงการฝึกฝนบ้านอาหารพื้นเมือง ที่ได้มีการนำข้อมูลฝึกฝนบ้านอาหารพื้นเมืองมาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนในพื้นที่ 5 โรงเรียน เป็นต้น และ 2) การใช้ประโยชน์ปลายทาง คือ มีการนำไปใช้ประโยชน์ หรือก่อให้เกิดประโยชน์ในช่วงที่การวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากการดำเนินงานวิจัย ยกตัวอย่างเช่น จากข้อค้นพบของงานวิจัยโครงการกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลเชิงคอบ อ.คอบสะแกเค จ.เชียงใหม่ ที่เห็นแนวทางการทำงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ ที่ชัดเจนขึ้นและไม่จำเป็นต้องมีเพียงจุดเดียวเสมอไป ทำให้เทศบาลตำบลเชิงคอบ ได้กำหนดเทศบัญญัติในการแก้ไขปัญหาคอขวดด้วยกระบวนการวิจัย โดยมีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นผู้นำดำเนินการหลัก และสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ในเทศบาลได้เข้ามาเรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อนำไปปรับใช้กับบทบาทที่ตนเองรับผิดชอบ เป็นต้น

ภาพ 3 ขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานวิจัย (ระหว่างดำเนินการวิจัย)

การดำเนินงานในช่วงของการทำวิจัยอาจมีการปรับเปลี่ยน/ยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์และบริบทของชุมชน โดยมีกิจกรรมที่เสริมงานวิจัยทั้งกิจกรรมงานพัฒนา เช่น ฝ่าป่าสามัคคี การบวชป่า เป็นต้น รวมถึงการพัฒนาทักษะและศักยภาพของนักวิจัยทั้งจากศูนย์

ประสานงาน/พี่เลี้ยง และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานวิจัยระหว่างนักวิจัย ทั้งนักวิจัยเดิม และนักวิจัยใหม่

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงานวิจัยเป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารรายงานวิจัยและการสัมภาษณ์นักวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแบ่งประเด็นผลการดำเนินงานของโครงการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย และ 2) ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคน ความสัมพันธ์ และการแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร จากนั้นทำการสังเคราะห์ในแต่ละประเด็น โดยมีรายละเอียดการวิเคราะห์ข้อมูลผลการดำเนินงานของแต่ละโครงการดังต่อไปนี้

1. โครงการการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. พัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตำบลหางดง

1.1 พัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์

ชุมชนตำบลหางดง เดิมเคยเป็นพื้นที่ที่มีการก่อตั้งเป็นชุมชนอยู่ก่อนแล้ว ดังพบเวียงโบราณ และวัดร้างหลายวัดในพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันมีทั้งที่ยังถูกปล่อยร้างและได้รับการฟื้นฟูเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา วัดในพื้นที่เดิมมีอยู่ด้วยกัน 8 วัด ต่อมาชุมชนเหล่านั้นก็ถูกทิ้งร้างเพราะภัยจากสงครามพม่า และอยุธยา ชุมชนในพื้นที่ตำบลหางดงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งในสมัยพระเจ้ากาวิละซึ่งใช้นโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” จึงทำให้เป็นชุมชนตำบลหางดงในเวลาต่อมา โดยผู้คนในชุมชนตำบลหางดงส่วนใหญ่มาจากที่อื่น มีส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ก่อนเช่นชาวลัวะ

1.2 การเลือกตั้งถิ่นฐานของบรรพบุรุษชาวตำบลหางดง

มีหลักฐานอยู่ที่ชื่อของหมู่บ้าน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทได้แก่

1. ตั้งอยู่ที่ดอน หรือที่สันดินขนาดกว้าง เพื่อป้องกันน้ำหลาก ในช่วงฤดูฝน หมู่บ้านเหล่านี้มักตั้งอยู่บนสันดินเป็นแนวยาว เช่น บ้านสันกำแพงงาม (บ้านกำแพงงาม) บ้านสันทรายมูล (บ้านทรายมูล) บ้านสัน (บ้านสันฟ้างามหรือสันฟ้าหรั่ง) บ้านสันป่าแป๋ (บ้านป่าแป๋ – โรงวัว) บ้านท้าวคำวังหัวทุ่ง (นา)

2. ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เพื่อความต้องการใช้น้ำในการอุปโภค บริโภค ตลอดจนใช้ในการคมนาคม เช่น บ้านกอง (ใช้น้ำเหมืองกองในการอุปโภค บริโภค และ

คมนาตามลำน้ำ) บ้านล้อง (ลำเหมืองที่ขุดขึ้นมาเพื่อใช้ในการเกษตรกรรม) บ้านแม่จ๊ก (ใช้น้ำแม่จ๊กเพื่อการอุปโภคบริโภค และคมนาตามลำน้ำ)

3. ตั้งอยู่ใกล้กับดงไม้ใหญ่ เพื่อการยังชีพกับการหาของป่า และการทำงานเกี่ยวกับป่าไม้ซึ่งในพื้นที่ชุมชนตำบลหางดง ปรากฏว่ามีการตัดไม้สักไปตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ เช่น บ้านดงหลวง (บ้านอยู่ในดงไม้ใหญ่) และบ้านดงน้อย (บ้านตั้งอยู่ในดงไม้ซึ่งมีไม้ใหญ่ไม่มากนัก)

2. พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงในชุมชนตำบลหางดง

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสามารถจัดยุคของชุมชนตำบลหางดงออกเป็น 4 ยุค โดยแบ่งตามเหตุการณ์สำคัญที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังต่อไปนี้

ยุค 1 ยุคแรกตั้งหมู่บ้าน ถึงก่อนการปฏิรูปการปกครองจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2339 – 2441)

ยุค 2 ยุคการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2442 – 2476)

ยุค 3 ยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2477 – พ.ศ. 2503)

ยุค 4 ยุคพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2504 –

ปัจจุบัน)

3. ข้อมูลประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา และสถานที่สำคัญของชุมชนตำบลหางดง

3.1 ประเพณีใน 12 เดือนของชุมชน เช่น ประเพณีออกวัสสา ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีทอดผ้าป่า ประเพณีขึ้นบั้ง ประเพณีตั้งธรรมหลวงหรือตั้งธัมม์หลวง ประเพณีเกี่ยวข้าวเอาเฟือง เป็นต้น

3.2 ความเชื่อและพิธีกรรม เช่น ความเชื่อเรื่องผีปอบ พิธีสูตรกวมท้าว ทั้งสี่ การส่ง ขึ้นขันต้ง เป็นต้น

3.3 ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เช่น การแพทย์แผนไทย การจ้อยชอ อาหารพื้นเมือง คนตรีพื้นเมือง รวมถึงการหาอาหารในชุมชนตำบลหางดง

3.4 ประวัตินสถานที่สำคัญในชุมชนตำบลหางดง เช่น พระเจ้านั่งโก้น วัดกำแพงงาม วัดท้าวคำวัง วัดสุวรรณประดิษฐ์ วัดหางดง เป็นต้น

4. แนวทางการใช้ประโยชน์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนที่มีความเหมาะสมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.1 จัดพิมพ์เผยแพร่ผลการวิจัยให้คนในท้องถิ่นได้ใช้ศึกษาค้นคว้าเป็นฐานในการทำการศึกษาลึกเฉพาะประเด็นต่อไป เช่น ด้านเศรษฐกิจชุมชน ความเข้มแข็งของหมู่บ้าน การสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาเป็นต้น

4.2 จัดทำป้ายตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ บรรยายเป็นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งแผนที่เดินดินของหมู่บ้าน แผนที่แหล่งเรียนรู้ในตำบล เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ และการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้

4.3 สร้างศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น แล้วจัดแสดงข้อมูลของท้องถิ่นให้ผู้มาเยี่ยมชม และผู้สนใจ ตลอดจนเยาวชนให้เกิดความเข้าใจในชุมชนของตนเอง

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. นายก อบต. เปลี่ยนความคิด เติมน้ำมันมวลชน ค่อมาได้สนับสนุนงาน

เชิงวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์

1. ทีมวิจัยส่วนใหญ่ที่เป็นข้าราชการได้ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากขึ้น
การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. มีการนำสาระที่ได้จากงานวิจัยมาใช้ร่วมกับการรณรงค์ลดเหล้าของ สสส.

เช่น หมู่ 6 มีงานที่ต่อยอดจากโครงการคือการจัดงานรณรงค์สงกรานต์ปลอดเหล้า

2. การศึกษาแก่นของงานพระเจ้านั่งโก้น ซึ่งเดิมจัดเป็นงานมหรสพ หลังจากทำงานวิจัยประเพณีพิธีกรรมเปลี่ยน (ขั้นตอนพิธีกรรม) มีการห้ามกินเหล้า และเล่นการพนันในงานประเพณีดังกล่าว

2. ผักพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง ศูนย์กระบวนการเรียนรู้ ตำบลคันธ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

ความรู้ใหม่

1. องค์ความรู้ผักพื้นบ้าน

พื้นที่ตำบลคันธ มีผักพื้นบ้านหลากหลายชนิด กระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งปริมาณผักในแต่ละพื้นที่ที่มากน้อยแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของพื้นที่ และความต้องการในการบริโภคของคนในท้องถิ่น เช่น หมู่ที่ 7 มีการทำนาผักแว่น ซึ่งพื้นที่อื่นไม่ทำกัน เนื่องจากหมู่ที่ 7 มีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสม ไม่มีการใช้สารเคมีในนาผักแว่น เป็นต้น ผักพื้นบ้านนั้นส่วนใหญ่ขึ้นเองตามธรรมชาติ บางอย่างที่เป็นที่นิยมนำมาบริโภคมีการปลูกเพิ่มเติม บางคนทำเป็นอาชีพเสริม

ทั้งเพาะกล้าพันธุ์ขาย หรือการเก็บผักต่าง ๆ ไปขายในตลาด โดยชนิดของผักพื้นบ้านมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยชนิด ซึ่งทีมวิจัยได้นำเสนอข้อมูลผักพื้นบ้านทั้งลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การขยายพันธุ์ สภาพแวดล้อม การใช้ประโยชน์ และฤดูกาลที่ออก ทั้งนี้ผักบางชนิดหายาก บางชนิดสูญหายไป บางชนิดกลายเป็นพันธุ์ และบางชนิดมีจำนวนมาก ซึ่งผักพื้นบ้านที่พบสามารถแบ่งจำแนกได้ตามส่วนที่ใช้ในการบริโภคดังนี้

1. ผักกินหัว รากหรือเหง้าใต้ดิน เช่น เผือก มัน จิง ข่า ฯลฯ
2. ผักกินใบและยอด เช่น สะตอ ยอดแค สะอม ผักหวาน ผักเชียงดา ฯลฯ
3. ผักกินดอก ได้แก่ ดอกแค ผักฮ้วนหมู ดอกโสน ฯลฯ
4. ผักกินผลหรือผัก ได้แก่ มะรุม เพกา ฟัก มะเขือ ฯลฯ
5. ผักกินส่วนแกนกลางของลำต้น ได้แก่ ยอดมะพร้าว หน่อ ฯลฯ

อย่างไรก็ตามผักพื้นบ้านอีกหลายชนิดที่กินได้ทั้งยอด ดอก ผล และมีต่างฤดูกัน ทำให้สามารถเลือกรับประทานได้หลากหลาย และรสชาติที่แตกต่างกันไป

2. องค์ความรู้เรื่องอาหารพื้นเมือง

อาหารพื้นเมืองที่มีการกินการใช้อยู่ในตำบลคันธง แต่ละพื้นที่มีการทำอาหารที่แตกต่างกันออกไปในเรื่องของรสชาติ บางแห่งแกงชนิดเดียวกันแต่ปรุงแต่งในเรื่องรสกลิ่น หรือนำเอาผักมาตกแต่งให้ดูสวยงามน่ารับประทาน ซึ่งอาหารพื้นเมืองที่ทางคณะวิจัยได้รวบรวมมีหลากหลาย เช่น ยำขอมมะขามอ่อน แกงผักขี้หูดใส่ปลาไหล น้ำพริกปลา เป็นต้น โดยได้มีการนำเสนอถึงส่วนประกอบ วิธีการทำ และสรรพคุณ

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลคันธงเกี่ยวกับเรื่องผักพื้นบ้านอาหารพื้นเมืองนั้น เริ่มจากการเปิดเวทีในการรวมทีมนักวิจัยและได้มีมติในการลงพื้นที่ ทางคณะวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจำนวน 11 พื้นที่ โดยการจัดเวทีแต่ละพื้นที่ได้มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผักพื้นบ้าน อาหารประเภทต่างๆ ทั้งจากการพูดคุยแลกเปลี่ยน การสาธิตการทำอาหารพื้นบ้าน และการพาไปชมในสถานที่จริง เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในแต่ละชุมชน และมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ผักพื้นบ้านอาหารพื้นเมือง โดยนำข้อมูลจากเวทีและรวบรวมจากชุมชนมาปรับเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรอยู่ 3 ส่วน และเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ ดังนี้

1. ผักพื้นบ้าน อาหารละอ่อน ให้เด็กทานอาหารที่เป็นผักพื้นบ้าน ที่เด็กสามารถรับประทานได้

2. ผักพื้นบ้านในชุมชนของฉัน เรียนรู้ถึงคุณค่า ประโยชน์ และ สอดแทรกในรายวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. ผักพื้นบ้านที่ฉันรู้จักเรื่องยาโรค และการนำผักพื้นบ้านประกอบ อาหาร ทำให้เด็ก รู้จักเลือก รู้ขั้นตอนการทำ สามารถใช้เครื่องมือเป็น และรู้จักการทำงานเป็น

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. เด็กมีการฝึกการจดบันทึกอย่างเป็นระบบ
2. เจ้าหน้าที่ อบต. มีการปรับกระบวนการทำงานที่สอดคล้องกับชุมชน เข้าใจสภาพชุมชน และเพิ่มทักษะกระบวนการคิด

ความสัมพันธ์

1. ชุมชน เห็นความเอื้ออาทร การรวมกลุ่ม การทำงานร่วมกัน ทำให้เกิด ความสามัคคีในชุมชน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ในชุมชนดีขึ้น

3. เจ้าหน้าที่ อบต. มีการปรับกระบวนการทำงานด้วยการสร้างความสัมพันธ์ กับชุมชน

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. เกิดแหล่งเรียนรู้/การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้กับเด็ก เยาวชน และ ผู้สนใจ

2. การเชื่อมโยงกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในประเด็นอื่นๆ เช่น การจัดการ ภายในชุมชน ขยะสิ่งแวดล้อม อาชีพ เป็นต้น

3. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยยาพาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของ บ้านสหกรณ์หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. ข้อมูลบริบทและสภาพป่าต้นน้ำห้วยยาพา

บ้านสหกรณ์หมู่ 5 พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าสงวน มีพื้นที่ป่าทั้งหมดมี ประมาณ 2,000 ไร่ อยู่ทางทิศเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศตะวันตกของชุมชนเป็นพื้นที่ ป่าต้นน้ำของชุมชนมีพื้นที่ประมาณ 600 ไร่ สภาพเป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณอยู่ในสภาพ สมบูรณ์ และทิศตะวันออกของชุมชนเป็นป่าไผ่สอย มีพื้นที่ประมาณ 1,400 ไร่ เป็นป่าเต็งรังอยู่ใน สภาพเสื่อมโทรม

2. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยยาพา

2.1 สร้างความตระหนักให้แก่ชุมชนเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ โดยจากการศึกษาสภาพป่าต้นน้ำห้วยยาพาทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และคน ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หากเกิดปัญหาจะผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนในอนาคต ดังนั้นชุมชนต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการ ดูแล และรักษาให้ธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่าที่มาใช้ประโยชน์จากป่าให้ดำรงอยู่ต่อไป

2.2 การพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีความรู้ทักษะวิธีการที่จะนำมาพัฒนาท้องถิ่นของตัวเองให้ยั่งยืน

2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนการดูแลรักษาป่าต้นน้ำห้วยยาพา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน โดยรูปแบบในการอนุรักษ์สภาพป่าต้นน้ำห้วยยาพาของชุมชนบ้านสหกรณ์หมู่ที่ 5 โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการแต่งตั้งคณะทำงานโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานคณะกรรมการรักษาป่า และมีชาวบ้านสหกรณ์หมู่ 5 เป็นกรรมการร่วมทุกคน ปัจจุบันได้มีการตั้งกลุ่มดูแลรักษาป่า และให้ความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำห้วยยาพา ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน นอกจากนี้ได้มีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นแหล่งอาหารจากป่าได้ตลอดปี และยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิดที่มีอยู่ในป่าผืนนี้เป็นจำนวนมาก

2.4 มีการพัฒนาการศึกษาและการปฏิบัติในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำห้วยยาพา โดยการจัดแบ่งพื้นที่ป่าและการกำหนดรูปแบบการฟื้นฟูป่าโดยแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ และการกำหนดกติกาดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน

2.5 การจัดการไฟป่า โดยใช้ความรู้จากการสังเกตและการศึกษาดูงาน ซึ่งมีการจัดการไฟป่าอยู่ 2 แบบคือ การทำแนวกันไฟและการชิงเผา

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของเจ้าหน้าที่ใน อบต. โดยมีการทำงานร่วมกับชุมชน และมีการชี้แจงอธิบายโดยการให้ข้อมูลแก่ผู้มารับบริการที่ อบต.มากขึ้น
ความสัมพันธ์

1. มีการทำงานร่วมกันระหว่างเยาวชน ผู้ใหญ่ในชุมชน และ อบต. ในการทำงานกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีขึ้น

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. ชุมชนเกิดความตระหนักในการวางแผนและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

4. กระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลเชิงคอย อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. ข้อมูลสภาพและสถานการณ์ในตำบลเชิงคอย และข้อมูลเศรษฐกิจชุมชน

ปัญหาของอันดับ 1 ของตำบลคือสภาพดินเสื่อมโทรม ระบบนิเวศในนาเสียหาย มีการระบาดของโรคพืช แมลงและสัตว์ ศัตรูพืช ต้นทุนในการผลิตสูง ขาดแรงงานและมีราคาแพง ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ รวมทั้งขาดการตลาดรองรับสินค้าเกษตร ปัญหาอันดับ 2 ของตำบลคือตัวเกษตรกรเองมีการใช้สารเคมีจำนวนมาก ทำให้มีสารพิษตกค้างและเกษตรกรมีหนี้สิน

ระบบเศรษฐกิจของเกษตรกรตำบลเชิงคอย จากการสำรวจพบว่ารายได้ส่วนใหญ่มาจากการขายข้าวนาปี นาปรัง การจำหน่ายพืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ การรับจ้างทั่วไป และการทำธุรกิจอื่น ๆ

2. สถานการณ์การเกษตรในพื้นที่ตำบลเชิงคอย

สภาพและบริบทในการทำเกษตรของเกษตรกรในตำบลเชิงคอย อำเภอคอยสะเกิด สามารถแยกออกได้เป็น 4 ส่วนกว้าง ๆ คือ

2.1 การปลูกข้าวนาปีและนาปรัง ในการทำนาข้าวของเกษตรกรในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังนิยมทำนาแบบดั้งเดิม

2.2 การปลูกพืชผักสวนครัว เกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลเชิงคอย ไม่นิยมปลูกผักกินเอง นิยมซื้อตามตลาด

2.3 สภาพพื้นที่ในการทำเกษตร พบว่าทรัพยากรดินในพื้นที่ตำบลเชิงคอยมีสภาพปัญหาทางด้านทรัพยากรดิน คือ ปัญหาดินบนพื้นที่ลาดชันเชิงชัน ดินดินที่เป็นลูกรัง และดินทราย สภาพโดยทั่วไปจัดว่าดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางและไม่ขาดแคลนธาตุอาหารพืชที่เป็นประโยชน์

2.4 สถานการณ์ปัญหาทางการเกษตร

2.4.1 ผลผลิตทางการเกษตรขาดคุณภาพและได้ปริมาณค่อนข้างน้อย

2.4.2 การปลูกพืชผักสวนครัวได้ผลน้อย

2.4.3 น้ำในลำเหมืองไหลช้าและไม่สะดวกในการเอาน้ำเข้าสู่พื้นที่

การเกษตร

2.4.4 เกษตรกรในตำบลขาดเทคโนโลยีในการประกอบอาชีพทางการเกษตร

2.4.5 เกษตรกรขาดเทคโนโลยีในการดูแลรักษาพืชผลทางการเกษตร

2.4.6 เกษตรกรขาดทุนทรัพย์ในการประกอบอาชีพ

2.4.7 สุขภาพร่างกายของประชาชนในตำบลได้รับสารปนเปื้อนในการอุปโภคบริโภคและบริโภคอาหารทำให้ร่างกายอ่อนแอไม่แข็งแรง

2.4.8 เกษตรกรขาดการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งในระดับตำบล

3. สภาพ ความรู้ การพัฒนาโครงสร้างการบริหารจัดการของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลเชิงคอบ

3.1 ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรเกิดจากนโยบายของรัฐที่ต้องการให้เกษตรกรรวมตัวกันเพื่อร่วมคิดวิเคราะห์ตัดสินใจในการกำหนดแผนพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง เพื่อให้สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยกรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขึ้น ตามมติของคณะรัฐมนตรี ในขณะนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงคอบ ได้มีการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลเชิงคอบ โดยอาศัยองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นที่ทำงานของศูนย์ ต่อมาในปี 2550 องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงคอบร่วมกับคณะกรรมการศูนย์ถ่ายทอดฯ ได้ประสานงานกับสถานกงสุลญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณการก่อสร้างอาคารศูนย์ถ่ายทอดอาคารผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ อาคารบ่มพักของพ่อพันธุ์สัตว์น้ำ รวมทั้งห้องน้ำ-ส้วม 1 หลัง โดยทำการก่อสร้างที่หนองน้ำแดง หมู่ที่ 13 ตำบลเชิงคอบ อำเภอดอยสะเก็ด และได้แยกออกจากองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงคอบมาประจำที่ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลเชิงคอบจนถึงปัจจุบัน

3.2 ความรู้ของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลเชิงคอบ

ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลเชิงคอบใช้แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในแต่ละชุมชน โดยเน้นการผสมผสาน การจัดการแบบชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และที่สำคัญคือเน้นการประยุกต์ใช้ที่มีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้อย่างมีเหตุมีผล และเน้นการพัฒนาและขยายผลจากเกษตรกรคนเก่ง โดยศูนย์ฯ มีการผลิตปุ๋ยชีวภาพจากกรมพัฒนาที่ดิน มีการให้ความรู้เกษตรกรเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และเรียนรู้เรื่องการทำการเกษตรและการประมง รวมทั้งด้านการปศุสัตว์

3.3 การพัฒนาโครงสร้างการบริหารจัดการของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี

การเกษตรตำบลเชิงคอก

พัฒนาการและการก่อเกิดเมื่อปี 2546 ได้มีการก่อตั้งคณะกรรมการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลขึ้นโดยมีคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเกษตรเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในครั้งนั้น นายสุรศักดิ์ โอสภิตพร กำนันตำบลเชิงคอก ทำหน้าที่เป็นประธานศูนย์ถ่ายทอดฯ มีนโยบายที่จะส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของเกษตรกรให้มีความมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป ต่อมาในปี 2548 ตำแหน่งประธานศูนย์ฯ ได้หมดวาระลงจึงได้มีการเลือกตั้งประธานคนใหม่ ขึ้นมาทำหน้าที่แทนได้แก่ นายสุรกิจ สันยาข ผู้ใหญ่บ้านสันอุ้ม หมู่ที่ 6 ได้มีการจัดทำแผนงานโครงการต่าง ๆ เพื่อรองรับงบประมาณจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เกษตรกรภายในตำบล

ปี 2551 ประธานศูนย์ได้หมดวาระลง จึงมีการเลือกตั้งประธานคนใหม่ คือ นายนิคม สัตตนาโค ข้าราชการบำนาญ หมู่ 11 ตำบลเชิงคอก ได้ดำเนินงานสานต่อตามนโยบายที่ได้วางไว้ และได้กำหนดยุทธศาสตร์ขึ้นมาอีก คือ 1) ครอบครัวยุทธศาสตร์จะต้องอบอุ่นอยู่ดีกินดี 2) ชุมชนในตำบลจะต้องเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ 3) เศรษฐกิจชุมชนจะต้องดี และ 4) สิ่งแวดล้อมจะต้องยั่งยืนตลอดไป

ในปี 2552 ประธานคนเดิมได้ลาออก จึงได้มีการเลือกตั้งใหม่ โดยนายชัยศิลป์ สิ้นแก้ว อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงคอกขึ้นมาทำหน้าที่ประธานศูนย์คนใหม่ จนถึงปัจจุบันนี้ แนวคิดหลักการในการกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบสู่เกษตรกรภายในตำบลเชิงคอกโดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และมุ่งสู่ความเข้มแข็ง จากการพึ่งตนเองหรือช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีคุณภาพมีภูมิปัญญาและการจัดสร้างเครือข่ายภายในตำบล ให้มีการฟื้นฟูเศรษฐกิจมีภูมิคุ้มกัน มีการบริหารจัดการที่ดี ตลอดทั้งการยกระดับชีวิตภายในครอบครัว

4. การพัฒนานโยบายการเกษตรสู่วาระของตำบล

แนวทางการพัฒนาการทางการเกษตรของตำบลเชิงคอก

แผนงานที่ 1 แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการส่งเสริมพัฒนาอาชีพให้แก่ประชาชน

1. โครงการฝึกอาชีพระยะสั้น
2. โครงการฝึกอบรมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง
3. โครงการบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลเชิงคอก
4. โครงการอบรมและให้ความรู้ด้านการเกษตรและปศุสัตว์

แผนงานที่ 2 แผนการลงทุน และปรับปรุงประสิทธิภาพด้านการเกษตร

1. โครงการจัดหาเงินทุนสำหรับกลุ่มอาชีพ
2. โครงการจัดหาอาชีพ สำหรับผู้มีรายได้น้อย
3. โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน
4. โครงการส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองกองทุน

หมุนเวียน

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. ทีมวิจัย

1.1 มีการพัฒนาศักยภาพในตนเอง โดยมีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา การหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญห และนำไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้

1.2 มีมุมมอง มีแนวคิดของตนเองและของสังคมส่วนรวมว่าจะทำอย่างไรต่อไปเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นนักสังเกต นักวิเคราะห์ นักเขียน นักจดจำในสิ่งที่ได้พบเห็น รู้จักตั้งโจทย์ ให้แก่ตนเองและหาแนวทางตอบโจทย์ให้ได้

2. เกษตรกร

2.1 รู้จักวิถีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตและการดำรงชีพอย่าง

ระมัดระวัง

2.2 มีความภาคภูมิใจในตนเองและครอบครัว

2.3 รู้จักการจัดทำบัญชีรับ – จ่าย ภายในครอบครัว

2.4 มีหลักการในการวางแผนการทำงาน

2.5 เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิด/วิธีคิด วิธีทำ และวิธีการบริหารจัดการ

2.6 รู้จักวิธีการผลิต การจำหน่าย การ ตลาด และการรักษาคุณภาพของ

สินค้า

ความสัมพันธ์

1. เกิดความรักความสามัคคี ระหว่างทีมวิจัยและชาวบ้านในชุมชน มีความรักมีความผูกพันกับเกษตรกรคนเก่งในหมู่บ้านตำบล

2. มีความเป็นเครือข่ายกับทีมวิจัยอื่น ๆ ที่ได้แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและกันทำให้เกิดประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. มีการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น จัดให้มีการพบปะพูดคุยของเกษตรกรในตำบลเพื่อเพิ่มศักยภาพอย่างสม่ำเสมอ มีการศึกษาดูงานเพื่อให้เห็นของจริงและนำมาประยุกต์ใช้ เป็นต้น

2. ผลผลิตต่อไร่ดีขึ้น เช่น ข้าว 60-70 ถัง เป็น 90 – 100 ถัง

3. การปลูกผักปลอดสารพิษมีผู้บริโภคมากขึ้น

5. กระบวนและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. พัฒนาการของการทำเกษตรอินทรีย์ในตำบลวงเหนือ

เดิมสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทำเกษตรเชิงเดี่ยวปลูกถั่วเหลืองและข้าว แต่เกษตรกรประสบปัญหาด้านราคาที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับพ่อค้า นอกจากนี้การปลูกถั่วเหลืองและข้าว เกษตรกรต้องฉีดยาเป็นประจำเพื่อให้ได้ผลผลิตตามเกรดที่พ่อค้ากำหนด ผลของการสัมผัสสารเคมีเป็นประจำทำให้เกษตรกรและครอบครัวมีปัญหาสุขภาพ รวมทั้งดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้เกษตรกรบางรายตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและเลิกใช้สารเคมีกลับไปทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ต่อมาสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนได้เข้ามาให้คำแนะนำการปลูกพืชแบบไม่ต้องใช้สารเคมีและไม่ต้องพึ่งพ่อด้านกลาง โดยจัดอบรมและศึกษาดูงานเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน หลังจากนั้นจึงได้ตั้งเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลวงเหนือขึ้นในปี 2544 ปัจจุบันมีสมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง 8 ครัวเรือน

2. ความรู้ในกระบวนการเกษตรของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลวงเหนือ

ในการสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ในตำบลวงเหนือในปัจจุบันทางกลุ่มเกษตรอินทรีย์ของตำบลวงเหนือพยายามเก็บรายละเอียดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำเกษตรที่จะนำไปสู่การหนุนเสริมเกษตรกรในตำบลและพื้นที่ขยายผล ทั้งในเรื่องการทำปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด จุลินทรีย์ป้องกันโรครากและโคนเน่าของพืช (สูตร พด. 3) สารปรับปรุงบำรุงดิน สูตร พด.4 สารกำจัดวัชพืช สูตร พด.5 สารบำบัดน้ำเสียและขจัดกลิ่นเหม็น สูตร พด.6 สารป้องกันแมลงศัตรูพืช สูตร พด.7 น้ำสกัดชีวภาพ น้ำสกัดสมุนไพรป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืช/กำจัดเชื้อรา ปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ หัวเชื้อจุลินทรีย์ สูตรการทำปุ๋ยและบำรุงดิน ฯลฯ

3. การขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ในตำบลลวงเหนือ

การขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ได้วางแผนแม่บทในการทำเกษตร โดยอาศัยฟาร์มต้นแบบเกษตรปลอดภัยจำนวน 6 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านสันทราย บ้านวังธาร บ้านลวงเหนือ บ้านเมืองวะ บ้านลวงเหนือ หมู่ 4 เน้นการพัฒนาต้นแบบ โดยกำหนดแผนเป็นสองส่วนคือในระดับครอบครัวต้นแบบ และระดับการขยายผล ที่นำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายการเกษตรร่วมกับทางเทศบาลในอนาคต

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งทีมวิจัยและคนภายนอก เมื่อเห็นว่าการทำแล้วได้ผล จึงมีคนทำตามเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน
2. กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เข้าใจและตระหนักถึงความปลอดภัยจากการอุปโภค – บริโภคอาหารเกษตรอินทรีย์ มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อดูรายรับรายจ่าย โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประกอบ
3. ผู้นำชุมชนเกิดการยอมรับในแนวทางเกษตรอินทรีย์จากเดิมที่ไม่สนใจ เนื่องจากไม่เห็นผล แต่เมื่อหัวหน้าโครงการทำอย่างมุ่งมั่นและทำให้เห็นจริงจากการขยายในฟาร์มต้นแบบแต่ละหมู่บ้านจึงเกิดการยอมรับดังกล่าว
4. เจ้าหน้าที่ อบต. มีการนำเกษตรอินทรีย์ไปใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น การปลูกผักกินเองในบ้าน เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน

ความสามัคคี

1. การตั้งเทศบาลเข้ามามีส่วนร่วมในงานวิจัย เพื่อให้เข้าใจในการทำงานของทีมวิจัย ทำให้การทำงานของทีมงานง่ายขึ้นเนื่องจากมองเห็นปัญหาในแง่มุมเดียวกัน

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. งานวิจัยทำให้เทศบาลได้รับข้อมูลเชิงลึกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน จึงทำให้การแก้ไขปัญหาของเทศบาลตรงจุด และทันเหตุการณ์
2. ด้านสุขภาพ จากข้อมูลงานวิจัยเทศบาลได้นำไปใช้ร่วมกับโครงการเชิงใหม่อาหารปลอดภัยของ สสร. การทำปุ๋ยหมัก ขั้วก้าพันธุ์คอยสะเก็ด และการทำแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ร่วมกับกระทรวงวิทยาศาสตร์โดยความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณนา ทำให้ลดรายจ่ายครัวเรือน และแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพในพื้นที่

3. ด้านการเกษตร เทศบาลได้จัดแพ่งสำหรับการจำหน่ายสินค้าของเกษตรกรที่ทำอินทรีย์ที่เทศบาลโดยไม่เก็บค่าแพ่ง พร้อมทั้งจัดทำป้ายโฆษณา และเทศบาลได้บรรจุการทำเกษตรอินทรีย์ไว้ในเทศบัญญัติตำบล

4. งานวิจัยช่วยขยายผลเกษตรอินทรีย์ในตำบลลงเหนือ จากเดิมเมื่อเริ่มก่อตั้งกลุ่มปี 2544 มีจำนวน 8 ครอบครัว และเมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยมีการขยายออกไปเป็น 31 ครอบครัว ในตำบลลงเหนือ อำเภอคอกสะแก และตำบลหนองแห้ง อำเภอสนทราย

5. ชาวบ้านหันมาใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อม และการใช้วัสดุธรรมชาติให้มาทดแทนสารเคมีได้มากขึ้น

6. การจัดงานศพด้วยความพอเพียงของชาวบ้านตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. รูปแบบการจัดการงานศพตั้งแต่อดีต/ปัจจุบันของชุมชนตำบลแม่ทา ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลรูปแบบการจัดการงานศพของคนในชุมชนตำบลแม่ทา ตั้งแต่อดีตเริ่มประมาณปี 2490 เป็นต้นมา เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของการจัดการงานศพ และความสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ความเชื่อ และการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ข้อมูลและเห็นความสำคัญของพิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป สู่การหาทางออกร่วมกัน โดยรูปแบบการจัดการงานศพในอดีตนั้นมิได้มีพิธีการอะไรมากมาย ซึ่งหากมีใครตายก็จะพยายามจัดการฝังศพให้แล้วเสร็จเร็วที่สุด โดยคิดหากว่าใครเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ เช่น รถชน ช่มจีน ตกเหว ฯลฯ จะทำการเผาตรงจุดนั้นเลย เพราะถือว่าตายไม่ดี (ตายโหง) ไม่ควรจะเอาศพเข้าบ้าน โดยวิธีการในการจัดการงานศพแบ่งออกเป็นช่วงต่าง ๆ ดังนี้

1. ช่วงก่อนปี 2490
2. ช่วงปี พ.ศ. 2490 - 2510
3. ช่วงปี พ.ศ. 2510 - 2530
4. ช่วงปี พ.ศ. 2530 - ปัจจุบัน

รูปแบบการจัดการงานศพตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสิ่งที่พบจากการเปลี่ยนแปลงคือเรื่องของการรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาปรับใช้มากกว่า ด้วยอดีตเองรูปแบบการจัดการงานศพเป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่มีค่าใช้จ่ายอะไรมากมาย ช่วยเหลือกันในหมู่ญาติพี่น้อง แต่พอสังคมเริ่มเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ การสื่อสาร การคมนาคม สะดวก การออกไปขายแรงงานนอกชุมชน และรับวัฒนธรรมนั้นมาประยุกต์ใช้

เพิ่มเติม โดยเป็นการค่อย ๆ ซึมซับจนกลายเป็นความเชื่อ ความศรัทธา และถือปฏิบัติจนคิดว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการจัดการงานศพของชุมชน

2. แนวทางการจัดการงานศพที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชน

ได้มีการกำหนดระเบียบการจัดการงานศพด้วยความพอเพียง บ้านท่าข้าม/ค้อกลาง โดยคณะกรรมการโครงการเป็นผู้คิดร่างและจัดเวทีนำเสนอแนวทางการดำเนินงานวิจัยผ่านเวทีหมู่บ้าน พร้อมกับร่วมเรียนรู้ระหว่างการทำงาน โครงการสู่การปรับปรุงระเบียบเพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชนมากที่สุด โดยระเบียบที่จัดตั้งขึ้นมานั้นผ่านความเห็นชอบในเวทีประชุมหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ที่ความพร้อมของครอบครัวผู้ลานั้น ๆ ว่าจะเข้าร่วมโครงการกับชุมชนหรือไม่ หรือร่วมในเรื่องใดบ้าง แต่สิ่งที่ชุมชนมีมติร่วมกันคือการงดเหล้าในงานศพ ซึ่งจะคงถือปฏิบัติร่วมกันในทุก ๆ งานไป โดยระเบียบที่มาจากมติของชุมชนเพื่อร่วมกันถือปฏิบัติในรูปแบบการจัดการงานศพด้วยความพอเพียง ทั้งเรื่องปราสาท โรงศพ ทำป้ายงดเหล้าไว้หน้างานศพ พิธีทางศาสนา อาหาร และการตกแต่ง

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. ชุมชนได้มีการกำหนด “ระเบียบว่าด้วยการจัดทำระเบียบการจัดการงานศพด้วยความพอเพียงบ้านท่าข้าม/ค้อกลาง” ขึ้น
2. รูปแบบ โครงสร้าง กลไกในการจัดการเพื่อแก้ปัญหา มีการใช้รูปแบบการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาอยู่ 2 ระดับคือ 1) ระดับบุคคล กลุ่มคน ใช้โครงสร้างรูปแบบของคณะกรรมการจัดการงานศพด้วยความพอเพียง โดยมีนายอินทร ปุเพย เป็นประธาน โดยใช้กลไกของระเบียบการจัดการงานศพด้วยความพอเพียงเป็นแนวทางการปฏิบัติ โครงสร้างนี้มีบทบาทในการประสานความร่วมมือ อำนาจความแตกต่าง ๆ ให้กับครอบครัวผู้เสียชีวิตที่เข้าร่วมโครงการฯ และ 2) ระดับชุมชน ใช้กลไกของผู้ใหญ่บ้านเป็นหลักในการประสาน

7. การจัดกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. สภาพบริบทของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลขุนคอง แหล่งเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาเด็กในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาของชุมชนที่ใช้ในการพัฒนาเด็กเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลขุนคง ตั้งอยู่ที่องค์การบริหารส่วนตำบลขุนคง เป็นศูนย์ที่ก่อตั้งขึ้นใหม่เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2550 ซึ่งได้รับการถ่ายโอนมาจากสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยมีโรงเรียนที่โอนการศึกษาให้ทั้งหมด 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านคันแก้ว โรงเรียนบ้านขุนคง โรงเรียนบ้านท่าขุนคง ในปี 2546 และได้รวมศูนย์ฯ เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2550 ปัจจุบันมีเด็กอยู่ในความดูแลทั้งหมด 70 คน โดยแบ่งการจัดการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ แยกเป็น 3 ห้องเรียน คือ ระดับชั้นอนุบาล 1.6 ปี ระดับชั้นอนุบาล 2.6 ปี ระดับชั้นอนุบาล 3 ขวบ มีครูผู้ดูแลเด็กทั้งหมด 5 คน ในปัจจุบันศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลขุนคงมีคณะกรรมการการศึกษาประจำศูนย์รวม 21 คน

แหล่งเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาเด็กในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หุ่นบ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 (บ้านคันแก้ว) หมู่ที่ 2 (บ้านถวาย) หมู่ที่ 3 (บ้านหนองโจง) หมู่ที่ 4 (บ้านสารภี - บ้านไร่) หมู่ที่ 5 (บ้านขุนคง) หมู่ที่ 6 (บ้านกาด) หมู่ที่ 7 (บ้านท่าขุนคง) หมู่ที่ 8 (บ้านท่ามะโก) หมู่ที่ 9 (บ้านแพะใหม่)

ภูมิปัญญาของชุมชนที่ใช้ในการพัฒนาเด็กเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ด้านเพลงที่หนูชื่นชอบ (เพลงอิเหนาหยดสองตา)
2. ขนบภูมิปัญญาท้องถิ่นของหนู
3. หนูรักการปั้น
4. การละเล่นแสนสนุก
5. สนุกกับการพับ (การพับสวดยดอกจากใบดอง)
6. จักสานที่หนูควรรู้จัก (การสานปลา)
7. ของเล่นภูมิปัญญาท้องถิ่นของหนู
8. สมุนไพรที่ใช้รักษาหนู

2. การจัดกระบวนการการเรียนรู้ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลขุนคง

ผู้วิจัยร่วมกับคณะครุศึกษาศาสตร์ได้พัฒนาพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 8 หน่วย ได้แก่ 1) เรื่อง เพลงภูมิปัญญา 2) เรื่องสนุกกับงานพับและงานตัดภูมิปัญญา 3) เรื่องงานจักสานที่หนูควรรู้จัก 4) เรื่อง หนูรักการปั้น 5) เรื่องการละเล่นแสนสนุก 6) เรื่องสมุนไพรที่ใช้รักษาหนู 7) เรื่องขนบภูมิปัญญาท้องถิ่นของหนู และ 8) เรื่องของเล่นภูมิปัญญาท้องถิ่นของหนู โดยใช้วิธีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ สาระการเรียนรู้ ประสพการณ์สำคัญ สื่อ การวัดผลและประเมินผล และ

กิจกรรมที่จัดให้กับเด็กในศูนย์ฯ เช่น การร่วมร้องเพลง ทำท่าประกอบเพลงกล่อมเด็กร่วมกับครู ภูมิปัญญา การละเล่นของเล่นพื้นบ้าน การทำม้าก้านกล้วย ปืนก้านกล้วย การเล่นเดินกะลา การเล่นเกมหินทาง การละเล่นมอญซ่อนผ้า กิจกรรมเล่านิทาน การสาธิตการสอยดอก นกกระดาษ การพับปลา การนำดินมาปั้นควาย ลูกกั้ง การทำขนมพื้นบ้าน เช่น ขนมจ็อก ขนมข้าวต้มมัด ขนม ข้าวต้มกะทิ เรียนรู้เรื่องสมุนไพร ของเล่นอิงอ้อย และอื่นๆ จากการสังเกตพฤติกรรมความสนใจ และการลงมือปฏิบัติของเด็ก จากนั้นจึงนำไปหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ (แผนการจัด ประสบการณ์การเรียนรู้) จำนวน 8 หน่วยการเรียนรู้ และนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการ ศึกษาปฐมวัยพิจารณาหาความถูกต้องของหลักการ โครงสร้าง สื่อ เนื้อหา ที่มีความสอดคล้อง เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย และได้ปรับปรุงแผนจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตาม ข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. ผู้วิจัย (หัวหน้าโครงการ) เกิดความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการคิดในการเรียนรู้ด้วยตัวเอง และดึงเพื่อนร่วมงานในส่วนอื่นๆ เข้ามาเรียนรู้ด้วย
2. ผู้สูงอายุในชุมชนเกิดความรู้สึภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเองว่า สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีอยู่ให้กับลูกหลานซึ่งจะได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ไปใช้ และได้เรียนรู้หรือปฏิบัติตาม
3. เด็กสามารถนำประสบการณ์ที่ได้ไปเล่าให้กับผู้อื่นได้รับทราบและยังสามารถนำประสบการณ์ที่เรียนรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ด้วยตนเอง
4. คณะกรรมการศูนย์เกิดความเชื่อมั่นและสนับสนุนในการพัฒนาศูนย์ฯ และภาคภูมิใจที่ศูนย์ฯ เห็นคุณค่าของการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กในชุมชนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของตนเอง
5. ผู้ปกครองมีความภูมิใจที่เด็กได้รับการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและรู้สึกเป็นเจ้าของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลขุนคอง
6. ผู้ดูแลเด็กได้รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย รู้จักชุมชน และรู้จักการนำของดีในชุมชนมาสอนให้กับเด็ก
7. ผู้นำชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในการเป็นผู้นำชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เห็นของดีในชุมชน การนำเอาภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ

ความสัมพันธ

1. เด็กมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติจริงในกิจกรรมตามแผนการจัดประสบการณ์ของศูนย์ฯ
2. ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกับเด็ก และให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
3. ผู้สูงอายุในชุมชนมีความยินดีที่จะให้ความรู้กับเด็กต่อไปหากศูนย์ฯ ต้องการความช่วยเหลือ

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. ผู้นำชุมชนให้การสนับสนุนและเห็นชอบที่จะให้ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องหลังจากโครงการนี้สิ้นสุดลงและกำหนดนโยบายการพัฒนาศูนย์ฯ สนับสนุน ให้งบประมาณติดตาม และประเมินผล ตลอดจนมีการเสนอแนวคิดของตนเองเกี่ยวกับการเรียนรู้ในเรื่องภูมิปัญญา
2. ผู้ปกครอง
 - 2.1 เริ่มเข้ามาช่วยแนะนำ และให้ความร่วมมือกับศูนย์ในการบริหารจัดการศูนย์ฯ
 - 2.2 ผู้ปกครองสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่บ้านเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการจัดการความรู้ให้กับเด็ก
3. ผู้สูงอายุในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลขุนทอง
4. ผู้ดูแลเด็กได้เรียนรู้ร่วมกับเด็กและพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ เช่น กระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็ก

8. การพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา: ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ อำเภอดงจังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. บริบทและสภาพการจัดกิจกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัย
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กน้ำแพร่ ตั้งอยู่ในโรงเรียนบ้านน้ำแพร่ ได้รับการถ่ายโอนการศึกษาจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเมื่อปี 2543 มีการจัดการศึกษาออกเป็น 2 ระดับคือ ชั้นอนุบาลเด็กเล็กและชั้นอนุบาล 3 ขวบ การบริหารงานของศูนย์มีคณะกรรมการดำเนินงาน 15 คน

2. สภาพปัญหาการจัดกิจกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัย

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านน้ำแพร่ตั้งอยู่ในโรงเรียน ไม่ได้แยกเป็นเอกเทศจึงทำให้การขยับขยายและนำเงินงบประมาณมาปรับปรุงพัฒนาศูนย์ไม่ได้ เพราะผิกระเบียบ
2. การจัดสรรงบประมาณในการส่งเสริมการศึกษายังไม่เพียงพอกับความต้องการของศูนย์
3. บริเวณพื้นที่ของศูนย์มีการใช้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและศูนย์ไม่ได้แยกออกจากกันเป็นสัดส่วนเท่าที่ควร
4. การจัดกิจกรรมของศูนย์ยังไม่มีหลากหลาย
5. มีเด็กหลายกลุ่มรวมอยู่ด้วยกัน เช่น เด็กคนไทย เด็กไทยใหญ่ เด็กต่างด้าว จึงมีปัญหาเรื่องการใช้ภาษาในการสื่อสาร
6. เด็กแต่ละคนมีพื้นฐานการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่แตกต่างกัน
7. เด็กมีการเข้าเรียนในเวลาที่แตกต่างกัน จึงทำให้เด็กแต่ละคนมีความสนใจในการทำกิจกรรมมากน้อยแตกต่างกันไป
8. เด็กได้เรียนรู้อยู่แต่ในห้องเรียน ไม่ได้ออกไปทำกิจกรรมนอกห้องเรียน หรือนอกสถานที่
9. ผู้ปกครองยังไม่ได้มีส่วนร่วมในจัดกิจกรรมร่วมกับครูเพื่อช่วยกันพัฒนาเด็กในศูนย์
10. ผู้ปกครอง ชุมชน ราษฎรปัญหาท้องถิ่นยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
11. ครูผู้ดูแลเด็กในศูนย์มีน้อย
12. ยังไม่มีการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับการจัดการศึกษา และการจัดกิจกรรมของศูนย์
13. คณะกรรมการศูนย์ยังไม่มีบทบาทหน้าที่ในส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาของศูนย์
14. ศูนย์ยังไม่มีบุคลากรตามหลักโครงสร้างของการบริหารงานด้านการจัดการศึกษา

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

ภูมิปัญญา

1. ภูมิปัญญาด้านของเล่นพื้นบ้าน เช่น ม้าก้านกล้วย สะบ้าเข้าถ้ำ ล้อเท็ค โกงแกงกะลา เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาด้านการเล่านิทาน เช่น นิทานเรื่องกะดักปลาตัวดี นิทานเรื่องงาตัวอ้อย นิทานเรื่องตุ่มมะเขือดำ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพื้นบ้าน มีการเสนอให้เด็กได้รู้จักพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ได้แก่ ตะไคร้ มะกรูด ข่า ขมิ้น เถาวัลย์เครือ

4. ภูมิปัญญาของกลุ่มสตรีแม่บ้าน เช่น การปั้นเครื่องปั้นดินเผา การตีกลอง การทำขนมพื้นบ้าน เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาด้านเพลงกล่อมเด็ก เช่น เพลงอ้อจา เพลงพื้นบ้าน คำควาวิ แหล่งการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับเด็กในศูนย์

1. หมู่ที่ 1 วัดศาลา, บ้านดักเห็บเสื่อผ้า, บ้านปิ่นอิฐ, บ้านทำขนมจีน
2. หมู่ที่ 2 ศูนย์ปิ่นผลไม้จั่ว, นวดแผนไทย, บ้านทำปุ๋ยหมัก
3. หมู่ที่ 3 วัดเอรันทวัน, ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน บ้านพ่อครูคำ กาไว
4. หมู่ที่ 4 การทำนา, การแปรรูปผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแม่บ้าน
5. หมู่ที่ 5 โรงงานประติมากรรมรูปปั้น, หัตถกรรมพื้นบ้าน
6. หมู่ที่ 6 น้ำหยดมือพระเจ้า, วัดอุโบสถแสนตอ
7. หมู่ที่ 7 โรงเพาะซากกล้าไม้ห้วยดินดำ, วัดน้ำแพร่ (ท่าไม้ตุง), วัดคอกกุ่มคำ
8. หมู่ที่ 8 อุทยานแห่งชาติออบขาน
9. หมู่ที่ 9 วัดคอกกุ่ม, ป่าชุมชน
10. หมู่ที่ 10 บ้านทำขนมพื้นบ้าน
11. หมู่ที่ 11 วัดเวียงดั่ง, อนุสาวรีย์พ่อขุนหมื่นดั่งนคร, การเพาะเห็ด

นางฟ้า

4. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเด็กเล็กโดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านน้ำแพร่

มีการพัฒนารูปแบบการพัฒนาเด็กเล็กโดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐาน 8 ฐาน ดังนี้

1. เรื่องการศึกษาการศึกษาแหล่งการเรียนรู้วัดเวียงดั่ง (เกณฑ์การประเมินพัฒนาการอยู่ในระดับ 3 หมายความว่า เด็กสามารถทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง) คิดเป็นค่าร้อยละ 100

2. เรื่องการทำบุญถวายเทียนพรรษา การฟังนิทานพื้นบ้าน (เกณฑ์การประเมินพัฒนาการอยู่ในระดับ 3 หมายความว่า เด็กสามารถทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง) คิดเป็นค่าร้อยละ 100

3. เรื่องการศึกษาแหล่งเรียนรู้วัดคอยถ้ำ (เกณฑ์การประเมินพัฒนาการอยู่ในระดับ 2.69 = 2 หมายความว่า ครูกระตุ้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรมเป็นบางครั้ง) คิดเป็นค่าร้อยละ 89.67

4. เรื่องการศึกษาแหล่งเรียนรู้สถานวัฒนธรรม (เกณฑ์การประเมินพัฒนาการอยู่ในระดับ 3 หมายความว่า เด็กสามารถทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง) คิดเป็นค่าร้อยละ 100

5. เรื่องการศึกษาแหล่งเรียนรู้บ้านพ่อครูคำ กาวัว (เกณฑ์การประเมินพัฒนาการอยู่ในระดับ 3 หมายความว่า เด็กสามารถทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง) คิดเป็นค่าร้อยละ 100

6. เรื่องการศึกษาแหล่งเรียนรู้ศูนย์ปั้นผลไม้จิว (เกณฑ์การประเมินพัฒนาการอยู่ในระดับ 2.97 = 2 หมายความว่า ครูกระตุ้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรมเป็นบางครั้ง) คิดเป็นค่าร้อยละ 99

7. เรื่องการจัดกิจกรรมวันแม่ (เกณฑ์การประเมินพัฒนาการอยู่ในระดับ 3 หมายความว่า เด็กสามารถทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง) คิดเป็นค่าร้อยละ 100

8. เรื่องการสอนทำขนมเทียน (เกณฑ์การประเมินพัฒนาการอยู่ในระดับ 2.92 = 2 หมายความว่า ครูกระตุ้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรมเป็นบางครั้ง) คิดเป็นค่าร้อยละ 97.33

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. ครูผู้ดูแลเด็กเกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานโดยมีการวางแผนการจัดกิจกรรมก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็ก ตลอดจนมีการได้สังเกตพฤติกรรมของเด็กจากการทำกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชน

2. ผู้ปกครอง

2.1 ให้ความร่วมมือในการเตรียมเรื่องการแต่งกาย อุปกรณ์ที่ใช้ในการเดินทาง

2.2 มีการวางแผนดูแลเด็ก ใช้คำถามถามเด็กเพิ่มเติมนอกจากครู วิทยากร ความสัมพันธ์

1. ครูผู้ดูแลเด็กมีโอกาสดำเนินกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชน และครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น

2. ผู้ปกครองมีโอกาสดำเนินกิจกรรมร่วมกับบุคลากร และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของศูนย์ฯ ตลอดจนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเลี้ยงดู

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. ครูผู้ดูแลเด็ก

1.1 ได้จัดกิจกรรมที่แปลกใหม่
 1.2 ได้วิเคราะห์ผลการจัดกิจกรรมเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป

1.3 ได้แนวทางในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

2. ผู้ปกครอง

2.1 มีส่วนร่วมในการประเมินผลการจัดกิจกรรมและให้ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม

2.2 มีความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกสถานที่

9. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคิริเขต ตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. บริบทชุมชนและสภาพการเลี้ยงดูเด็ก ตามสถานการณ์ปัจจุบันของผู้ปกครองชาวไทยภูเขาเผ่าม้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคิริเขต

การวิเคราะห์สภาพบริบทชุมชนและสภาพการเลี้ยงดูเด็กตามสถานการณ์ปัจจุบันของผู้ปกครองชาวไทยภูเขาเผ่าม้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคิริเขตพบว่า สภาพของถนนในการเดินทางจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคิริเขตไปยังห้วยบ้านทั้ง 3 ห้วยบ้าน เป็นดินลูกรัง ไปตามภูเขา ลำห้วยที่ค่อนข้างสูงและขากลำบาก โดยเฉพาะฤดูฝน การเดินทางค่อนข้างลำบาก การเยี่ยมบ้านของผู้ปกครองจะไม่พบพ่อแม่ของเด็กนักเรียน พบว่ามีคนเฒ่าคนแก่คอยเฝ้าบ้านทำงานฝีมือและดูแลหลาน ๆ ที่ยังไปโรงเรียนไม่ได้ บ้านผู้ปกครองนักเรียนหลายบ้านมีการปิดบ้านไว้เนื่องจากพ่อแม่ไปทำงาน ผู้ให้ข้อมูลในการสำรวจและเยี่ยมบ้านนักเรียนส่วนใหญ่เป็นคนแก่ที่สื่อสารกันลำบากและไม่สามารถให้ข้อมูลได้ในหลายคำถาม ที่พอจะให้ข้อมูลได้ก็เป็นแม่บ้านที่กำลังเลี้ยงลูกที่เล็กอยู่กับบ้าน จากการสนทนาพบว่าสังคมมีหลายครอบครัวมีลูกมาก พ่อบ้านบางครอบครัวมีภรรยา มากกว่า 1 คน อาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ในหมู่เครือญาติตระกูลเดียวกัน มีการเลี้ยงหมูดำแบบดั้งเดิม ปล่อยให้หากินไปตามหมู่บ้าน ใช้ศาลากลางบ้านและโบสถ์ เป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมและการประชุมชาวบ้าน

2. สาเหตุที่ผู้ปกครองชาวไทยภูเขาเผ่าม้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคิริเขต ไม่เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในการพัฒนาบุตรหลาน กับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคิริเขต

จากผลการวิจัยสามารถจัดลำดับปัจจัยหรือสาเหตุที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมของผู้ปกครองได้ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจของครอบครัวพบว่า เวลาเข้าทำงานไม่แน่นอน และลา
งานไม่ค่อยได้ บางครอบครัวไม่มีเวลาเพราะต้องทำงานวันจันทร์ – เสาร์ เป็นต้น

2. ด้านการสื่อสารพบว่า รับข่าวสารจากทางศูนย์ฯ เข้า ไปรับจ้างทำนา
ในช่วงฤดูปลูกข้าวและฤดูเกี่ยวข้าว จะไปนอนที่ทุ่งนา ซึ่งไกลจากหมู่บ้านทำให้ไม่ได้ยินการ
ประกาศข่าวสารผ่านเสียงตามสาย

3. ด้านข้อจำกัดของครอบครัว เช่น อยากมาร่วมแต่ขับรถไม่ได้ จะเดิน
มาที่ระยะทางไกล ไม่ว่างเพราะต้องดูแลลูกที่ยังเล็กที่บ้านไม่มีใครดูแล เป็นต้น

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชาวไทยภูเขาเผ่าม้งกับศูนย์พัฒนา
เด็กเล็กศิริเขต

ผู้ปกครองและคณะกรรมการศูนย์ฯ ได้ระดมสมองกำหนดแนวทางและ
แผนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองดังนี้

1. กิจกรรมเล่นิทาน สามารถเริ่มทำตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ เป็นต้นไป
2. กิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์ (สนามเด็กเล่น, ทาสีอาคาร) สามารถ
ดำเนินการในระยะเดือนมีนาคม – เมษายน 2552

3. เป็นวิทยากรและประติมากรรมของเล่นพื้นบ้านมาให้เด็กในศูนย์ได้เล่น
เช่น ลูกช่วง ล้อเลื่อน สามารถเริ่มทำตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์

4. กิจกรรมกีฬาฟุตบอล (ผู้ปกครองและนักเรียนทุกคน) สามารถ
ดำเนินการในระยะเดือนมีนาคม

5. กิจกรรมทัศนศึกษา (สวนสัตว์, แหล่งเรียนรู้ในชุมชน) สามารถ
ดำเนินการในระยะเดือนมีนาคม – เมษายน

6. กิจกรรมปลูกและดูแลต้นไม้ร่วมกันของผู้ปกครองและนักเรียน
สามารถดำเนินการในระยะเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน

7. กิจกรรมส่งนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรภายนอก

ทั้งนี้ข้อมูลดังกล่าวแสดงถึงแนว โน้มการแสดงบทบาทและการมี
ส่วนร่วมของผู้ปกครองที่เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด มีความตระหนักและร่วมคิดเลือกสรรกิจกรรม
ที่ตรงกับศักยภาพของเด็กและศักยภาพของผู้ปกครองเอง โดยครูนำกิจกรรมดังกล่าวมาจัดทำเป็น
แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และผู้ปกครองตกลงร่วมกันว่าจะให้ความร่วมมือ โดยมี
แผนการจัดประสบการณ์เรื่องการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านการจัดการ
เรียนการสอน จำนวน 5 แผน ได้แก่

1. เรื่องการปลูกต้นไม้
2. เรื่องการประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้าน (ชนเผ่าม้ง)
3. เรื่องกิจกรรมกีฬาสืบนุบาล
4. เรื่องการทัศนศึกษาสวนสัตว์เชียงใหม่
5. เรื่องการเล่านิทานพื้นบ้าน (ชนเผ่าม้ง)

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. อบต.

1.1 ผู้บริหารเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ มีความมั่นใจที่จะรับการสนับสนุนจากที่อื่น ตลอดจนให้ความสนใจและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

1.2 บุคลากรใน อบต. ให้ความสนใจ และร่วมสนับสนุนกิจกรรมของทีมวิจัยทั้งในด้านกำลังคน และทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะปลัดอบต. ซึ่งรับทราบและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมของทีมวิจัย

2. เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น มีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย มีความสุขกับการมาโรงเรียน กล้าแสดงออก สามารถสนทนาโต้ตอบและสื่อสารกับครูได้

3. นักวิชาการศึกษาเกิดการเรียนรู้ ปรับวิสัยทัศน์และแนวทางในการทำงานที่ใช้กระบวนการวิจัยมาแก้ปัญหา โดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน ตลอดจนกระบวนกรมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาต่าง ๆ

4. ผู้ดูแลเด็กมีกำลังใจในการทำงาน เพื่อการพัฒนาทั้งตัวเด็ก และการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

5. ผู้ปกครองมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ให้ความสนใจ เห็นความสำคัญ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่นำบุตรหลานเข้าเรียน ภูมิใจที่มีส่วนร่วมพัฒนา ที่เห็นเป็นรูปธรรมคือ สถิติการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้ปกครองที่สูงขึ้น

6. ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการศูนย์ฯ ให้ความสนใจ และเข้ามาร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์และกิจกรรมของผู้ปกครองมากขึ้น

ความสัมพันธ์

1. ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกับทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากขึ้น และมีการแวะเวียนและสนทนากับครูมากขึ้น

2. ผู้นำชุมชน คณะกรรมการศูนย์ฯ เข้ามามีบทบาทในการช่วยพัฒนาศูนย์มากขึ้น

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้ของทีมวิจัยและผู้ร่วมให้ข้อมูลในด้านกระบวนการ เทคนิควิธีการ การยอมรับ การดึงศักยภาพ พลังของผู้ปกครอง ชุมชน
2. ผู้บริหารนำข้อมูลที่สะท้อนจากผู้ปกครอง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และชุมชน มาประกอบการพิจารณาดำเนินการบริหารนโยบายด้านการศึกษา โดยมีการไต่ถามประมาณ จัดสร้างอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กศิริเขต
3. ผู้ปกครองมีการเสนอความคิดเห็นและอาสาเข้ามาช่วยงานของศูนย์ฯ มากขึ้น ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทุกครั้ง
4. ผู้นำชุมชน คณะกรรมการศูนย์ฯ ได้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เห็นความสำคัญของการศึกษา และเข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์ฯ ทุกครั้ง
5. ผู้ดูแลเด็ก ได้นำกระบวนการวิจัยมาปรับใช้ในการทำการเรียนการสอน ให้เป็นระบบขึ้น ที่เห็นเป็นรูปธรรมคือการบันทึกและเก็บหลักฐานร่องรอยอย่างเป็นระบบ ตลอดจนการจัดการเรียนการสอนที่มีการดำเนินการเป็นระบบ
6. ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีการหนุนเสริมและเข้ามาร่วมแก้ปัญหาในการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยประสานงานร่วมกันทั้งผู้นำชุมชนและ คณะกรรมการศูนย์ฯ จนงานถูกล่วงไปด้วยดี เช่น การหาทุนทรัพย์โดยแนะนำเชิญชวนกับผู้บริหาร การระดมทุนและทรัพยากรในชุมชน โดยการจัดทอดผ้าป่า การอนุเคราะห์รถ บริจาคต้นไม้ หิน ทราย เป็นต้น

10. การพัฒนารูปแบบกระบวนการการเรียนรู้เพื่อปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิดของเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา: ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. สภาพบริบทศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย ตั้งอยู่ที่โรงเรียน บ้านต้นแก้ว หมู่ที่ 4 ตำบลหนองควาย เป็นศูนย์ที่ก่อตั้งขึ้นใหม่เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ซึ่งได้รับการถ่ายโอนมาจากสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ และในปี พ.ศ. 2546 ได้มีนโยบายจากรัฐบาลให้มีการถ่ายโอนการศึกษาไปสู่องค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีโรงเรียนบ้านสันป่าสักเป็นผู้บริหารจัดการศึกษา ซึ่งในขณะนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายได้เข้าไปดูแลรับผิดชอบ และในปีพ.ศ. 2550 องค์การบริหารส่วนตำบล

หนองควายได้มีความพร้อมทั้งบุคลากรและสถานที่ จึงได้ทำการย้ายศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายจากโรงเรียนบ้านสันป่าสัก หมู่ที่ 11 มายังโรงเรียนบ้านคันเกว้น หมู่ที่ 4 เพื่อความสะดวกในการจัดการศึกษาและบริหารจัดการ ซึ่งมีเด็กอยู่ในความดูแลทั้งหมด 75 คน โดยแบ่งการจัดการศึกษาออกเป็น 4 ระดับแยกเป็น 4 ห้องเรียน คือ ระดับชั้นเตรียมอนุบาล ระดับชั้นอนุบาล 1 ระดับชั้นอนุบาล 2 และระดับชั้นอนุบาล 3 เด็กอายุระหว่าง 5 – 6 ปี มีครูผู้ดูแลเด็กทั้งหมด 5 คน

2. รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ หลักสูตรและชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม ของเด็กปฐมวัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

คณะวิจัยได้พัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จำนวนทั้งสิ้น 8 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ 1) หน่วยหนูเด็กไทยแท้ 2) หน่วยเป็นเด็กดีมีวินัย 3) หน่วยครอบครัวสุข 4) หน่วยวันแม่แห่งชาติ 5) หน่วยชุมชนของเรา 6) หน่วยธรรมชาติ 7) หน่วยสัตว์โลก 8) หน่วยของเล่นพื้นบ้าน โดยเน้นคุณธรรม จริยธรรม ด้านมีน้ำใจเอื้อเฟื้อและแบ่งปัน มีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบในการเก็บของเล่นเข้าที่ รู้จักการรอคอยในการทำกิจกรรมและการเล่น ปฏิบัติตามข้อตกลงเบื้องต้นได้ รู้จักการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีมารยาทในการไหว้เคารพผู้ใหญ่และการปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย ฯลฯ

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. เด็กมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น เคารพเชื่อฟังคุณครูและพ่อแม่ มีความขยันมุ่งมั่นที่จะทำงานให้เสร็จ รู้จักใช้สิ่งของเครื่องใช้ ใช้น้ำ – ไฟอย่างประหยัด รักษาสิ่งของร่วมกันได้ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นไม่หยิ่งหรือแย่งของของผู้อื่น เป็นต้น

2. ผู้ปกครองเกิดความเชื่อมั่น เชื่อใจในการดูแลเด็กของคุณครูมากขึ้น เกิดความไว้วางใจ การยอมรับในวิธีการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้กับเด็ก

3. ครูผู้ดูแลเด็กมีความกระตือรือร้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรมที่แสดงออกเมื่ออยู่ใกล้กับเด็ก ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และคอยใช้คำถามกระตุ้นเพื่อให้เด็กเกิดพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม

4. ชุมชนเกิดความภูมิใจและดีใจที่คณะครูเห็นความสำคัญของชุมชน เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่า และสามารถนำมาจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กโดยสอดแทรกในเรื่องของคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กปฐมวัย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวเด็กในทางที่ดีขึ้น

ความสัมพันธ์

1. ทีมวิจัยมีความสามัคคี มีการแบ่งหน้าที่ ขอมรับซึ่งกันและกัน
2. ผู้ปกครอง เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของศูนย์ฯ
3. ชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้และขอมรับในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังคุณธรรม

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในศูนย์มากขึ้น ชุมชนแสดงความคิดเห็นมากขึ้น (คณะกรรมการศึกษา ผู้นำ ชาวบ้านที่อยู่รอบศูนย์ ผู้ปกครอง เดิมมีเฉพาะคณะกรรมการศูนย์และผู้ปกครอง)
2. ผู้ปกครองพร้อมให้ความร่วมมือกับศูนย์ฯ ในทุก ๆ ด้าน

11. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. บริบทและสภาพปัญหาการจัดกิจกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง

องค์การบริหารส่วนตำบลหางดงได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2544 โดยมีชื่อศูนย์คือ “ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง” และปัจจุบันมีผู้ดูแลเด็ก จำนวน 1 คน และมีเด็กเล็ก จำนวน 30 คน อายุระหว่าง 2 – 3 ปี ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง ตั้งอยู่ในโรงเรียนบ้านดง หมู่ที่ 6 ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ อาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กปัจจุบันใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนบ้านดง ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ การบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง มีคณะกรรมการดำเนินงานรวม 12 คน โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้รับการศึกษาทั้งภายในตำบลและตำบลใกล้เคียง รวมถึงเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา จึงทำให้มีเด็กหลากหลายกลุ่มอยู่ด้วยกัน เช่น เด็กคนไทย เด็กต่างด้าว เด็กไทยใหญ่ เด็กแต่ละคนมีพื้นฐานการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่แตกต่างกัน และเด็กในศูนย์จะมีการเข้าเรียนในเวลาที่แตกต่างกัน เด็กบางคนก็จะมาเข้าเรียนในช่วงเปิดเทอมใหม่ ๆ เด็กบางคนก็จะมาเข้าเรียนทีหลัง จึงทำให้พบปัญหาในการจัดกิจกรรมประจำวันให้กับเด็ก เพราะว่าเด็กแต่ละคนมีความสนใจในการทำกิจกรรมมาน้อยแตกต่างกันไป สภาพปัญหาการจัดกิจกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัย คือ 1) กิจกรรมส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน 2) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดงตั้งอยู่ในโรงเรียน ไม่ได้แยกเป็นเอกเทศจึง

ทำให้การขยายและนำเงินงบประมาณมาปรับปรุงพัฒนาศูนย์เป็นไปค่อนข้างยาก 3) การจัดสรรงบประมาณในการส่งเสริมการศึกษายังไม่เพียงพอกับความต้องการของศูนย์ 4) บริเวณพื้นที่ของศูนย์มีการใช้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและศูนย์ไม่ได้แยกออกจากกันเป็นสัดส่วนเท่าที่ควร 5) ผู้ปกครองไม่ได้ร่วมกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในการส่งเสริม/จัดกิจกรรมเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก หวังให้เด็กที่เรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสามารถอ่านออกเขียนได้ 6) ผู้ปกครองไม่รับบทบาทเกี่ยวกับการดูแลเด็กและยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก 7) เด็กมีช่วงอายุที่แตกต่างกัน อยู่ต่างชุมชน/ต่างตำบล (เด็กต่างดาว) มีพื้นฐานการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่แตกต่างกัน 8) การจัดกิจกรรมของศูนย์ยังไม่ค่อยมีความหลากหลาย 9) ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และ 10) คณะกรรมการศูนย์ยังไม่ค่อยมีบทบาทหน้าที่ในส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาของศูนย์

2. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

กิจกรรมที่ผู้ปกครองจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แบ่งได้ 3 ด้าน คือ

1. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองด้านการเรียนการสอน โดยผู้ปกครองจะเข้ามาเป็นวิทยากรในการจัดการเรียนการสอนและเข้ามาร่วมทำกิจกรรม ซึ่งได้จัดทำจำนวน 7 กิจกรรม คือ กิจกรรมการทำน้ำมะพร้าว กิจกรรมวันแม่ กิจกรรมการทำขนมบัวลอย กิจกรรมการปลูกต้นไม้ กิจกรรมการประดิษฐ์กระทง กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ กิจกรรมแห่เทียนเข้าพรรษาและยังมีกิจกรรมเสริมที่ร่วมกับโรงเรียนบ้านดง คือกิจกรรมการอ่านเสริมสร้างเด็ก (จัดทำสื่อการเรียนการสอน)

2. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองด้านการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง กำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ผู้ปกครองของเด็ก ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงงานวิจัยมาร่วมกิจกรรมพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง จำนวน 1 ครั้ง และผู้ปกครองได้มามีส่วนร่วมโดยจิตอาสาในเรื่องการทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ สิ่งของต่าง ๆ ปิดหน้าต่าง เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองด้านการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเด็กปฐมวัย โดยผู้ปกครองมาร่วมทำกิจกรรมร่วมกับเด็กเล็กและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง มีกิจกรรมดังนี้ กิจกรรมร่วมงานอนุรักษ์และสืบสานประเพณีสงกรานต์ประจำปี กิจกรรมแห่เทียนเข้าพรรษา กิจกรรมวันแม่ กิจกรรมทำกระทง กิจกรรมวันพ่อ และกิจกรรมกีฬา

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. ผู้บริหารให้ความสำคัญกับศูนย์ฯ มากขึ้น เช่น มีการให้งบประมาณแก่ศูนย์ฯ ในการซื้อสื่อ และเพิ่มงบประมาณกลางวัน

ความสัมพันธ์

1. ความสัมพันธ์ของศูนย์ฯ กับผู้ปกครองเด็กมีมากขึ้น เช่น จากที่ไม่เคยรู้จักมีการสนิทกันมากขึ้น

2. ความสัมพันธ์ของผู้ดูแลเด็ก กับนักวิชาการศึกษามีมากขึ้น จากเดิมที่ไม่ค่อยได้เจอกัน เมื่อมีงานวิจัยทำให้มีการทำงานร่วมกันมากขึ้น

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. ทำให้กระบวนการและขั้นตอนการบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็กมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น

12. แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ความรู้ใหม่

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิตและการปรับตัวของเกษตรกรภายใต้การเปลี่ยนแปลง

1.1 วิธีการผลิตของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการผลิตของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงเป็นลักษณะของการทำการเกษตรผสมผสานหลายอย่างเข้าด้วยกัน ตามวิถีดั้งเดิมของตนเองและครอบครัว โดยคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบการผลิตของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

รูปแบบที่ 1 ทำนา + ทำสวน + ปศุสัตว์

รูปแบบที่ 2 ทำนา + ทำสวน + ปศุสัตว์ + ประมง

รูปแบบที่ 3 ทำสวน + ปศุสัตว์ + ประมง

รูปแบบที่ 4 อาชีพอื่น + ปศุสัตว์+ประมง

รูปแบบที่ 5 อาชีพอื่น + ทำนา + ปศุสัตว์+ประมง

1.2 การปรับตัวของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลง

พบว่าสามารถจำแนกองค์ความรู้ วิธีการผลิตและการปรับตัวของเกษตรกรของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักการดำเนินชีวิต ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมด้านที่เกี่ยวกับการเกษตรของทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 36 คนซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มเกษตรกรรุ่นบุกเบิก

เป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรมาตั้งแต่เริ่มต้น มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตรมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และยึดเป็นอาชีพของตนเองเรื่อยมา มีการทำนาเป็นหลัก แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปเริ่มมีการทำการเกษตรในลักษณะผสมผสาน ทั้งทำสวน ปลูกพืชผัก และเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วย เพื่อลดความเสี่ยงในสภาวะปัจจุบัน เกษตรกรกลุ่มนี้จะไม่เคยเปลี่ยนอาชีพไปทำงานด้านอื่นเลย มีความภูมิใจและรักอาชีพของตน อุดหนุน หนุนหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำมาพัฒนางานของตนเอง ถือคติว่าพอมีพอกิน มีอาชีพอยู่กับบ้าน มีเวลาว่างไปทำอย่างอื่นมีความสุขกับสิ่งที่ทำ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มเกษตรกรประยุกต์

เป็นเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตร เป็นกลุ่มที่เคยประกอบอาชีพอย่างอื่นมา เช่น ทำธุรกิจส่วนตัว รับเหมาก่อสร้าง เคยออกนอกถิ่นฐานไปทำงานต่างถิ่น สุดท้ายไม่ประสบความสำเร็จ จึงกลับมายังถิ่นฐานบ้านเกิด และหันเหชีวิตมาเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่าตนเองเคยมีธุรกิจใหญ่โต ได้เงินมาก จึงเกิดความโลภขยายกิจการไปเป็นอื่น ๆ อีกหลายอย่างจนดูแลไม่ทั่วถึง ประกอบกับเจอเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 ทำให้กิจการมีอันต้องยุบไป ปัจจุบันหันมาดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำอาชีพอยู่กับบ้าน ชีวิตเริ่มมีความสุขมากขึ้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเกษตรกรทางเลือก

เป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพเสริม คือส่วนใหญ่จะมีอาชีพหลักในการค้าขายหรือรับเหมาก่อสร้าง ทำการเกษตรเป็นเพียงอาชีพเสริม และเพื่อความสนุกสนานสบายใจ และลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับอนาคตข้างหน้า มีองค์ความรู้ที่เป็นเฉพาะเรื่องตามที่ตนเองสนใจเท่านั้น

2. แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก

สามารถสรุปแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามวิธีการดำเนินงานได้ดังต่อไปนี้

1. การสำรวจพื้นที่และข้อมูลพื้นฐาน
2. การค้นหาและทำความเข้าใจกับทีมวิจัยชุมชน
3. การพัฒนาโจทย์วิจัยและทีมวิจัยร่วม
4. การออกแบบกระบวนการเรียนรู้/กิจกรรมร่วมกัน
5. การดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแผนปฏิบัติ ซึ่ง

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถแยกได้เป็น 2 ระดับคือ กระบวนการเรียนรู้ระดับบุคคล และกระบวนการเรียนรู้ระดับกลุ่ม ดังนี้

6. การสรุปและนำเสนอผลการดำเนินงาน
3. ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจ

พอเพียง

ปัจจัยภายใน

1. ตัวบุคคล ประกอบไปด้วย ครอบครัว อาชีพและเวลาว่าง ทักษะคิด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก จึงเอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

2. ศักยภาพของผู้นำ (หัวหน้าทีมวิจัย) ผู้นำกลุ่มถือเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนช่วยกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

3. ความร่วมมือของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง ความร่วมมือ ในที่นี้หมายถึงสมาชิกต้องมีความเข้าใจ และรับผิดชอบในหน้าที่ รวมถึงการเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน

4. การแบ่งบทบาทและหน้าที่ ต้องเป็นไปอย่างเหมาะสม หรือการจัดคนให้เหมาะกับงาน ตามความสนใจ ความสามารถที่มีอยู่ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ละคนสามารถแสดงความสามารถและพัฒนาศักยภาพตามบทบาทหน้าที่ที่ตนเองได้รับ

5. แรงผลักดันและแบบอย่างที่ดีของสมาชิกในกลุ่ม เป็นการจูงประกายให้สมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้เร็วยิ่งขึ้น เกิดกำลังใจและความพยายามในการต่อสู้จากตัวอย่างและความสำเร็จของเพื่อนสมาชิก

6. กิจกรรม/กระบวนการเรียนรู้ ในลักษณะการเสริมองค์ความรู้เดิมหรือในเรื่องที่สมาชิกสนใจ สามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง ไม่เป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อน จะได้รับสนใจเป็นอย่างดี

ปัจจัยภายนอก

1. นโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ซึ่งมีส่วนในการสนับสนุนการดำเนินงานรวมถึงงบประมาณของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง
2. ผู้วิจัยหรือนักศึกษา ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในที่ประชุม โดยการตั้งคำถามและเสนอความคิดเห็น รวมทั้งผู้วิจัยจะเป็นผู้ช่วยในประสานงานกับส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
3. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ผู้วิจัยได้ดำเนิน โครงการในพื้นที่ตำบลป่าสัก ซึ่งคอยเป็นที่ปรึกษาแนะนำให้คำปรึกษาให้กับผู้วิจัยในการดำเนินงาน
4. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นปัจจัยที่ทำให้ทีมวิจัยได้เริ่มเรียนรู้คำว่า “การวิจัย” เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยผ่านเครื่องมือของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดการเรียนรู้การทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น ให้ความสำคัญของการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ การวางแผน การวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วม การทดลองปฏิบัติ เป็นต้น
5. โครงการอุดหนุนสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาปริญญาโท (Community - based Master Research Grant: CBMAG) เป็นทุนที่สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายใตโครงการ จำเป็นต้องใช้งบประมาณมาช่วยในการสนับสนุน

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. เจ้าหน้าที่ อบต. (ด้านเกษตร) เปลี่ยนวิธีการทำงาน โดยมีการนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ โดยจากเดิมที่มุ่งเข้าหาคนเก่งและมีความโดดเด่นในชุมชนอยู่แล้ว งานวิจัยทำให้เจ้าหน้าที่เห็นศักยภาพของชาวบ้านมากขึ้น และให้โอกาสแสดงความคิดเห็นและความสามารถ
2. ทีมวิจัย (เกษตรกรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง) เกิดการปรับวิธีคิด วิธีปฏิบัติ การแสดงความคิดเห็น การมองเพื่อน และนำมาปรับใช้กับตัวเอง
3. ชุมชนกล้าแสดงออก มีความมั่นใจในความคิดเห็นของตนเอง โดยไม่รู้ว่า จะผิดหรือถูกแต่มั่นใจที่จะนำเสนอในสิ่งที่ตนเองคิด

ความสัมพันธ์

1. เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันในส่วนของผู้เจ้าหน้าที่เกษตรของ อบต. และ

ชุมชน

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. งานวิจัยทำให้เกษตรกรกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงเกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งเหนียวแน่นขึ้น จากเดิมที่มีโครงสร้างลอย ๆ ไม่ได้ดำเนินงานร่วมกันอย่างแท้จริง

2. อบต. มีการปรับวิธีการทำงาน เช่น เดิมเมื่อ อบต. จะดำเนินการ/ทำกิจกรรม จะมีการคิดและวางแผนมาให้ แต่หลังจากมีงานวิจัย อบต. เปิดโอกาสให้ชาวบ้านหรือเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน เช่น โครงการเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่แล้ว แต่การดำเนินงานหรือการติดตามอยู่ที่เจ้าหน้าที่ หลังจบโครงการได้ให้ชาวบ้านหรือเกษตรกรรุ่นพี่ได้เข้าไปเป็นคณะกรรมการในการตรวจสอบเรื่องเงินที่นำไปใช้ในการทำกิจกรรมให้ไปช่วย อบต. ตรวจสอบดู ด้วยเล็งเห็นว่าชาวบ้านพูดกันเองจะสามารถสื่อสารได้ดีกว่า ลดความกดดัน แล้วจึงนำผลมารายงาน อบต. และหาวิธีแก้ไขร่วมกัน อีกทั้งหลังจากจบโครงการวิจัย อบต. ยังมีการดำเนินงานต่อเนื่องในทุก ๆ เดือน

13. การบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ และอธิบายสภาพทรัพยากรที่ดินและลักษณะทางกายภาพของตำบลกุดช้าง

การศึกษาสภาพทรัพยากรที่ดินและลักษณะทางกายภาพของตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ที่พัฒนาขึ้นมาและนำเข้าสู่ระบบภูมิสารสนเทศเพื่อศึกษาวิเคราะห์และอธิบายนั้น คือ ลักษณะความสูงของพื้นที่ ความลาดชัน ทิศด้านลาด เส้นทางแม่น้ำและลำห้วย พื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เส้นทางคมนาคม ลักษณะการท่องเที่ยว ข้อมูลกลุ่มชุดดิน ข้อมูลปริมาณน้ำฝน และข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ได้จากการแปลภาพดาวเทียม SPOT-5 เดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2550

2. การวิเคราะห์และประเมินสภาพปัญหาทรัพยากรที่ดินด้านการพังทลายของดิน คุณภาพน้ำแม่แตง และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ตำบลกุดช้าง

จากการวิเคราะห์พื้นที่ชะล้างพังทลายของดินด้วยระบบภูมิสารสนเทศพบว่า พื้นที่ตำบลกุดช้างเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายดินในระดับที่สูงมาก คือมีพื้นที่ที่มีปริมาณการสูญเสียดินตามค่ามาตรฐานของกรมพัฒนาที่ดิน คือมากกว่า 625 ตัน/เฮกแตร์/ปี ซึ่งในการศึกษาพบว่า พื้นที่เสี่ยงต่อการชะล้างของดินระดับสูงมาก มีพื้นที่ 202.18 ตารางกิโลเมตร

คิดเป็นร้อยละ 74.4 รองลงมาคือการชะล้างพังทลายของดินต่ำมาก มีการสูญเสียดินตามค่ามาตรฐานของกรมพัฒนาที่ดินระหว่าง 0 - 6.25 ดัน/เฮกแตร์/ปี มีพื้นที่ 28.15 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 10.4 รองลงมาคือการชะล้างพังทลายของดินสูง มีการสูญเสียดินตามค่ามาตรฐานของกรมพัฒนาที่ดินระหว่าง 125 – 625 ดัน/เฮกแตร์/ปี มีพื้นที่ 26.26 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 9.7 รองลงมาคือการชะล้างพังทลายของดินปานกลาง มีการสูญเสียดินตามค่ามาตรฐานของกรมพัฒนาที่ดินระหว่าง 31.26 – 125 ดัน/เฮกแตร์/ปี มีพื้นที่ 9.94 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.7 และพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายดินในระดับต่ำ คือพื้นที่ที่มีปริมาณการสูญเสียดินน้อยที่สุด ตามค่ามาตรฐานของกรมพัฒนาที่ดินระหว่าง 6.25 – 31.25 ดัน/เฮกแตร์/ปี มีพื้นที่ 5.12 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 1.88 อยู่บริเวณที่มีความลาดชันของพื้นที่ระหว่าง 0 – 20 %

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการชะล้างพังทลายดินในพื้นที่ตำบลกุดช้าง พบว่า การที่สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของตำบลเป็นภูเขาที่มีลักษณะสูงชัน คือมีความลาดชันมากกว่า 35 % จึงทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวมีค่าการชะล้างพังทลายของดินสูงมาก ประกอบกับการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของชาวบ้าน เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกทำลายป่าเพื่อทำการเกษตร การไถพรวนดิน การเตรียมดินเพื่อการเพาะปลูก และการตัดไม้เพื่อใช้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในตำบล เป็นต้น ซึ่งการกระทำเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่ามนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่สุดในการทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของดิน และทำให้ดินเกิดการเสื่อมโทรม

3. การบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและดาวเทียมเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรที่ดินตำบลกุดช้าง

ในการศึกษาเพื่อการวางแผนด้านทรัพยากรที่ดินและการจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสมขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้างในครั้งนี้ ต้องอาศัยข้อมูลสารสนเทศจากระบบสองระบบในการกำหนดกิจกรรมหรือการวางแผนงาน ได้แก่ ข้อมูลจากระบบภูมิสารสนเทศที่ได้จากการศึกษาและประเมินผลวิเคราะห์ในเรื่องของ การพังทลายดิน คุณภาพน้ำ และพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินจากภาพถ่ายดาวเทียม ร่วมกับข้อมูลสารสนเทศจากระบบดาวเทียมเรดาร์ (SEM) ที่ได้จากการพัฒนาโปรแกรมโดยสถาบันเพื่อการวิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด และตระหนักว่าหากไม่รักษาสภาพสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในอนาคตจะไม่เหลืออะไรให้ลูกหลานหรือคนอื่น

(นักท่องเที่ยว) โดยหากการท่องเที่ยวไม่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ก็จะส่งผลกระทบต่อชุมชนและผู้ประกอบการชั้นสุดท้าย

2. ทีมวิจัยมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางความคิดจากผู้รับเป็นผู้ปฏิบัติ มีโอกาสในการแสดงออกและเข้าใจถึงสภาพปัญหาทรัพยากรที่เกิดขึ้นในชุมชน

3. หัวหน้าโครงการมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานจากเดิมที่ทำงานอยู่ในสำนักงาน เมื่อมีชาวบ้านมาขอคำปรึกษาจะให้คำปรึกษาโดยการบอกเล่าให้ปฏิบัติ เปลี่ยนเป็นการปฏิบัติในเชิงวิจัย ด้วยการให้คำปรึกษาแบบมีส่วนร่วม คือ เกษตรกรอยากรู้เรื่องอะไรก็ให้เกษตรกรตั้งคำถามและหาคำตอบร่วมกัน

4. ผู้บริหารอบต. เปลี่ยนแนวความคิดจากเดิมที่มุ่งทำท่องเที่ยวอย่างเดียว เปลี่ยนเป็นมองว่าการท่องเที่ยวต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความสัมพันธ์

1. จากการจัดกิจกรรมปิดโครงการวิจัย ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง อบต.กุดช้าง กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ในการทำงานร่วมกันในอนาคต

การแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

1. ทีมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการวิจัย รับทราบถึงสถานการณ์และเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ภายในตำบลกุดช้าง จึงได้มีการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน โดยมี 6 หน่วยงานในการลงนามบันทึกข้อตกลงร่วม คือ สำนักงานที่คินจังหวัดเชียงใหม่สาขาแม่แตง สำนักงานเกษตรอำเภอแม่แตง โรงเรียนบ้านแม่ตะมาน โรงเรียนบ้านเมืองกุด อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง และปางช้างแม่ตะมาน

14. แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ใหม่

1. รูปแบบการเกษตรทั้งในอดีตและปัจจุบัน

รูปแบบการทำเกษตรของตำบลวงเหนือในอดีตเป็นการผลิตที่ใช้แรงงานคนในครอบครัวและการเอามือ ใช้ควายไถนา ใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองและปลูกไว้บริโภคเป็นหลัก ส่วนที่เหลือขายเพื่อนำไปซื้อสิ่งของที่จำเป็นอาหารอย่างอื่น ต่อมาเกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่ได้ขายที่ดิน โดยเฉพาะที่นาให้กับนายทุน มาสร้างบ้าน พื้นที่ทำเกษตรจะเน้นการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ตั้งแต่ปี 2527 หลังจากมีการสร้างเขื่อนแม่งวง มีการปลูกถั่วเหลือง ข้าวโพด พืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ในระหว่างที่พื้นที่ว่างเว้นจากการทำนา จากสภาพปัญหาดังกล่าวได้นำไปสู่การกำหนดแนวทางแก้ไข

ปัญหาของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ โดยเริ่มมีการรวมตัวของเกษตรกรในบ้านสันทราย ไปเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์ และนำมาปรับใช้ในครอบครัว และพัฒนาเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านสันทราย ตั้งแต่ต้นปี 2543 เป็นต้นมา จนในปัจจุบันสามารถขยายผลและพัฒนาเป็นฟาร์ม ต้นแบบได้ใน 7 หมู่บ้าน ขณะเดียวกันมีเกษตรกร อีกหลายครอบครัว ที่มีการปรับวิธีการผลิต ซึ่งพบว่าในปัจจุบันมีรูปแบบการทำเกษตรด้วยกัน 4 รูปแบบ ซึ่งพร้อมที่จะขยายผลคือ 1) การทำ เกษตรเชิงเดี่ยว (เคมี) 2) การทำเกษตรอินทรีย์ 3) การทำเกษตรผสมผสาน และ 4) การทำเกษตร ปลอดภัย

2. แนวทางการกำหนดนโยบายด้านเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในเทศบาลตำบลลวงเหนือ

แนวทางการกำหนดนโยบายด้านเกษตรมีแนวทางในการขยายผลโดย จัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับทางเทศบาลลวงเหนือโดยอาศัยคณะทำงานประสานงานข้อมูล ร่วมกับทางกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านสันทรายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบฐานข้อมูลการเกษตร ที่ถือเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาระบบการกำหนดนโยบายทางการเกษตร ซึ่งอาศัยนัยยะทาง การเมืองท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือสำคัญ เน้นการปรับวิถีคิดของสมาชิกสภาเทศบาลตำบลลวงเหนือ ผ่านการเรียนรู้การพัฒนาระบบฐานข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม และมีแนวทางเพื่อพัฒนาไปสู่การ กำหนดเทศบัญญัติในการทำเกษตรปลอดภัย โดยมีเป้าหมายไปที่ให้พื้นที่ชุมชนในเทศบาลตำบล ลวงเหนือเป็นเทศบาลปลอดสารพิษ โดยเน้นการประมวลสถานการณ์ใหม่ภายใต้รูปแบบการทำ เกษตร อาศัยกลุ่มคณะทำงานเป็นกลุ่มหลักที่จะพัฒนาเป็นกลไกในอนาคตในการเข้ามาบริหารจัดการ กระบวนการกำหนดนโยบายการทำเกษตรของเทศบาลตำบลลวงเหนือ ทั้งนี้จะอาศัย วิธีการประมวลข้อมูลสถานการณ์การเกษตรภายใต้รูปแบบทั้ง 4 รูปแบบ เพื่อกำหนดทิศทางใน การแก้ไขปัญหาและโยนไปสู่การพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่อาศัยเครื่องมือการทำแผนแม่บทชุมชนที่ ทางกลุ่มเกษตรอินทรีย์ได้เรียนรู้มาเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และเปิดพื้นที่ร่วม ระหว่างชาวบ้าน สมาชิกสภาเทศบาล และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับทางเทศบาลในการจัดทำนโยบาย โดยการวิเคราะห์กระบวนการผลิตเกษตรปลอดภัยทั้งระบบ อาศัยยุทธศาสตร์เดิมที่ทางเทศบาลได้ กำหนดไว้

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง

คน

1. ทีมวิจัย

1.1 เดิมทำเกษตรเคมีเต็มรูปแบบ จากการดูงานและร่วมกระบวนการวิจัย ได้เปลี่ยนมาทำเป็นเกษตรอินทรีย์

1.2 หลังจากการดูงาน มีทีมวิจัยปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น เลิกกินเหล้า

1.3 มีการขยายผลจากพื้นที่ตัวเองไปสู่คนรอบข้าง

2. ชุมชน

2.1 กล้าแสดงออก ด้วยการเริ่มสอบถาม

2.2 ชาวบ้านรู้ว่าหากทำเกษตรควรมีการตรวจดินก่อน

2.3 มีแนวคิดใหม่โดยมีการใช้ปฏิทินรอบปี

3. หัวหน้าโครงการ มีการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมและแนวคิด เช่น มีการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น ส่วนรวม และใจเย็น ซึ่งเป็นผลมาจากการต้องรอโอกาสและจังหวะในการเก็บข้อมูลบางอย่างจากการทำวิจัย รวมถึงต้องระมัดระวังในคำพูด เพื่อให้ชุมชนเกิดความเชื่อถือและไว้วางใจ

4. อบต.

4.1 นายก อบต. เห็นว่างานวิจัยมีผลดีต่อชุมชน โดยหากมีงานวิจัยลงมาในชุมชนยินดีสนับสนุนทั้งคนและงบประมาณ

4.2 อบต. เห็นว่างานวิจัยทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

จากข้อมูลผลการดำเนินงานทั้ง 14 โครงการ สามารถสรุปและสังเคราะห์ผลการดำเนินงานได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย พบว่าเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยในแต่ละโครงการ อย่างไรก็ตามความรู้ที่ได้อาจไม่ได้เป็นความรู้/นวัตกรรมใหม่ในมิติของวิชาการ แต่เป็นความรู้เฉพาะพื้นที่ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และการผสมผสานความรู้ของวิชาการในกรณีโครงการที่ได้รับทุนจากคนภายนอก (นักศึกษาปริญญาโท) เช่น โครงการการบูรณาการระบบภูมิสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดินแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้มีการนำเทคโนโลยีเกี่ยวกับระบบภูมิสารสนเทศและตารางเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อนำมาวางแผนการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการจัดการที่ดินในพื้นที่ตำบลกุดช้าง เป็นต้น ซึ่งข้อมูลความรู้ดังกล่าวได้นำไปใช้ในการวางแผนการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมกับสภาพทางภูมิสังคมของชุมชนนั้น ๆ

ส่วนที่ 2 ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง ได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคน

ส่วนใหญ่คนที่เข้าร่วมในกระบวนการวิจัยทั้งในส่วนของนักวิจัย คนในชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ทั้งในส่วนของทักษะ วิธีคิด วิธีการทำงาน และพฤติกรรม เช่น กล้าแสดงออก มีความมั่นใจในความคิดเห็นของตนเอง ฯลฯ ยกตัวอย่าง เช่น โครงการแนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ อำเภอค้อยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งหัวหน้าโครงการได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะตัวของผู้วิจัยเองว่า “...เริ่มไม่เป็นตัวของตัวเอง มีการเปลี่ยนแปลงอย่างที่เราสัมผัสและรับรู้ได้เอง เริ่มจากนิสัยจากที่เคยทำเรื่องที่ไม่ค่อยจะเป็นเรื่องเท่าไรก็เริ่มรู้สึกว่าการเริ่มทำในสิ่งที่เป็นเรื่องเป็นราว มีประโยชน์ขึ้นกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น ส่วนรวม ใจเย็นขึ้นมาเยอะ เป็นผลมาจากการการรอคอยจังหวะของการเก็บข้อมูลบางอย่างจากการทำวิจัย...” (นเรศวรค์คม, 2552: สัมภาษณ์)

2. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์

จากการได้ร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็น ข้อเสนอแนะ และการนำข้อมูลมาใช้ในการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน หน่วยงาน และ อบต. มีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น เช่น โครงการการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ความสัมพันธ์ของศูนย์ฯ กับผู้ปกครองเด็กมีมากขึ้น โดยจากที่ไม่เคยรู้จัก มีการสนิทกันมากขึ้น และความสัมพันธ์ของผู้ดูแลเด็ก กับนักวิชาการศึกษามีมากขึ้น จากเดิมที่ไม่ค่อยได้เจอกัน เมื่อมีงานวิจัยทำให้มีการทำงานร่วมกันมากขึ้น เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงในการแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร

จากผลการวิจัยพบว่าทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาในชุมชนและการพัฒนาองค์กรที่ดีขึ้น เช่น โครงการกระบวนการพัฒนารูปแบบศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลเชิงค้อ อำเภอค้อยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น จัดให้มีการพบปะพูดคุยของเกษตรกรในตำบลเพื่อเพิ่มศักยภาพอย่างสม่ำเสมอ มีการศึกษาดูงานเพื่อให้เห็นของจริง และนำมาประยุกต์ใช้ เป็นต้น ซึ่งเป็นการเสริมศักยภาพในการทำงานของศูนย์ถ่ายทอดฯ ให้สามารถตอบสนองและสอดคล้องกับที่สมาชิกต้องการ

ทั้งนี้พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่โครงการวิจัยจะไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับช่วงของกระบวนการทำวิจัยว่าสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้และผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสามส่วนดังกล่าวมากน้อยขนาดไหน และขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา บริบท และภูมิสังคมของชุมชนในแต่ละชุมชน บางโครงการอาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสามด้าน แต่

บางโครงการอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะตัวบุคคล เป็นต้น เช่น โครงการแนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเห็นความชัดเจนในส่วนของ การเปลี่ยนแปลงของหัวหน้าโครงการ (นักศึกษาปริญญาโท) ที่มีการปรับตัวในการทำงานร่วมกับชุมชนทั้งในเชิงทักษะ แนวคิด และพฤติกรรม เป็นต้น

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการใช้ประโยชน์งานวิจัยออก 3 ระดับ ตามลักษณะของการใช้ประโยชน์ของงานวิจัย ดังนี้

1. ระดับชุมชน

1.1 การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีการนำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยไปจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เช่น หลักสูตรผักพื้นบ้าน การทำอาหารกลางวันจากผักพื้นบ้าน เป็นต้น

1.2 มีหน่วยงานมาหนุนเสริมในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้/การพบปะพูดคุย และการดำเนินงานอื่น ๆ ต่อเนื่อง หลังจากจบโครงการ เช่น

กระทรวงพลังงานหนุนเสริมการทำเตาเผาถ่านและเตาประหยัดพลังงานให้แก่กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ลวงเหนือ

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอดอยสะเก็ดให้การหนุนเสริมการทำแผนชุมชน อยู่ดีมีสุขในตำบลโดยใช้การทำเกษตรอินทรีย์ในครัวเรือนเป็นตัวขับเคลื่อนในการเสริมสร้างความรู้ดีมีสุขในตำบลลวงเหนือ

องค์การบริหารส่วนตำบลลวงเหนือให้การสนับสนุนโดยการให้งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ให้กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เป็นวิทยากรอบรมผู้ที่สนใจในตำบล เพื่อให้เกิดการขยายตัวของการทำเกษตรอินทรีย์ในครัวเรือน

คลินิกเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ดอยสะเก็ด ร่วมกับ อสวท. (กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) เป็นการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อศึกษาแก้ไขสภาพดินแบบในครัวเรือน โดยให้การสนับสนุนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ในการทำดินแบบก๊าซชีวภาพในครัวเรือน เพื่อนำไปสู่การขยายผลสู่ชุมชนต่อไป

เคหะกิจเกษตรจากสำนักงานเกษตรอำเภอดอยสะเก็ด นำผลผลิตที่เกิดจากการทำเกษตรอินทรีย์ไปเพิ่มมูลค่าการแปรรูป เช่น การแปรรูปสมุนไพร น้ำยาล้างจานสมุนไพร

น้ำยาปรับผ้านุ่มสมุนไพร เครื่องดื่มสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ซึ่งทำให้เกิดรายได้กับชุมชน และผลดีต่อสิ่งแวดล้อมระดับหมู่บ้านทำให้ลดการเผาขยะ โครงการนำขยะไปทำปุ๋ยหมักใช้ในการเกษตร

1.3 มีการสานต่อการดำเนินงาน เช่น

ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลเชิงคอย มีการติดตามผลงานของเกษตรกรคนเก่งภายในตำบล พร้อมทั้งสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ วิชาการ ปุ๋ย (ให้การช่วยเหลือทางวิชาการแก่เกษตรกรคนเก่ง) ต่อเนื่องหลังจากงานวิจัยสิ้นสุด

กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ยังคงมีการดำเนินงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจาก อบต. กับสำนักงานเกษตรประจำอำเภอ ทำให้เกิดการประชุมพูดคุยหรือการทำกิจกรรมเสริมอื่น ๆ เหมือนกับช่วงที่มีการทำวิจัย

2. ระดับนโยบาย

การขยายและการใช้ประโยชน์จะเป็นการใช้ในระดับนโยบายท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบลเชิงคอย ได้กำหนดเทศบัญญัติในการแก้ไขปัญหาการเกษตรด้วยกระบวนการวิจัย โดยมีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นผู้ดำเนินการหลัก และสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ในเทศบาลได้เข้ามาเรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อนำไปปรับใช้กับบทบาทที่ตนเองรับผิดชอบ และองค์การบริหารส่วนตำบลลงเหนือหนุนเสริมให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลเกิดแผนพัฒนาด้านการเกษตรโดยให้มีแผนการทำเกษตรอินทรีย์ขึ้นในแผนพัฒนาของตำบล

3. ระดับการนำไปเผยแพร่

3.1 เป็นแหล่งเรียนรู้/ศึกษาดูงานของหน่วยงาน โรงเรียน ชุมชน โครงการวิจัยอื่น ๆ เช่น

เกษตรอำเภอในพื้นที่ตำบลอื่น ๆ และเจ้าหน้าที่ได้เข้ามาศึกษาดูงานกลุ่มเกษตรพอเพียงของตำบลป่าสักว่ามีวิธีการดำเนินการตามนโยบายอย่างไร เนื่องจากเป็นนโยบายโครงการที่ต้องมีทุกตำบล ซึ่งวิธีการทำงานในโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละที่จะแตกต่างกัน

เกษตรกรมั่งคั่ง บ้านคอนเจียง ตำบลแม่แตง นำข้อมูลการทำเกษตรอินทรีย์ของตำบลลงเหนือไปทำเป็นศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้เป็นศูนย์การถ่ายทอดการเรียนรู้กับผู้ที่สนใจเรื่องการเกษตรอินทรีย์

3.2 เป็นแหล่งข้อมูลให้กับนักศึกษา หน่วยงานต่าง ๆ พื้นที่ เพื่อนำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้

การใช้ประโยชน์งานวิจัยมีค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งบางโครงการอาจมีการใช้ประโยชน์งานวิจัยหลายระดับอยู่ในโครงการ โดยการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยสามารถทำได้ทั้งใน

เชิงเนื้อหาข้อมูลและกระบวนการวิจัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเด็นวิจัยที่ทำ นักวิจัย และหน่วยงานต่าง ๆ
ว่าจะนำข้อมูลจากการงานวิจัยไปต่อยอดหรือใช้ประโยชน์อย่างไร

เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต.

ผู้วิจัยแบ่งเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือ
ในการทำงานของ อบต. ออกเป็นเงื่อนไขปัจจัยภายในและภายนอก ดังนี้

เงื่อนไขปัจจัยภายใน

1. นายก อบต.

นายก อบต. เป็นผู้มีบทบาท/มีอำนาจต่อการกำหนดนโยบายและทิศทางการ
ดำเนินงานของ อบต. ดังนั้น นายก อบต. จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสำคัญต่อการนำงานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่นไปใช้ในอบต. โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่าหากต้องการให้งานวิจัยมีความราบรื่น/
สะดวกต่อตัวนักวิจัย โดยเฉพาะหากนักวิจัยเป็นข้าราชการ/เจ้าหน้าที่ใน อบต. จะถูกกำกับด้วย
กฎหมายและวินัย หากนักวิจัยมีความขัดแย้งกับผู้บังคับบัญชานักวิจัยอาจถูกกลั่นแกล้ง ดังนั้นจึง
ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้บังคับบัญชา (นายก อบต.) หรือแจ้งให้ทางผู้บังคับบัญชรับทราบก่อน
เนื่องจากข้าราชการ/เจ้าหน้าที่เมื่อเดินทางออกไปปฏิบัติกิจกรรมใดในเวลาราชการ เช่น การเข้าร่วม
ประชุม ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้บังคับบัญชา

2. เจ้าหน้าที่ อบต. / นักวิจัย

การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหากมีเจ้าหน้าที่ อบต. หรือมีคนเข้าไปมีบทบาทใน
อบต. เช่น ส.อบต. นำแนวคิดงานวิจัยไปขยายหรือผลักดันสู่ นโยบาย จะทำให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
สามารถเข้าไปแทรกเข้าไปมีบทบาทต่อการดำเนินงานของ อบต. ได้ง่ายขึ้น

ทั้งนี้หากเป็นนักวิจัยจากภายนอก เช่น นักศึกษาปริญญาโท ต้องมีการชี้แจงทำ
ความเข้าใจ/แจ้งให้ทราบถึงการเข้ามาทำงานวิจัยในพื้นที่ให้แก่ทาง อบต. จะทำให้การทำงานใน
พื้นที่ง่ายขึ้นทั้งในแง่ของการขอข้อมูลหรือการขอความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ อบต. ที่เกี่ยวข้องกับ
ประเด็นงานวิจัยนั้นๆ มาร่วมในการวิจัย เนื่องจากเจ้าหน้าที่อาจมองว่าเป็นงานที่นอกเหนืองาน
ภาระงานประจำ แต่เมื่อทราบข้อมูลรายละเอียดล่วงหน้าและทราบว่าเป็นนโยบายจากผู้บริหารจะ
ทำให้การดำเนินงานในการติดต่อประสานงานกับ อบต. มีความสะดวกขึ้น

3. นโยบาย/ระเบียบการบริหารจัดการของ อบต.

หาก อบต. มีนโยบายเกี่ยวกับงานสนับสนุนให้ทำวิจัยอยู่แล้วจะทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงการทำงานของ อบต. ได้ง่ายขึ้น เนื่องจาก อบต. มีความต้องการให้มีงานวิชาการมารองรับ โดยเฉพาะงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณภายนอก (เป็นตัวชี้วัดการทำงานตัวหนึ่งของ อบต.) และหากงานวิจัยไปสอดคล้องกับนโยบายที่ อบต. มีอยู่แล้ว จะมีเจ้าหน้าที่ของ อบต. มาร่วมดำเนินการด้วย

4. ประเด็นงานวิจัย

เป็นปัจจัยที่ต้องทำให้ อบต. เห็นว่างานวิจัยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของ อบต. โดยจากการศึกษาสามารถแบ่งประเด็นงานวิจัยที่ อบต. ใช้ในการทำวิจัยได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ประเด็นที่สอดคล้องกับนโยบายของ อบต. ซึ่งเป็นประเด็นที่ อบต. ต้องการทำหรือต้องการแก้ไขปัญหาต่างๆ อยู่แล้ว
2. ประเด็นที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและปากท้องของชุมชน
3. ประเด็นที่สามารถใช้ในการหาเสียง (นำไปเป็นฐานคะแนน) เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางการเมือง

เงื่อนไขปัจจัยภายนอก

1. งบประมาณ

งบประมาณจากภายนอกเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ อบต. ตัดสินใจง่ายขึ้นในการทำงานวิจัย เนื่องจาก อบต. ส่วนใหญ่เน้นการใช้งบประมาณในงานโครงการสร้างพื้นฐาน แต่งบประมาณในส่วนของการทำวิจัยบางแห่งมีน้อยหรือบางแห่งแทบจะไม่มี/ไม่ได้ตั้งไว้

2. การมีพี่เลี้ยงติดตามหนุนเสริมการดำเนินงาน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่เน้นการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องมีทักษะ เทคนิค เครื่องมือ ในการดึงคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัย การมีพี่เลี้ยงเพื่อช่วยหนุนเสริมงานจะเป็นการกระตุ้น อบต. ให้มีความรู้สึกริเริ่มอยากทำงานวิจัยและมองว่างานวิจัยไม่ใช่เรื่องยากและเป็นการเสริมการทำงานของ อบต. ที่ใกล้ชิดกับชุมชนให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เงื่อนไขปัจจัยในแต่ละข้อข้างต้น บางข้ออาจเป็นเงื่อนไขปัจจัยหลักของ อบต. หนึ่ง แต่ในทางกลับกันอาจเป็นเงื่อนไขรองของอีก อบต. หนึ่ง เช่น งบประมาณ อบต. ขนาดใหญ่ ที่สามารถจัดเก็บรายได้ได้มาก อาจไม่มีปัญหาหากต้องการทำงานวิจัย แต่หากเป็น อบต. ขนาดเล็ก งบประมาณอาจเป็นปัจจัยหลัก ที่จะทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ จำเป็นต้องมีการนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดแนวทางการทำงานร่วมกันในลักษณะ win – win solution

**แนวทางการหนุนของ สกว. ให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็น
เครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาท
ภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม**

จากการสัมภาษณ์นักวิจัย 14 โครงการ และการวิเคราะห์บทบาท ภารกิจของ อบต. และ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวทางการหนุนของ สกว. เพื่อให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการได้ดังนี้

1. สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและ อบต. ควรมีการทำบันทึกความเข้าใจ (MOU: Memorandum Of Understanding) ร่วมกันเพื่อให้เกิดความมั่นใจและเห็นเป้าหมายร่วมกันในการดำเนินงาน ทั้งนี้ อบต. สามารถสนับสนุนงบประมาณบางส่วนได้แต่ต้องทำลักษณะ MOU โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) อาจเป็นร่มใหญ่ให้คนใน อบต. เป็นคนทำโครงการ
2. สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรสร้างการเรียนรู้/ปรับเปลี่ยนทัศนคติ/เปิดวิสัยทัศน์แก่ อบต. ให้เห็นตัวอย่างรูปธรรมที่ใกล้เคียงโดยการศึกษาดูงานหรือการดูวิดีโอ
การที่จะทำให้ อบต. ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ จำเป็นต้องมีรูปธรรมให้เห็นว่าเมื่อทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแล้วผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร และการสร้างรูปธรรมจากภายนอกจะเป็นแรงผลักดันให้ อบต. เห็นความสำคัญของการให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของ อบต. ซึ่งจะทำให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานในพื้นที่และ อบต. ก็พร้อมสนับสนุน
3. สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำความเข้าใจกับระเบียบขั้นตอนการทำงานและระเบียบงบประมาณ ปัจจัยเงื่อนไข ข้อจำกัด นโยบายของแต่ละ อบต. สภาพทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยมีความเหมาะสมสอดคล้องกับบทบาทภารกิจของ อบต. และสภาพทางภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่

การทำงานร่วมกับ อบต. ต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับระเบียบขั้นตอนการทำงานและระเบียบงบประมาณของ อบต. ซึ่งการทำงานกับ อบต. จะต้องทำตามลำดับขั้นตอน

และสายการบังคับบัญชา ในส่วนของงบประมาณของ อบต. จะมีการวางแผนการใช้จ่ายของ
ปีงบประมาณถัดไปในช่วงปลายปีงบประมาณนั้น ๆ ดังนั้นหากจะให้ อบต. บรรลุเป็นนโยบาย/
แผนงานต้องก่อนที่ อบต. จะกำหนดแผนงบประมาณในปีต่อไป

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นที่ศึกษาวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วยนักวิจัยที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 14 โครงการในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน และผู้เกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน และสำนักประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการมหาวิทยาลัยแม่โจ้) จำนวน 5 คน มีการบันทึกข้อมูลด้วยการอัดเสียงและบันทึกภาพ จากนั้นนำข้อมูลดังกล่าวมาประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงเนื้อหา โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษาและมีข้อเสนอแนะต่องานวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามแผนภาพดังนี้

วิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

1. วิธีคิด
 - มุมมองต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เห็นว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ความแปลกใหม่ท้าทาย และทำตามเพื่อน
 - ความคาดหวังในการแก้ไขปัญหาที่มีในชุมชน ความต้องการงบประมาณ ฐานเสียง และพัฒนาการทำงานขององค์กร
2. กระบวนการ
 - ก่อนดำเนินการวิจัยมีการกำหนดประเด็นปัญหาร่วม เพื่อตั้งให้คนให้เกิดความอยากมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและหาแนวทางทางการแก้ปัญหาร่วมกัน
 - ระหว่างการทำวิจัยมีการทำความเข้าใจ หาข้อมูล ทดลองทำ บ้านทึก
3. ผลการดำเนินงาน
 - ความรู้ใหม่เกิดจากการปฏิบัติการจริง
 - ผู้ร่วมวิจัยมีการพัฒนาศักยภาพและพฤติกรรมดีขึ้น
 - เกิดความสัมพันธ์อันดีที่มีส่วนร่วมระหว่างบุคคลร่วมงานวิจัย บุคคลกับกลุ่ม/อบต.ดีขึ้น
 - ปัญหาได้รับการแก้ไข
 - ปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานขององค์กรให้มีการใช้ข้อมูลความรู้มากขึ้น
 - เจ้าหน้าที่มีทัศนคติการทำงาน เข้าใจ/เต็มใจให้บริการมากขึ้น
4. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย
 - การหนุนเสริมการดำเนินงานต่อเนื่องจากหน่วยงานต่างๆ
 - มีการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่น
 - เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานและเป็นแหล่งข้อมูลแก่หน่วยงาน โรงเรียน ฯลฯ

เงื่อนไขปัจจัยในการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ของ อบต.

1. ปัจจัยภายใน
 - นายก อบต. มีใจ มีวิสัยทัศน์ และอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานวิจัย
 - เจ้าหน้าที่ อบต. เห็นความสำคัญไม่มองเป็นภาระงานเพิ่ม
 - การมีนโยบายและระเบียบที่เอื้อต่อการทำวิจัย
 - เป็นประเด็นวิจัยที่สอดคล้องกับนโยบายของ อบต. เป็นปัญหาและความต้องการของชุมชน และสามารถใช้ในการหาเสียงได้
2. ปัจจัยภายนอก
 - การมีงบประมาณจากภายนอกทำให้การตัดสินใจทำงานวิจัยง่ายขึ้น
 - การมีพี่เลี้ยงติดตามหนุนเสริมการดำเนินงาน เติมเทคนิคทักษะ วิธีการดำเนินงานกับชุมชน

แนวทางการสนับสนุนของ สกว. ให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น

1. มีการทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) ร่วมกันระหว่างสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและ อบต.
2. สกว.สร้างการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนทัศนคติ/เปิดวิสัยทัศน์แก่ อบต. ให้เห็นตัวอย่างรูปธรรมที่ใกล้เคียง
3. สกว.ทำความเข้าใจกับระบบขั้นตอนการทำงานและระเบียบงบประมาณ ปัจจัยเงื่อนไข ข้อจำกัด นโยบายของแต่ละ อบต. สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม

ภาพ 4 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

วิธีคิด กระบวนการ ผลการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ อบต. ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน

วิธีคิด องค์ความรู้ที่ค้นพบคือ 1) มุมมองต่องานวิจัย พบว่านักวิจัยมีมุมมองต่องานวิจัยที่ต่างกัน บางคนไม่ได้คิดอะไรกับงานวิจัยแต่ทำตามเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศน์วัฒนธรรมที่ระบุว่าชุมชนมักเกิดการปรับตัวให้เข้ากับสังคมด้วยการทำอะไรตามๆ กัน บางคนเห็นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเรื่องแปลกใหม่ท้าทาย ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง รวมถึงงานวิจัยจะสามารถแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้ และ 2) ความคาดหวังที่มีต่องานวิจัยพบว่า มีความหลากหลายเช่นเดียวกับมุมมองที่มีต่องานวิจัย ทั้งในส่วนของงบประมาณ ผลงานเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพ คະแนนเสียงในการเลือกตั้งครั้งต่อไป และความต้องการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นขึ้นอยู่กับสถานภาพของนักวิจัยว่าอยู่ในสถานภาพใด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมที่ระบุว่าคนเข้ามาร่วมทำวิจัยเพราะได้รับผลประโยชน์ อย่างไรก็ตามความคาดหวังโดยภาพรวมของนักวิจัยเหล่านี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาที่ตรงและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการทดลองและแก้ไขปัญหาด้วยชุมชนเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสนับสนุนทุนวิจัยของ สกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มุ่งหวังเสริมพลังให้แก่ชุมชนโดยให้โอกาสชุมชนได้ร่วมคิด วิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่ ทดลองจัดการแก้ปัญหาปัจจุบัน และวางแผนอนาคต โดยใช้กระบวนการที่เป็นเหตุเป็นผล เป็นระบบ บนฐานของความรู้และข้อมูล

กระบวนการ แบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงก่อนทำวิจัยและช่วงดำเนินงานวิจัย โดยช่วงก่อนทำวิจัย เป็นช่วงที่เรียกว่า “การพัฒนาโครงการ” ซึ่งเป็นช่วงของการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน การค้นหาโจทย์/ประเด็นวิจัยร่วมที่เป็นความต้องการที่จะดำเนินงานวิจัยร่วมกันของชุมชน การค้นหาคนที่มีใจ/มีความมุ่งมั่นในการดำเนินงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และในช่วงของการดำเนินงานวิจัยจะเป็นช่วงการดำเนินงานตามแผนการวิจัยที่วางไว้ ตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงาน แบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานวิจัย ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งข้อมูลบริบทชุมชน และข้อมูลเรื่องที่ศึกษาวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปประมวลผลและหาแนวทางการนำข้อมูลที่ได้ไปทดลองปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหา การประเมินผลการทดลอง และสรุปบทเรียนการดำเนินงานวิจัย โดยมีกิจกรรมเสริมต่าง ๆ เช่น การศึกษาดูงาน กิจกรรมงานพัฒนา และเติมทักษะจากศูนย์ประสานงานฯ การประชุมร่วมกับเครือข่ายงานวิจัยและโครงการวิจัยอื่น ๆ โดยจากกระบวนการดังกล่าวทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และ

ร่วมรับประโยชน์ ตลอดจนมีการใช้ข้อมูลมาวางแผนการทำงานในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ สุภาภักดิ์ จันทวานิช (2531: 67) ที่กล่าวถึงวิธีการวิจัยที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยนับตั้งแต่การระบุปัญหา การให้ข้อมูลและช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีการแก้ไขปัญหหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น และสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนตามขั้นตอนในการพัฒนาของบัณฑิร อ่อนคำ (อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2548: 201 – 202) ที่แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน คือ 1) ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน 2) ร่วมวางแผนในการพัฒนา 3) ร่วมดำเนินการพัฒนา 4) ร่วมรับผลประโยชน์ และ 5) ร่วมประเมินผลการพัฒนา

ผลการดำเนินงาน มีทั้งผลในเชิงองค์ความรู้เนื้อหาและกระบวนการ โดยจากการศึกษาพบว่า องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยทั้ง 14 โครงการ ไม่ได้เป็นองค์ความรู้ใหม่ในมิติขององค์ความรู้ทางวิชาการ แต่เป็นองค์ความรู้/ข้อมูลของแต่ละพื้นที่/ชุมชน/องค์กรในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และเป็นความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติงานจริง ซึ่งสอดคล้องกับบทสังเคราะห์ 10 ปีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันออก ตะวันตก พศ. 2541 (2543) – 2551 ของกาญจนา แก้วเทพ (2553ก: 28) ที่กล่าวถึงชุดความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่า เป็นการวิจัยที่เน้นสร้างความรู้ที่ใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตที่เป็นจริงของชาวบ้าน และผลจากการดำเนินงานยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งกับคนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่มีการพัฒนาการหลังจากการทำงานวิจัยทำให้คนเก่งขึ้น ความสัมพันธ์ในชุมชน/องค์กรมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น เห็นความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา/การพัฒนาองค์กร เกิดการแก้ไขปัญหาที่ตรงกับความต้องการของชุมชน องค์กร และบริบทของพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของ อบต. ในพัฒนาตำบลทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นในทุกด้าน ทั้งนี้หาก อบต. ได้นำกระบวนการวิจัยมาใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของชาวบ้าน ให้มีความมั่นใจ เชื่อมมั่นตนเองมากขึ้น และเกิดการพัฒนที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2544: 244) ที่พบว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ประกอบด้วยสองระบบ คือ ระบบการพัฒนาคณะและระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืนที่กล่าวถึงการพัฒนาว่า ต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม วิธีการดำรงชีวิตของชุมชนและสังคมนั้น ๆ โดยยึดบูรณาการหลักของการใช้ความมีเหตุมีผล การรู้ประมาณ และการมีเกราะป้องกันตัวเอง บนฐานคิดของความพอเพียง คำนึงถึงขีดจำกัดสูงสุดในศักยภาพของตนเองและการใช้ความรู้

อย่างไรก็ตามในแต่ละโครงการวิจัยจะต้องมีความรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับช่วงของกระบวนการทำวิจัย และสภาพปัญหา บริบท และภูมิสังคมของชุมชนในแต่ละชุมชน บางโครงการอาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสามด้าน แต่บางโครงการอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะตัวบุคคล เป็นต้น ซึ่งการค้นพบครั้งนี้สอดคล้องกับการสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก ของกาญจนา แก้วเทพ (2553: 28 – 31) ที่ระบุว่า ผลจากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้ได้ 1) รายงานผลการวิจัย 2) ชุดความรู้ (new knowledge) ในขณะที่งานวิจัยวิชาการอาจเป็น “ข้อค้นพบใหม่” แต่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเน้นความรู้ที่ใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตที่เป็นจริงของชาวบ้าน 3) ได้คนมีปัญหา 4) ได้เปลี่ยนแปลงคนให้เป็นมนุษย์ 5) การวิจัยได้กลายเป็นกระบวนการทางสังคมที่สามารถจะเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ (social bond) ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ 6) การวิจัยได้กลายเป็นกระบวนการปลูกจิตสำนึกให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดสำนึกรักชุมชนรักบ้านเกิด 7) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับสถาบันในชุมชน 8) ได้กลไกการจัดการในชุมชน/ท้องถิ่น 9) เป็นกระบวนการแก้ปัญหาแบบเกาให้ถูกที่คัน 10) การสร้างนักวิจัยหน้าใหม่ให้เต็มแผ่นดิน และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจเป็นทางเลือกในการฝ่าทางตันของการวิจัยในสถาบันวิชาการ

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ผู้วิจัยสามารถแบ่งการใช้ประโยชน์งานวิจัยออก 3 ระดับ ตามลักษณะของการใช้ประโยชน์ของงานวิจัย ดังนี้

1. ระดับชุมชน

1. การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีการนำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยไปจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น หลักสูตรท้องถิ่น “ผักพื้นบ้าน-อาหารพื้นเมือง” กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยีของโรงเรียนวัดสันต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นต้น
2. มีการหนุนเสริมในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้/การพบประพุดคุย และการดำเนินงานอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานต่าง ๆ หลังจากสิ้นสุดโครงการวิจัย
3. มีการดำเนินกิจกรรมวิจัยในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรตำบลเชียงคอย มีการติดตามผลงานของเกษตรกรคนเก่ง ซึ่งเป็นกิจกรรมต่อเนื่องของโครงการวิจัยภายหลังสิ้นสุดโครงการวิจัยแล้ว

2. ระดับนโยบาย พบว่าเป็นการใช้ประโยชน์ในระดับนโยบายท้องถิ่น เช่น การกำหนดเป็นเทศบัญญัติ แต่ยังไม่สามารถขยับเพื่อนำไปสู่นโยบายระดับชาติ เนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานวิจัยในระดับหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอ ซึ่งมุ่งเน้นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชน การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย จึงสอดคล้องกับระดับพื้นที่ในการทำวิจัย

3. ระดับการนำไปเผยแพร่

1. เป็นแหล่งเรียนรู้/ศึกษาดูงานของหน่วยงาน โรงเรียน ชุมชน โครงการวิจัยอื่น ๆ

2. เป็นแหล่งข้อมูลให้นักศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ

การใช้ประโยชน์งานวิจัยพบว่า โครงการในแต่ละโครงการอาจมีการขยายและการใช้ประโยชน์ทั้งในระดับชุมชน นโยบาย และการนำไปเผยแพร่ เช่น โครงการกระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการนำไปแก้ไขปัญหการทำเกษตรในพื้นที่ การนำไปกำหนดเป็นนโยบายของเทศบาลวงเหนือ การเป็นแหล่งเรียนรู้ดูงานให้แก่ผู้สนใจทั่วไป และบางโครงการอาจเป็นการขยายผลในบางระดับ เช่น โครงการแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่ง อบต.ได้นำกระบวนการวิจัยมาไปใช้ในการดำเนินงานของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง มีการเป็นแหล่งศึกษาดูงานของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงจากชุมชนอื่น ๆ เป็นต้น

เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต.

จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต. โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. เงื่อนไขปัจจัยภายใน ได้แก่ 1) นายก อบต. 2) เจ้าหน้าที่ อบต./นักวิจัย 3) นโยบาย/ระเบียบการบริหารจัดการของ อบต. และ 4) ประเด็นงานวิจัย ซึ่งควรเป็นประเด็นที่ อบต. เห็นว่าสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของ อบต. ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าผลการศึกษารังนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดำรงค์ วัฒนา (2544: บทคัดย่อ) ที่ได้กล่าวถึงระบบการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีในส่วนของประเด็นวิจัยว่าควรครอบคลุมด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์ในการบริหารจัดการท้องถิ่น ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ของ อบต. ในการบำรุงสุขให้แก่ชุมชน ทั้งนี้ผลจากการศึกษาของดำรง วัฒนา พบว่า นายก อบต. เป็นปัจจัยภายในที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานของ อบต. เนื่องจากมีอำนาจในการสั่งการและสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่การทำงานวิจัยได้เป็นอย่างดี

2. เงื่อนไขปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) งบประมาณ และ 2) การมีพี่เลี้ยงติดตามหนุนเสริมการดำเนินงาน โดยจากการศึกษาพบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานที่ชาวบ้านมีบทบาทหลักในงานวิจัย ซึ่งชาวบ้านยังขาดความคุ้นเคยกับกับงานวิจัย อีกทั้งยังเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของ

ผู้มีส่วนได้เสียและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมคิด วางแผน และลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา ดังนั้นการหนุนเสริมของพี่เลี้ยงซึ่งจะเป็นทั้งที่ปรึกษา เป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ และเพื่อนร่วมทาง ในเรื่องของทักษะและกระบวนการทำงานวิจัย จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยทำงานได้อย่างราบรื่น มีกำลังใจในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

แนวทางการหนุนของ สกว. ให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบทบาท ภารกิจ และสอดคล้องกับภูมิสังคม

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่ามีแนวทางการหนุนให้ อบต. นำงานวิจัยไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น ได้ดังนี้

1. สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและ อบต. ควรมีการทำบันทึกความเข้าใจ (MOU: Memorandum of Understanding) ร่วมกันเพื่อให้เกิดความมั่นใจและเห็นเป้าหมายร่วมกันในการดำเนินงาน
2. สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรสร้างการเรียนรู้/ปรับเปลี่ยนทัศนคติ/เปิดวิสัยทัศน์แก่ อบต. ให้เห็นตัวอย่างรูปธรรมที่ใกล้เคียงโดยการศึกษาดูงานหรือการดู VCD
3. สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรทำความเข้าใจกับระเบียบขั้นตอนการทำงาน และระเบียบงบประมาณ ใช้จ่ายเงินไข ข้อจำกัด นโยบายของแต่ละ อบต. สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยมีความเหมาะสมสอดคล้องกับบทบาท ภารกิจของ อบต. และสภาพทางภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่

จากแนวทางที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการหนุนให้ อบต. นำเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในการดำเนินงานของ อบต. จำเป็นต้องใช้หลาย ๆ แนวทางประกอบกัน โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับคนใน อบต. ทั้งในระดับผู้บริหารและระดับผู้ปฏิบัติการ ใช้จ่ายเงินไข ข้อจำกัด ของ อบต. และสภาพทางภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่เป็นหลัก ตลอดจนการหนุนเสริมทักษะ กระตุ้น ให้คำแนะนำปรึกษาจากพี่เลี้ยงโครงการวิจัย ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาประกอบกันให้รอบด้าน เพื่อให้เกิดการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในการบริหารจัดการท้องถิ่นของ อบต. ที่เหมาะสมกับบทบาทและภารกิจของ อบต. ต่อไป

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

ข้อเสนอแนะต่อ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. การพัฒนาโครงการและการดำเนินงานวิจัยควรมีผู้มีส่วนได้เสียหลายส่วนเข้าร่วม โดยให้การออกแบบโครงการสามารถสนองประโยชน์ต่อผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย
2. การเลือกคน (นักวิจัย) ควรเลือกคนที่เป็นผู้นำในการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพราะจะสามารถดึงคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานวิจัยได้
3. ประเด็นงานวิจัยและการออกแบบการดำเนินงานวิจัยควรเป็นประเด็นใหม่ที่ท้าทาย สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ักวิจัย และสามารถแก้ไขปัญหาที่ตรงกับความต้องการของชุมชน ซึ่งจะเป็นการดึงดูดให้มีผู้เข้ามาทำวิจัยมากยิ่งขึ้น
4. งานวิจัยที่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ต้องมีการลงมือปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนั้นในข้อเสนอโครงการวิจัยควรมีแผนในส่วนของการปฏิบัติการแก้ไขปัญหา หรือหากเป็นงานวิจัยเบื้องต้นควรผลักดันให้มีการเสนอโครงการเข้าสู่แผนงบประมาณของ อบต. หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
5. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น/ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (node) ควรมีการนำแนวทางที่ได้จากงานวิจัยไปปรับประยุกต์ใช้กับการทำงานร่วมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ (อบต., เทศบาล ฯลฯ) เพื่อให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางด้านการงบประมาณและนโยบายในการ Co-Funding / Co-Working

ข้อเสนอแนะต่อ อบต.

1. อบต. ควรมีการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการบริหารจัดการในท้องถิ่น เนื่องจากเป็นการพัฒนา “กระบวนการเรียนรู้” “กระบวนการคิด” ให้แก่คนในชุมชน โดยการใช้ข้อมูลในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเป็นการ “พัฒนาคน” ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ และยังเป็นการตอบสนองการแก้ไขปัญหาที่ตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังสอดคล้องกับภารกิจและบทบาทของ อบต. โดยตรง
2. อบต. ควรปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานของ อบต. ในด้านต่าง ๆ เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรให้ผู้ปกครองและชุมชนได้เข้าร่วมในการออกแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับพัฒนาการเด็ก เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานอื่น ๆ

1. หน่วยงานที่มีการทำงานร่วมกับชุมชน ควรมีการสร้างกลไกในระดับพื้นที่ (ระบบ node/พี่เลี้ยง) เพื่อวางโครงสร้างพื้นฐานงานพัฒนาในชุมชน ซึ่งพี่เลี้ยงจะเป็น นักจัดกระบวนการ/สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนา ศักยภาพของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการสนับสนุนงานวิจัยเชิงพื้นที่ (Area based Collaborative Research) ในขอบเขต อบต. หรือเทศบาล ที่เน้นการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชน (empowerment) ควบคู่กับการร่วมมือร่วมใจ (collaboration) ของภาคีที่เกี่ยวข้องทุกส่วน

2. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบวิจัยในระดับท้องถิ่น โดยมี อบต./เทศบาล เป็นฐาน มีการวางแผนยุทธศาสตร์วิจัยควบคู่แผนพัฒนา มีกองทุนสนับสนุนและการรวมกลุ่ม นักวิจัยในระดับชุมชนท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 6. 2554. สัมภาษณ์. 15 กุมภาพันธ์.
กลุ่มเพื่อนอันดามันเหนือ. ม.ป.ป. “คู่มือนักพัฒนาชุมชน”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา
<http://www.northandamantsunamirelief.com/Resource.html>. (23 กันยายน 2551).
กาญจนา แก้วเทพ. 2553ก. คุณลักษณะ&วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. เชียงใหม่: วนิ
การพิมพ์.
_____. 2553ข. วิชาการยุคใหม่...งานวิจัยชาวบ้านท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันออก
ตะวันตก. กรุงเทพฯ: เพชรเกษมพรินต์ติ้ง.
เกศสุดา สิทธิสันติกุล. 2549. อบต.แนวใหม่ใช้วิจัยนำพัฒนา. เชียงใหม่: วนิการพิมพ์.
_____. 2552. ชาวบ้านวิจัยรากฐานใหม่ของสังคม คุณค่า...พลัง...และความสุข.
เชียงใหม่: วนิการพิมพ์.
โกวิท พวงงาม. 2548. การปกครองท้องถิ่นไทย หลักการและมติใหม่ในอนาคต. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
จินดารัตน์ สัตย์จริง. 2553. สัมภาษณ์. 7 กรกฎาคม.
ชัชวาลย์ ทัดสิริข. ม.ป.ป. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-
PAR): มิติใหม่ของรูปแบบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น”. [ระบบออนไลน์].
แหล่งที่มา [http://www.polpacon7.ru.ac.th/download/article/การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี
ส่วนร่วม.doc](http://www.polpacon7.ru.ac.th/download/article/การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.doc). (23 กันยายน 2551).
ไชยา ประหยัทธิทรัพย์. 2545. แนวทางการสร้างความเข้าใจในการปกครองรูปแบบ อบต. ของ
ชุมชนปกาสัยอู้อี ตำบลห้วยปลิง อำเภอมะนัง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. แม่ฮ่องสอน:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
ไชยรัตน์ เจริญสิน โสภาร. 2549. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และ
ความเป็นอื่น. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิทยา.
ดำรง วัฒนา. 2544. โครงการศึกษาเบื้องต้นเรื่องระบบการบริหารจัดการท้องถิ่น. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
นพดล พุทธิโยธา. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 9. 2553. สัมภาษณ์. 17 มกราคม.
นเรศ วงศ์คม. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 14. 2552. สัมภาษณ์. 18 พฤศจิกายน.
นันทวัฒน์ บรรณานันท์. 2549. การปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
(พ.ศ. 2540). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

- นาคยา บุญจันทร์. 2551. สัมภาษณ์. 23 พฤศจิกายน.
- นิตยา ไปราชวงศ์. 2553. สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม.
- เนตรลดา ตาอินต๊ะ. 2551. สัมภาษณ์. 23 พฤศจิกายน.
- บริษัท กำลังแผ่นดิน จำกัด. ม.ป.ป. “องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)”. [ระบบออนไลน์].
แหล่งที่มา <http://www.tambol.com/tambol/default.asp> (12 กันยายน 2552).
- บัญญัติ ตะนาวศรี. 2553. สัมภาษณ์. 10 กรกฎาคม 2553
- บาลเย็น สุนันดา. 2552. สัมภาษณ์. 6 พฤศจิกายน.
- บุญทอม กลางบูรณ. 2554. สัมภาษณ์. 15 กุมภาพันธ์.
- ประเวศ วะสี. 2551. *จุดเปลี่ยนประเทศไทย หัวใจคือชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรีนปัญญาญาณ.
- ประยูร อุ่นเรือน. 2552. สัมภาษณ์. 28 กันยายน.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหัทธยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และ ชลกาญจน์
ฮาชนารี. 2548. *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: อูษาการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2544. *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว.
- พัฒนา กิตติอาษา. 2546. *วิจัยอีสาน: วิจัยวิทยากับการศึกษาพลังทางสังคมในภาคอีสาน*.
นครราชสีมา: สมบูรณ์พรินต์.
- พัทธรณ เอี่ยมสูงศักดิ์. *หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 12*. 2553. สัมภาษณ์. 27 มกราคม.
- พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. 2540. *การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการ
สาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภัทรวดี คำข่อย. 2551. สัมภาษณ์. 22 พฤศจิกายน.
- เมธี ใจศรี. 2553. สัมภาษณ์. 19 กุมภาพันธ์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2544. *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรลักษณ์ ไชยทัพ. 2544. *การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม*. เชียงใหม่: เชียงใหม่
บี.เอส. การพิมพ์.
- วิมล กลางประพันธ์. 2550. *การสร้างองค์การจัดการตนเองของกลุ่มอาชีพในพื้นที่โครงการ
พระราชดำริหมู่บ้านสหกรณ์อำเภอสันกำแพง ถึงอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่*.
เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์นักศึกษาปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. 2548. *นวัตกรรมสร้างสรรค์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์สุภาภาดาพร้าว.

ศิริขวัญ อุทา. 2549. “โฉมใหม่..บทบาท อบต.ต้นธง”. จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 7, 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์): 12.

_____. 2553. สัมภาษณ์. 7 กรกฎาคม.

ศิริชัย ชัยชมภู. 2552. สัมภาษณ์. 28 กันยายน.

สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม. 2550. เอกสารประกอบคำบรรยายหัวข้อแนวคิดของการพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. วันที่ 9 มิถุนายน 2550. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (เอกสารอัคราณา).

สมพงษ์ บุรณะพงศ์. 2552. สัมภาษณ์. 28 กันยายน.

สมยศ ลามาพิสาร. 2551. สัมภาษณ์. 22 พฤศจิกายน.

สมหวัง สุนันตะ และ นิคม สัตตนาโค. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 4. 2552. สัมภาษณ์. 6 พฤศจิกายน.

สถาบันพระปกเกล้า วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น. 2545. การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส บจก.

สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. 2545. สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา: แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและการพัฒนา ดร.อุทัย ดุลยเกษม.

พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์เทียนวัฒนา.

สวัสดิ์ ดันตระรัตน์. 2553. “สารจากผู้อำนวยการ”. น. 13-14. ใน รายงานประจำปี 2552 งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น. ม.ป.ป. “บทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ”. เชียงใหม่: โรงแรมเชียงใหม่ภูคำเอราวัณ. (จุลสาร).

_____. ม.ป.ป. “ประวัติความเป็นมาสกว.ภาค ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.vijai.org/history.asp>. (25 กันยายน 2551).

สิทธิรัฐ ประพูนนิติสาร. 2546. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: วนิดาเพรส.

สินธุ์ สโรบล. 2552. วิจัยวิทยวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชน: บทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเทศไทยและประสบการณ์จากต่างประเทศ. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

สีลาภรณ์ บัวสาย. 2548. พลังท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุภาภรณ์ จันทวานิช. 2531. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาพรณ ไกรฤกษ์. 2553. สัมภาษณ์. 4 มิถุนายน.

สุมน อมรวิวัฒน์. 2542. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุเมธ ตันติเวชกุล. 2550. เอกสารประกอบคำบรรยายหัวข้อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามภูมิสังคมไทย. วันที่ 9 มิถุนายน 2550. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (เอกสารอัดสำเนา).

สุรเดช เดชคุ้มวงศ์. 2545. การพัฒนาการทำงานร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับประชาคมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนจังหวัดพิจิตร. พิจิตร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เสาวดี ศรีฟ้า. 2553. สัมภาษณ์. 4 มิถุนายน.

หนุ่ม สมบุญลาภ. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 13. 2552. สัมภาษณ์. 18 ตุลาคม.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2549. กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย. กรุงเทพฯ: วิจัยพัฒนา.

อรรธรรม ขาวสัถ. 2552. สัมภาษณ์. 28 กันยายน.

อดิน รพีพัฒน์. 2537. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อรุณี เวียงแสง, ชัยนุวัฒน์ มณีศรีจำ, ธนันชัย มุ่งจิต และ ศิริวัฒน์ คันทารส. 2550. จากคนสามหมอกสู่คนสามน้ำ จากหลักการสู่ปฏิบัติการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส (1989).

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. 2545. การวิจัยท้องถิ่น : รากฐานแห่งพลังปัญญา การประชุม “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: วนิดาเพรส.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (ผู้ให้ข้อมูลหลัก-โครงการวิจัย)

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (ผู้ให้ข้อมูลหลัก-โครงการวิจัย)

โครงการ “.....”

สัญญาเลขที่

หัวหน้าโครงการ :

ความเกี่ยวข้องกับ อปท. :

- สัมภาษณ์ วันที่.....
- รายงาน.....

- วิธีคิด

- มุมมองของนักวิจัย/อบต. ต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - รู้จักได้อย่างไร
 - ทำไมถึงอยากทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะมีส่วนเอื้อต่อการทำงานของ อบต. / นักวิจัย อย่างไร

- การดำเนินงาน

- กระบวนการทำวิจัยที่ผ่านมา อบต.+ชุมชน ทำกิจกรรมอะไรร่วมกันบ้าง
- ทำงานร่วมกับ อบต. อย่างไร

- ผลการวิจัย

- มีความรู้ใหม่อะไรบ้าง
- ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน / อบต.
 - จากการทำงานเห็นการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ ความร่วมมือ การยอมรับจากชุมชนอย่างไร
 - จากการทำงานเห็นการเปลี่ยนแปลงในอบต. อย่างไร เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงาน

- การขยายผลและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

- จากการทำงานมีการขยายผลหรือนำไปใช้ประโยชน์อย่างไรบ้าง

- เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำงานวิจัยไปใช้ใน อบต. และชุมชน
 - หากต้องการให้ อบต. นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงาน มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้าง
- ข้อเสนอแนะต่อการทำงานร่วมกัน
 - มีข้อเสนอแนะต่อการทำงานร่วมกันระหว่าง อบต. + สกว.ฝ่ายๆ อย่างไรบ้าง

ภาคผนวก ข

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาววาสนา ขอดสุวรรณ
เกิดเมื่อ	15 ธันวาคม 2521
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2542 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2545 ปริญญาตรี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2541 – 2542 เจ้าหน้าที่ศูนย์หน้าบัลลังก์ ศาลจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2542 – 2542 เจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลเชียงราย- ประชานุเคราะห์ จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2545 – 2553 เจ้าหน้าที่สนับสนุน โครงการ สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2553 – ปัจจุบัน ผู้ช่วยนักวิจัย